

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ КОРАБЛЕБУДУВАННЯ
ім. адмірала Макарова
ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ МОРЯ
КАФЕДРА ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ТА БЕЗПЕКИ

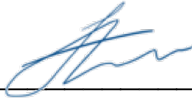

«Допустити до захисту»

зав. кафедри

д.е.н., професор Єфімова Г.В.

(наукова ступінь, вчене звання, П.І.Б. зав. кафедрою)

 «__» ____ 2025 р.
(підпис зав. кафедрою)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеню вищої освіти **магістр**

на тему: на тему: **Міждержавні міграційні зв'язки України: проблеми та тенденції розвитку**

Ukraine's international migration links: problems and development trends

Виконав: студент VI курсу, групи 6451мз

Спеціальності 051 Економіка

ОП Міжнародна економіка

(шифр і назва спеціальності)

Іванов Віталій Вікторович

(прізвище та ініціали)

Науковий керівник

д.е.н., проф. Єфімова Г.В.

(наук.ступінь, вч. звання, прізвище та ініціали)

Миколаїв – 2025р.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова

Навчально науковий інститут (факультет) Факультет економіки моря
 Кафедра економічної політики та безпеки
 Спеціальність 051 Економіка
 Освітня програма Міжнародна економіка

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
 Гарант освітньої програми
С.М. Марущак
 « » 2025 року

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Студенту Іванову Віталію Вікторовичу
 (Прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи: Міждержавні міграційні зв'язки України: проблеми та тенденції розвитку

Керівник роботи д.е.н., професор Єфімова Г.В.

Затверджені наказом ректора №1296-УН від 30.10.2025

2. Термін подання роботи: 10 грудня 2025 р.

3. Вихідні дані по роботі: навчальні та методичні матеріали, наукові дослідження вітчизняних та зарубіжних учених, інформаційні матеріали Державної служби статистики України, Державної митної служби України; Світового банку, Національного банку України, Євростату, Міжнародної організації з міграції (МОМ), періодичні публікації.

4. Перелік питань, що належать до розробки (найменування розділів): теоретичні засади дослідження міжнародної міграції населення; сучасний стан і тенденції розвитку міждержавних міграційних зв'язків України; державне регулювання міжнародної міграції та напрями її вдосконалення.

5. Перелік презентаційних матеріалів: 1. Визначення та ключові поняття міжнародної міграції. 2. Огляд міграційних хвиль з України в період 2014-2025. 3. Причини міграції (фактори "виштовхування" та "притягування"). 4. Основні проблеми та виклики міграційних зв'язків 5. Сучасні масштаби та географія міграції. 6. Позитивні тенденції та наслідки 7. Вплив повномасштабної агресії 2022 року 8. Державна міграційна політика України. 9. Прогнози та тенденції розвитку.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1.	Визначення наукового керівника роботи	02.09.2025р.- 16.09.2025р.	
2.	Вибір теми роботи та її узгодження з науковим керівником	16.09.2025р.- 30.09.2025р.	
3.	Вивчення друкованих та електронних джерел, економічних реалій, методичних та наукових видань з теми роботи	01.10.2025р.- 31.10.2025р.	
4.	Складання попереднього плану роботи, узгодження його з науковим керівником	01.10.2025р.- 15.10.2025р.	
6.	Розробка теоретичного розділу	16.10.2025р.	
7.	Розробка аналітичного розділу	31.10.2025р.	
8.	Розробка проектного розділу	15.11.2025р.	
9.	Розробка вступу, висновків, списку використаної літератури та додатків	25.11.2025р.	
10.	Редагування рукопису роботи магістранта та ознайомлення з ним наукового керівника	02.12.2025р.	
11.	Підготовка файлу опису	04.12.2025р.	
12.	Усунення зауважень наукового керівника та завершення роботи	05.12.2025р.	
13.	Подання рукопису кваліфікаційної роботи в бібліотеку НУК для перевірки на унікальність	10.12.2025р.	
15.	Усунення зауважень кафедрального захисту та результатів перевірки на виявлення збігів/ідентичності/схожості роботи.	11.12.2025р.- 12.12.2025р.	
16.	Розробка проекту демонстраційного матеріалу та доповіді	15.12.2025р.- 17.12.2025р.	
17.	Подання роботи рецензенту та отримання рецензії	18.12.2025р.	
18.	Захист роботи перед АК	20.12.2025р.	

Студент

Віталій ІВАНОВ

ім'я та прізвище

підпис

Науковий керівник

Ганна ЄФІМОВА

ім'я та прізвище

підпис

АНОТАЦІЯ

Іванов В.В. Міждержавні міграційні зв'язки України: проблеми та тенденції розвитку. – Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня “Магістр” спеціальності 051 «Економіка» освітньої програми «Міжнародна економіка». Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова. – Миколаїв – 2025.

У кваліфікаційній магістерській роботі розглянуто динаміку, структуру і масштаби сучасних міжнародних міграційних потоків. Досліджено поточний стан та тенденції розвитку міграційних зв'язків України. Визначено основні географічні напрями та розглянуто наслідки масового переміщення населення в умовах повномасштабної війни в Україні. Здійснено критичний аналіз актуальної системи державного регулювання міграційних процесів в Україні.

Ключові слова: міграція, соціально-економічні наслідки, міграційна політика, війна, динаміка, державне регулювання, механізм взаємодії.

ABSTRACT

Ivanov V.V. Ukraine's international migration links: problems and development trends. – Manuscript.

Qualification work for obtaining the educational degree ‘Master’ in specialty 051 “Economics” of the educational programme «International Economics». Admiral Makarov National University of Shipbuilding. – Mykolaiv – 2025.

The qualification master's thesis examines the dynamics, structure and scale of contemporary international migration flows. The current state and trends in the development of Ukraine's migration links are examined. The main geographical directions have been identified and the consequences of mass population displacement in the context of full-scale war in Ukraine have been considered. A critical analysis of the current system of state regulation of migration processes in Ukraine is carried out.

Keywords: migration, socio-economic consequences, migration policy, war, dynamics, state regulation, mechanism of interaction.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ МІГРАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ	
1.1. Поняття, сутність та класифікація міжнародної міграції	10
1.2. Основні причини й наслідки міждержавної міграції	20
1.3. Міжнародно-правові засади регулювання міграційних процесів і участь України у світових міграційних угодах	33
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	42
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МІЖДЕРЖАВНИХ МІГРАЦІЙНИХ ЗВ'ЯЗКІВ УКРАЇНИ	
2.1. Динаміка та структура зовнішньої міграції населення України у 2022–2024 рр.	44
2.2. Географічні напрями та соціально-економічні наслідки зовнішньої міграції українців	56
2.3. Вплив війни та геополітичних чинників на формування нових міграційних потоків	65
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	76
РОЗДІЛ 3. ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ МІГРАЦІЇ ТА НАПРЯМИ ЇЇ ВДОСКОНАЛЕННЯ	
3.1. Сучасна державна політика України у сфері міжнародної міграції	77
3.2. Механізм взаємодії України з міжнародними організаціями у сфері управління міграційними процесами	87
3.3. Пріоритетні напрями вдосконалення державного регулювання міграційних процесів	102
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3	113
ВИСНОВКИ	114
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	118

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Міграційні процеси супроводжують розвиток людської цивілізації і зумовлені різними факторами. Сьогодні міжнародна міграція охоплює весь світ. Вона є однією з ключових основ формування цілісної світогосподарської системи. Проте, вільна міграція несе ризики для урядів, впливаючи на політичну стабільність, соціальний і економічний аспект. Унікальність міграційної ситуації та політики в Україні полягає в тому, що країна є водночас і країною походження, і країною призначення.

Особливістю міграційної ситуації та політики в Україні є те, що країна виконує роль країни походження, призначення і транзиту мігрантів. Це, з одного боку, створює численні виклики, а з іншого – відкриває нові можливості, пов'язані з міграцією. Враховуючи це, актуальність запропонованої роботи полягає в дослідженні сутності міграції та сучасного стану міграційних процесів у світі, виявлення ключових чинників, аналіз наявних загроз та прогнозування, є надважливими завданнями у контексті дослідження сучасних міграційних процесів. Варто підкреслити, що актуальність цієї теми обумовлена значним впливом сучасної міграції на демографічну структуру, економічний розвиток та соціальні аспекти України. Особливу вагу цьому питанню надають наслідки війни, що спричинила масштабні потоки внутрішньо переміщених осіб і мігрантів за кордон. Аналіз проблематики та визначення тенденцій міждержавних міграційних зв'язків є необхідними для оцінювання впливу еміграції кваліфікованих фахівців та робочої сили, а також для розробки та впровадження ефективної державної політики у сфері міграції.

Повномасштабне вторгнення, яка розпочалась у 2022 році, призвело до масового вимушеного переселення мільйонів людей, що суттєво позначилося на демографічній структурі, чисельності населення та віковій конфігурації. Міграція впливає на ринок праці, викликаючи "відтік умів" та

кваліфікованих спеціалістів, що створює додаткові витрати для держави на їх підготовку. Міграційні процеси можуть призвести до старіння населення та зміни його етнічного складу.

Значний внесок у дослідження міжнародної трудової міграції зробили такі українські вчені, як О. Малиновська, Д. Лук'яненко, Я. Столярчук, Л. Ткаченко, О. Гаврилюк, А. Гайдуцький, В. Геєць, Е. Лібанова, Кукурудза І.І., Ромащенко Т.І., Т. Медведкін. Серед зарубіжних вчених, які досліджували цю тему, слід відзначити Дж. Массея, М. Піоре, І. Іонцева, Дж. Борхаса, І. Абел, А. Рой, К. Макконел, Я. Мінсер, Еверетт Лі та інші.

Мета і завдання дослідження. Мета кваліфікаційної роботи полягає в аналізі поняття, сутності та класифікації міжнародної міграції, структури, принципів міждержавних міграційних зв'язків України, впливу міграції на економіку, особливостей сучасних тенденцій, розробка рекомендацій щодо вдосконалення механізмів регулювання.

Для досягнення поставленої мети в роботі передбачено вирішення наступних завдань:

- визначити природу та види міжнародних міграційних процесів;
- встановити головні причини міграції українських громадян до країн Європейського Союзу;
- проаналізувати міжнародно-правові засади та проблемні аспекти регулювання міграційних процесів, дослідити ступінь імплементації міжнародних норм у національне законодавство України;
- проаналізувати динаміку, структуру зовнішньої міграції населення України до 2022 року, виділивши її основні вектори;
- виявити та оцінити географічні напрями, масштаби, структуру та особливості нової хвилі вимушеної міграції після 24 лютого 2022 року;
- зробити комплексний аналіз механізмів, згідно яких повномасштабна війна та поточні геополітичні зміни сформували нові потоки вимушеної та вторинної міграції українського населення;

- визначити та дослідити ключові геополітичні та інституційні чинники, які впливають на формування нових міграційних потоків (зокрема, вплив Директиви ЄС про тимчасовий захист та військового стану в Україні);
- змодельовати напрями та механізми для подолання негативних наслідків міграції для економіки України та впровадження ефективного механізму управління репатріаційним потенціалом у контексті повоєнного відновлення;
- визначити, проаналізувати комплекс стратегічних та інституційних заходів, що мають на меті підвищення ефективності державного регулювання міграційних процесів.

Об'єкт дослідження є міграційні процеси, динаміка та перспектива розвитку.

Предмет дослідження: є теоретичні, методичні та практичні аспекти формування механізму управління міграційними процесами та міждержавних міграційних зв'язків. Методологічна основа дослідження ґрунтується на загальнонаукових та соціально-економічних методах, зроблено аналіз для вивчення сутності міграції, проведено класифікацію міжнародних міграційних процесів, а також здійснено узагальнення впливу міграції українців на економіку не лише країн Європейського Союзу, а й України. Окрему увагу приділено прогнозуванню напрямків подолання негативних наслідків для української економіки. Вирішено окремі завдання за використанням наступних методів: статичний аналіз, спостереження та графічне зображення даних – для визначення сучасного стану економічного розвитку в умовах динаміки міжнародної міграції.

Наукова новизна результатів дослідження полягає у системному переосмисленні та моделюванні міграційних процесів в умовах повномасштабної війни та євроінтеграції та розробці механізму державного регулювання репатріаційного потенціалу та оптимізації міграційних зв'язків в умовах воєнного та повоєнного відновлення.

Практичне значення отриманих результатів значення дослідження полягає у формулюванні теоретичних положень, аналітичних висновків та рекомендацій, що стосуються міждержавних міграційних зв'язків України. Зазначені результати можуть слугувати методологічною основою для визначення стратегічних орієнтирів вітчизняної міграційної політики, а також для розробки конкретних напрямків удосконалення її інституційного забезпечення в контексті євроінтеграційних процесів.

Апробація результатів дослідження: Результати даного дослідження були оприлюднені та обговорювалися на Наукових економічних читаннях, присвячених пам'яті першого декана Інженерно-економічного факультету НУК професора Лі: *«Сталий розвиток в умовах цифрової трансформації економіки»* : зб. матеріалів наукових економічних читань. Миколаїв : НУК, 2025.

Структура і обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Повний обсяг роботи складає 129 сторінок, з них основний зміст роботи викладено на 105 сторінках. Робота містить 8 таблиць, 12 рисунків. Список використаних джерел налічує 101 найменування на 12 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ МІГРАЦІЇ

1.1. Поняття, сутність та класифікація міжнародної міграції.

В основі поняття «міграція» (від латинського слова *migratio* – переселення, переїзд) полягає постійна зміна місця проживання людини [1].

Міжнародна організація з міграції дає визначення терміну «міграція» «як переміщення людей з їхнього звичайного місця проживання до нового місця проживання, як через міжнародний кордон, так і в межах держави. І визначає довгострокового мігранта як особу, яка проживає за межами своєї країни походження протягом щонайменше 12 місяців». [18]

Згідно Закону України «Про Основні засади державної міграційної політики України» «міграція – переміщення особи з метою зміни місця проживання / перебування, пов'язане з перетинанням державного кордону (зовнішня міграція) або меж адміністративно – територіальних одиниць (внутрішня міграція)»[10]

Серед зарубіжних дослідників варто відзначити внесок С. Колінсона в дослідження міжнародних міграцій та їх класифікацію. Г. Тапінос [16] розглядав міграцію «як комплексний феномен через призму постійності та темпорального критерію». М. Оскольські зосередився на вивченні мотивів міграції. Різноманітні аспекти міграції досліджували:, М. Пулен [17] (просторовий аспект та джерела даних про міграцію).

Вчений, професор соціології Джорджійського університету, відомий своєю новаторською працею «Теорія міграції» [34] Еверетт Лі, детально розробив та систематизував концепцію "push factors" (фактори виштовхування) та "pull factors" (фактори притягування) як ключовий елемент теорії міграції.

На основі своєї моделі Лі сформулював низку теоретичних висновків, які стали "законами" міграції:

- Обсяг міграції у певному регіоні прямо пропорційний різноманітності, інтеграції та динамічності суспільства»

- «Обсяг міграції залежить від різноманітності факторів і мінливості проміжних перешкод»

- «Обсяг міграції має тенденцію до збільшення з часом, оскільки знімаються проміжні перешкоди (покращення транспорту, зв'язку, зменшення бар'єрів)

- «Вибірковість міграції: Мігранти не є випадковою вибіркою населення. Вони, як правило, відрізняються від загальної популяції у місці походження та місці призначення»

Лі виділив два типи вибіркості:

- «Позитивна вибірквість: Мігранти, які мають високу кваліфікацію, освіту, амбіції, краще реагують на фактори притягування»

- «Негативна вибірквість: Мігранти, які є найменш пристосованими або мають найнижчий соціальний статус, частіше реагують на сильні фактори виштовхування (наприклад, бідність або голод)».

- «Наслідки міграції: Міграція впливає як на громади походження, так і на громади призначення, і ці наслідки є подвійними (позитивними та негативними)»

Загалом зміна місця проживання завжди супроводжується як географічними, так і соціальними змінами, до яких необхідно максимально адаптуватися для успішної інтеграції. Тому всі туристичні поїздки в межах країни та за кордон, кочовий спосіб життя, а також постійна зміна місця перебування без зміни місця проживання не належать до міграції.

Чинні Рекомендації ООН зі статистики міжнародної міграції визначають термін «міжнародний мігрант» як будь-яку особу, яка змінила країну свого звичайного проживання, розрізняючи «короткострокових мігрантів» (ті, хто змінив країну свого звичайного проживання принаймні на три місяці, але менше ніж на один рік) і «довгострокових мігрантів» (ті,

хто змінив країну свого звичайного проживання принаймні на один рік). Однак не всі країни використовують це визначення на практиці [7]

Визначенні поняття «міграція - фіксується потреба людини змінити місце проживання та як полімотиваційне соціальне явище, зумовлене прагненням до задоволення потреб» [8].

За останні роки мільйони людей мігрували зі своїх домівок до інших країн. Деякі мігранти переїхали добровільно, шукаючи економічних можливостей. Але багато людей вирушили в безпечні місця, покинувши свої домівки внаслідок військових дій, політичну нестабільність або репресії.

Міграція охоплює різні види переміщень, зокрема між країнами, регіонами, поселеннями. Це соціально-економічний і демографічний процес, який відображає переселення людей з однієї території на іншу.

Міграція, як правило, означає «довгострокове перенесення центру життя на велику відстань і через адміністративні кордони: наприклад, із села до міста, між регіонами країни або через державні кордони». Таким чином, ця форма людської мобільності відрізняється від інших, таких як щоденні поїздки на роботу або туристичні подорожі, оскільки при цих формах мобільності не відбувається перенесення центру життя.[3] Не існує загальновизнаного визначення того, яка відстань і який період часу необхідні, щоб рух людей можна було назвати міграцією. Орієнтовним значенням є визначення Організації Об'єднаних Націй [2], яка розглядає «міграцію як переїзд на проживання в іншу країну на строк понад три місяці (короткострокова міграція або тимчасова міграція) або понад один рік (довгострокова або постійна міграція)».

Міграція населення є способом реагування людей на глобальні тенденції, пов'язані зі зростанням чисельності населення у світі, військовими і гуманітарними конфліктами, неоднорідністю якості життя спільнот людей та її наслідками [4]

Ще одна умова, яка часто пов'язана з міграцією: перетин державного кордону. Однак, окрім міжнародної міграції, існує також так звана внутрішня міграція, при якій центр життя переміщується через кордон всередині країни (наприклад, кордон округу або області).

Мігранти у вужчому сенсі – це люди, які перебувають у процесі міграції, тобто ті, хто переміщує центр свого життя на більшу відстань (зазвичай через міжнародний кордон) та на тривалий період часу, хто планує зробити це негайно або хто нещодавно це зробив. Те, як довго хтось вважається мігрантом або вважає себе мігрантом після цієї транскордонної мобільності, залежить від багатьох факторів. До них належать досвід чужості, тобто те, як іноземці почуваються в новому середовищі або як їх сприймає давнє оселене населення, правові обмеження, наприклад, через те, що іммігранти не мають громадянства країни перебування, або культурні відмінності, такі як інша мова.

Трансміграція має місце, коли люди переїжджають до іншої країни з метою поліпшення своїх життєвих умов і протягом свого життя ще принаймні один раз змінюють країну проживання. Якщо з'являється можливість подальшого поліпшення життєвих умов, такі люди готові знову переїхати до іншої країни.

Існують різні класифікації міграції за тривалістю, причинами, законом, організованістю і т.п.[12]. Розглянемо всі існуючі класифікації. На рис.1.1 наведено класифікація міжнародної міграції за напрямом руху

Еміграція – це виїзд громадян з країни на проживання в іншу країну.

Імміграція – візд іноземних громадян у країну для проживання

Реєміграція- повернення емігрантів на батьківщину

Репатріація- повернення людей, які були насильно вивезені з батьківщини.

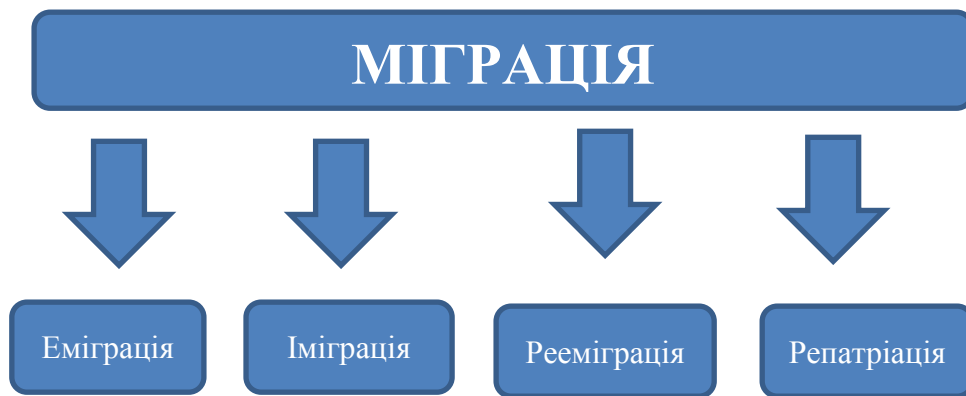

Рис.1.1 Класифікація міжнародної міграції за напрямом

Також існує інша класифікація міжнародної міграції за тривалістю. На рис.1.2. придано види такої міграції яка ілюструє різні терміни, на які люди переміщуються в інші країни.

Рис.1.2 Класифікація міжнародної міграції за тривалістю

Постійні – переміщення на постійне або довгострокове місце проживання

Тимчасові - переміщення на відносно короткий срок

Сезонні - регулярні щорічні переміщення, пов'язані із сезонною працею або відпочинком.

Маятникові - регулярні, щоденні або щотижневі поїздки на роботу або навчання за межі проживання.

За територіальним критерієм міграція може бути внутрішньою (в межах країни) та міжнародною (переміщення між країнами).

Міжнародна міграція класифікується за кількома категоріями в залежності від характеру та мети міграції. Існують різні форми міграції ті вони можуть відрізнятися відповідно до різних факторів, наприклад, мотиви міграції, правовий статус мігрантів/мігранток або тривалість перебування. Ось декілька категорій мігрантів/мігранток [1]:

- тимчасові трудові мігранти/мігрантки (також відомі, як гастарбайтери);

- висококваліфіковані мігранти/мігрантки, що виїхали заради кар'єри: фахівці, які переміщуються в межах внутрішнього ринку праці транснаціональних корпорацій та міжнародних організацій;

- нерегулярні (недокументована, нелегальна міграція) мігранти/мігрантки: люди, які в'їжджають у країну без необхідних документів та дозволів;

- вимушені мігранти/мігрантки: біженці/біженки, шукачі притулку, або люди, змушені переселятися через такі зовнішні фактори, як збройні конфлікти або екологічні катастрофи;

- члени родини: люди переселяються до своїх близьких родичів, які вже..мігрували;

- мігранти/мігрантки, які повернулися: люди, які повернулися до своєї країни походження після довгого перебування в іншій країні.

Біженці/біженки, безпритульні та вимушені переселенці в межах своєї країни користуються особливим захистом згідно з міжнародним законодавством. Агенство ООН у справах біженців (УВКБ ООН) [19] визначає ці групи таким чином. Біженець — «це той, хто не може або не хоче повернутися до країни свого походження в силу достатньо обґрунтованих загроз стати жертвою переслідувань за ознакою раси, релігії, громадянства, належності до певної соціальної групи або політичних переконань».

Безпритульні — «особи, які потребують міжнародного захисту, чий

вимоги для формального статусу біженця досі не визначені» Вимушені переселенці/переселенки в межах своєї країни — люди, «яких змусили або зобов'язали втекти або покинути свої будинки чи місця постійного проживання, зокрема в результаті або з метою уникнення збройного конфлікту, масових проявів насильства, порушень прав людини або природних чи техногенних катастроф, та які не перетинали міжнародно визнаних державних кордонів».

Існує ще одна група, члени якої нашоухуються на аналогічні проблеми і порушення прав людини, хоча вони, можливо, зовсім не змушені змінювати своє місце проживання: особи без громадянства. Є люди, які не вважаються громадянами будь-якої держави, тому вони не можуть користуватися правами, передбаченими лише для громадян держави. Є безліч причин, з яких будь-яка особа може втратити громадянство, у тому числі розпад таких країн, як Радянський Союз чи Югославія, або створення нових країн через деколонізацію. За оцінками, 12 мільйонів людей в світі не мають громадянства. УВКБ ООН згідно з вимогами Генеральної Асамблеї ООН зобов'язане запобігати і скорочувати кількість людей, що не мають громадянства, в усьому світі і захищати права людей без громадянства.

Національна міграція має місце завжди, коли людина змінює місце проживання в межах своєї країни. Національну міграцію також називають переселенням [14] . Адже людина переїжджає з одного місця в інше в межах своєї країни саме через нове місце роботи, але при цьому не залишає свій соціальний прошарок. Тому вона, в певному сенсі, лише «мігрує» з одного місця в інше. Міжнародна міграція передбачає зміну місця проживання та переїзд до іншої країни, оскільки для цього необхідно залишити межі своєї країни. З цієї причини міжнародну міграцію логічно називають еміграцією, оскільки в цьому випадку людина завжди переїжджає в новий соціальний прошарок, що зумовлено культурними особливостями. Міграція всередині Європейського Союзу може вважатися проміжною формою обох видів

міграції, оскільки вона практично не підпадає під жодні правові обмеження завдяки європейській свободі пересування.

Іншим видом міграції є міграція біженців. Різні ситуації, що загрожують життю в рідній країні або регіоні походження, є причинами, через які люди змушені мігрувати як біженці. Тому міграція біженців завжди пов'язана з великою небезпекою, від якої люди прагнуть втекти [15].

Оскільки мотивація до міграції у різних людей може бути дуже різною, розрізняють основні види міграції. На рис.1.3 наведено класифікація міграції за метою пересування та ілюструє, що мігранти перетинають кордони за різними причинами. Ця класифікація допомагає зрозуміти різні мотиви людей, що впливають на їхнє переміщення, а також на типи міграційних процесів, які вони здійснюють.

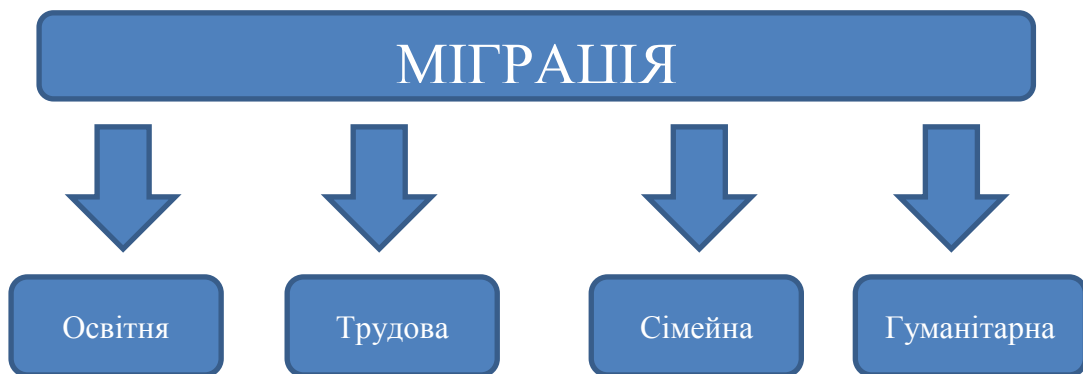

Рис.1.3. Класифікація міграції за метою пересування.

Не останнє значення для класифікації людської мобільності як міграції має передбачувана або фактична мотивація змінити місце проживання на тривалий час. Це може бути, наприклад, пошук кращого заробітку (трудова міграція), створення сім'ї (сімейна міграція), прагнення до освіти (освітня міграція), гуманітарна міграція (біженці, що шукають притулку через втечу, насильство або військові конфлікти) або навіть пошук пригод чи спокійнішого життя.

Трудова міграція має місце тоді, коли люди переїжджають до іншої країни з метою працевлаштування. Часто причиною трудової міграції є те,

що в рідній країні немає роботи або є лише низькооплачувана робота, а в країні еміграції існує дефіцит робочої сили. Ще однією частою причиною трудової міграції в наш час є те, що висококваліфіковані працівники не можуть знайти адекватну роботу в своїй країні, тоді як в інших промислово розвинених країнах існує попит саме на таких висококваліфікованих фахівців.

Про освітню міграцію говорять, коли люди залишають свою батьківщину, щоб отримати освіту або продовжити навчання в іншій країні. Як правило, люди, які переїжджають до нової країни з цієї причини, після закінчення навчання повертаються до своєї країни походження.

За своєю природою міжнародна міграція є транснаціональною. Переміщення людей через кордони неминуче стосується більш ніж однієї держави, і з огляду на збільшення масштабів та різноманітності міжнародної міграції протягом останніх десятиліть, майже всі країни в сучасну епоху зазнають впливу міжнародної міграції [20]. Деякі країни, значно зазнають впливу міграції, як позитивного так і негативного.

Імміграція стала питанням державної політики першого порядку в багатьох країнах світу. Тому не дивно, що тема міжнародної міграції часто включається в опитування громадської думки, хоча, ймовірно, політичне значення міграції часто переважає її чисельне значення.

Переміщення людей через міжнародні кордони, особливо з менш розвинених країн до більш забезпечених держав, є важливим двигуном матеріального прогресу для самих мігрантів та їхніх сімей. Завдяки вищому рівню життя в країні призначення, мігранти мають можливість отримувати значно вищі доходи, що позитивно впливає на фінансові перспективи їхніх майбутніх поколінь.

По-друге, міграційні процеси позначаються на приймаючих країнах, внаслідок чого змінюється їхній ринок праці, рівень продуктивності, інноваційну активність, демографічну картину. Ці багатобічні наслідки

зумовлені, як відмінностями між іммігрантами та місцевим населенням, так і значною внутрішньою різноманітністю серед самих мігрантів.

По-третє, вона може мати значний вплив на країни походження. Це може призвести до втрати людського капіталу, що посилюється тим фактом, що міграція може породити подальшу міграцію (так званий ланцюговий або мережевий ефект), але також створює потік грошових переказів та посилює міжнародні зв'язки у формі торгівлі, прямих іноземних інвестицій та передачі технологій.

Варто окреслити кілька важливих фактів, що стосуються міжнародної міграції та її еволюції за останні 30 років. Загальна кількість мігрантів як відсоток від світового населення залишається досить стабільною і становить близько 3% з 1990 року [21]. Хоча в останні роки значна увага ЗМІ та політиків була зосереджена на міграції з Африки та Близького Сходу до Європи та Північної Америки, більшість міграції у світі, насправді, є внутрішньорегіональною. Великі регіональні міграційні центри з'явилися в Африці (Кот-д'Івуар, Південна Африка), Азії (Гонконг, Сінгапур) та на Близькому Сході (країни Перської затоки), а також спостерігається значна міграція в межах Європейського Союзу. Єдиним винятком є Латинська Америка, де внутрішньорегіональна міграція є відносно незначною (можливо, через те, що деякі міграційні процеси, наприклад, з Венесуели до сусідніх Колумбії та Еквадору, не відображаються в статистиці).

Проте вплив на різні країни з точки зору зростання населення був досить різним. Хоча мобільність серед країн, що розвиваються, зросла менше, ніж їх населення, мобільність з країн, що розвиваються, до розвинених економік значно зросла, особливо як частка населення розвинених економік (яка за останні десятиліття не зросла значно). За останні 30 років частка мігрантів з країн, що розвиваються, до розвинених економік зросла з 4 до 9 відсотків населення розвинених економік [22], що

викликало сильну соціальну та політичну реакцію і підвищило увагу до цього явища в більшості розвинених країн.

Іншим важливим фактом є те, що більшу частину збільшеної міграції з країн, що розвиваються, до країн з розвинутою економікою можна визначити як «економічну міграцію», тобто міграцію, спричинену пошуком кращих економічних можливостей. Хоча міграція, спричинена війнами, природними катастрофами та політичними заворушеннями, збільшилася за кількістю, більша її частина є внутрішньою або відбувається між країнами, що розвиваються, які знаходяться близько одна до одної.

За останні десятиліття значно покращилася можливість вимірювати кількість та потоки мігрантів між країнами, головним чином завдяки ретельній роботі з використанням даних переписів населення, які дозволяють визначити чисту міграцію на основі зміни кількості людей, які народилися в одній країні, а мешкають за межами своєї держави. Ця інформація зазвичай включає людей, які є «нелегальними», тобто перебувають у країні без належного дозволу на проживання, оскільки вони базуються на підрахунках населення, яке проживає в країні (а не є її громадянами). Однак вимірювання валових потоків мігрантів, які базуються на даних про прибуття, можуть значно занижувати міграцію через потоки нелегальних мігрантів.

1.2 Основні причини й наслідки міжнародної міграції

Розподіл глобальної нерівності на нерівність між країнами та нерівність всередині країн залежить від питань вимірювання даних. Але існує консенсус щодо того, що нерівність всередині країн зростала в усьому світі протягом останніх кількох десятиліть, тоді як нерівність між країнами помірно зменшилася. Проте між країнами залишаються великі та стійкі розриви в середньому доході. Заробітна плата некваліфікованих робітників

у багатих і бідних країнах часто відрізняється у 10 разів. Ця істотна різниця в доходах між країнами, безсумнівно, є основним чинником економічної міграції, яка є основною причиною міжнародної міграції в цілому

Міграція може починатися з різних причин. Хоча загальновизнаним є твердження, що різниця в можливостях майже завжди відіграє важливу роль у поясненні міграції, це саме по собі не може пояснити фактичну, високоспеціалізовану та географічно сконцентровану морфологію міграції, яка зазвичай пов'язує конкретні місця та регіони на стороні відправлення та прийому.

Структурні форс-мажорні обставини в міжнародній політичній економіці, такі як війни, колоніалізм, завоювання, окупація та вербування робочої сили, часто відіграють роль у започаткуванні, зокрема міжнародних, міграційних процесів [25].

Вчені, які досліджували класичну політичну економіку, такі як Адам Сміт, Давид Рікардо та Джон Стюарт Мілль, одними з перших звернули увагу на проблематику міжнародної міграції. Адам Сміт, як засновник класичного підходу до цього явища, зробив вагомий внесок у формування теорії міграційних процесів. Він активно виступав за свободу міжнародного переміщення робочої сили, вважаючи, що ринкові механізми здатні забезпечити економічне зростання та зменшити рівень бідності. [4].

Безробіття в рідній країні та потреба в робочій силі в іншій країні є одним з ключових факторів. Бажання отримати вищу заробітню плату та кращі соціальні умови приваблюють людей переїздити до розвинутих країн.

Також однією з причин є політична. Війни, конфлікти, зміни кордонів та політичні утиски змушують людей тікати в пошуках спокійного місця.

Є й інші причини міграції, соціальні й культурні, такі як воз'єднання родин, сімейні зв'язки, зростання населення (перенаселення), природні катаклізми та бажання жити в умовах кращого довкілля. На рис.1.4 наведено

класифікація міграції за причинами і ілюструє мотиви, що спонукають людей до переїзду через кордон, і виділяє основні категорії.

Рис.1.4 Класифікація міграції за причинами

Люди залишають свою батьківщину з різних причин. Війни, зміни в навколишньому середовищі, безробіття та бідність – це лише деякі з факторів, які спонукають мільйони людей шукати нове місце проживання.

Кількість тих, хто залишає свою батьківщину, щороку зростає, а частка біженців у цій кількості стає дедалі більшою. Напрямок міграційних рухів завжди однаковий: туди, де вищий рівень життя, більше безпеки, кращі перспективи. Тому розвинені індустріальні країни Європи є основними країнами призначення мігрантів і біженців з сусідніх держав, а також жителів інших континентів - за умови, що їм вдається дістатися до Європи. Однак міграційні цілі, як і структура мігрантів, змінилися: все більше людей прагнуть переїхати до країн Південної та Північної Європи, які в минулі роки мали лише незначну імміграцію.

Багато мігрантів відчувають значне збільшення доходів, коли переїжджають до багатших економік. Майкл Клеменс — професор кафедри економіки Університету Джорджа Мейсона, оцінює реальні (паритет купівельної спроможності, ПКС) розриви в оплаті праці між іммігрантами в та їхніми помітно еквівалентними національними колегами на 42 ринках праці в країнах, що розвиваються. Вони розрахували, що середня нижня

межа цього співвідношення заробітної плати (зважена за працездатним населенням (15–49 років) країн походження) становить 5,7. Це співвідношення перевищує 16 для деяких країн, що розвиваються, у вибірці. [24] Отже, міграція може принести дуже великий потенційний грошовий прибуток.

Чим молодший мігрант, тим більші вигоди від міграції, оскільки молодші мігранти мають перед собою довше життя, щоб скористатися додатковим доходом; отже, поточні дисконтовані вигоди від міграції є вищими. Інші фактори включають рівень освіти та навички, які користуються високим попитом у країнах призначення. Ці фактори впливають на вибір людей, які мігрують, причому молодші, більш освічені та кваліфіковані особи мають більшу ймовірність еміграції.

Водночас здатність інтегруватися в приймаючу країну є ключовим фактором, що визначає, чи зможуть мігранти повною мірою реалізувати потенційні вигоди від міграції, в ЄС та інших країнах мігранти, як правило, мають набагато вищий рівень бідності, ніж корінне населення. Організація економічного співробітництва та розвитку(ОЕСР) також показує, що вони частіше залишаються без роботи або мають надто високу кваліфікацію для своєї роботи, частіше живуть у переповнених помешканнях, мають гірші показники здоров'я та гірші результати освіти для своїх дітей порівняно з корінним населенням. Здатність мігрантів до асиміляції залежить від їхнього походження, навичок та характеристик [20].

Хоча дискримінація та упередження, що призводять до неповної інтеграції, є значними перешкодами для економічного успіху іммігрантів, аргумент про виявлені переваги свідчить про те, що в більшості випадків, переїжджаючи та залишаючись у країні призначення, мігранти готові терпіти ці труднощі, щоб досягти значного збільшення доходів. У цьому відношенні біженці відрізняються тим, що для цієї групи вигоди, швидше за все, полягають у втечі та безпеці від насильства, переслідувань та голоду.

Згідно зі звітом ООН про світову міграцію за 2022 р. [25] , близько 1,1% населення світу є переміщеними особами, які залишають свої країни через конфлікт, насильство чи катастрофи. Загальна кількість переміщених осіб зросла з 84,8 млн осіб у 2019 р. до 89,4 млн осіб у 2020 р., з яких близько 34%, або 30,5 млн осіб (26,4 млн осіб зі статусом біженців та 4,1млн осіб як шукачі притулку). За даними ООН [25]: «У 2024 році кількість міжнародних мігрантів становила 304 мільйони осіб. Цей показник зріс з 275 мільйонів у 2020 році. Незважаючи на збільшення абсолютних чисел, частка міжнародних мігрантів у світовому населенні залишалася відносно стабільною протягом багатьох років і становила 3,7 %» Більшість переміщених осіб (61,5% або 55 млн осіб) були внутрішньо переміщеними особами. Особливістю міграційних потоків останніх років є й те, що більшість міжнародних мігрантів у світі (54,9%) намагаються обрати для проживання регіони свого походження. Так, у 2020 р. 69,9% європейських міжнародних мігрантів проживали в інших європейських країнах, в Азії -59,6%, Океанії -56,2% та Африці -51,6%.

Вплив міграційних процесів можуть бути різними для різних країн і регіонів, як для тих, хто надає робочу силу, так і для тих, хто її отримує. Розглянемо переваги та недоліки, які міграційний вплив приносить країнам, що втрачають населення, та тим, які приймають мігрантів. Отже, міграційні явища мають важливе соціальне значення, характеризуються поточними та довгостроковими наслідками позитивного та негативного характеру, знаходяться під впливом сукупності факторів та варіантів державних моделей регулювання і поділяють світ на переможців та переможених. Це передбачає обережне ставлення до міграції та мігрантів на державному рівні, засноване, з одного боку, на усвідомленні необхідності та можливості державного регулювання і вибору певної моделі прямого впливу, а з іншого — на визначенні непрямих факторів, таких як соціально-економічні або політичні.

Рухи населення є світовим соціальним явищем, яке здобуло нове прискорення до розвитку та посилення під впливом процесів інтеграції та глобалізації. У світі є безліч типів міграції, з яких найпоширенішою є трудова. Міжнародна організація з міграції (МОМ), [18] залежно від тенденцій міграції, об'єднує усі країни світу за трьома головними векторами: країни-донори (країни походження емігрантів); країни-реципієнти (країни, що вітають іммігрантів до себе) та країни проміжного розміщення (транзитні країни).

Відповідно до даних ООН, найбільшими країнами-донорами міграційних потоків є Індія (15,6 млн. осіб); Мексика (12,3 млн. осіб); російська федерація (10,6 млн. осіб); КНР (9,5 млн. осіб); Сирія (8 млн. осіб). Найбільшими країнами – реципієнтами є США (51 млн. осіб); Німеччина та Саудівська Аравія (по 13 млн. осіб); російська федерація (12 млн. осіб); Великобританія (10 млн. осіб); млн. (таб.1.1) [27].

Таблиця 1.1

Основні міграційні потоки

Країни-донори	Країни-донори	Країни-реципієнти	
		2013-2022	2022-2024
Індія	Індія	США	США
Мексика	Мексика	Німеччина	Німеччина
росія	росія	Саудівська Аравія	Польща
Китай	Китай	Росія	Чехія
Сирія	Сирія	Великобританія	Канада

Джерело: створено автором на основі даних [27]

Зважаючи на те, до якої групи входить та чи інша країна, в залежності від тенденцій міграції, наслідки від міграційних процесів будуть різними. На таб.1.2 узагальнена інформація щодо наслідків міграційних процесів для країн-донорів, та країн-реципієнтів.

Таблиця 1.2.

Класифікація наслідків міграційних процесів для країн-донорів та
країн-реципієнтів

Країни-донори		Країни-реципієнти	
Перспективи	Ризики	Перспективи	Ризики
Збільшення еміграції, як правило, корелює з підвищенням обсягу міжнародних банківських позик, які отримує країна походження. Цей ефект є особливо вираженим у випадках, коли емігранти володіють високою кваліфікацією, а між країною походження та країною призначення існують позитивні або нейтральні дипломатичні відносини та відсутні спільні культурні характеристики, що могли б стимулювати їх	Еміграція здатна чинити вплив на політичні інститути держави за допомогою різноманітних механізмів. Вона може змінювати наявність кваліфікованих кадрів для державної служби, попит на вдосконалення та модернізацію організаційних процесів в інститутах, а також динаміку взаємодії між різними політичними акторами. Зважаючи на те, що особи з вищим рівнем освіти, як правило, демонструють більшу політичну активність та сприяють	Ідентифікація векторів зарубіжного інвестування (Іммігранти здатні надавати релевантну інформацію стосовно підприємств та компаній, що здійснюють діяльність у їхній рідній країні, що, як правило, сприяє розширенню географічного охоплення співпраці між суб'єктами господарювання країн імміграційного центру у контексті інвестування в іноземні бізнес-структури).	Іммігранти в країнах, що приймають, схильні зберігати частину своїх доходів і передавати значну їх частку до країн свого походження, використовуючи для цього як офіційні банківські рахунки, так і неформальні канали грошових переказів.

Країни-донори		Країни-реципієнти	
Перспективи	Ризики	Перспективи	Ризики
остаточну міграцію.	розширенню публічної дискусії з питань державної політики, їхня еміграція, ймовірно, матиме негативні наслідки для якості політичних інституцій.		
Одержання додаткового фінансування від держави-донора є потенційним шляхом мобілізації капіталу. Окремі держави продемонстрували ефективність використання облігацій діаспори, як засвідчують приклади Індії та Ізраїлю. Індія застосовує цей інструмент для підтримки рівноваги платіжного балансу, тоді як Ізраїль	Транснаціональні зв'язки та збереження ідентичності з країною походження можуть трансформувати емігрантів у політично активних акторів. Підтримуючи тісні відносини з батьківщиною, члени діаспори потенційно здатні здійснювати вплив на внутрішньополітичні процеси, використовуючи різноманітні інструменти та	Висококваліфіковані іммігранти здатні відігравати важливу роль у формуванні глобальних бізнес-зв'язків.	Відсутність спонукальних мотивів у підприємств країни-реципієнта для покращення трудових умов.

Країни-донори		Країни-реципієнти	
Перспективи	Ризики	Перспективи	Ризики
використовує його для фінансування освітніх та інфраструктурних ініціатив. Міграційні процеси відкривають перспективи для країн, що розвиваються, у контексті реалізації подібних стратегій.	канали для висловлення власної позиції та просування інтересів, навіть перебуваючи поза межами національних кордонів.		
Ослаблення показників безробіття та пом'якшення деструктивних наслідків стрімких трансформацій економічної структури.	Зміна політичних пріоритетів, зокрема, у сфері управління міграцією, вимагає від держав-членів ЄС врахування потенціалу та потреб суміжних країн. Ігнорування економічної міграції (наприклад, з Лівії та Марокко) та вимушеної міграції (наприклад, з Сирії) з боку ЄС чинить деструктивний вплив на комплексність внутрішньої	Фахівці-мігранти з розвиненими науковими, інженерними та іншими професійними компетенціями потенційно здатні стимулювати технологічний прогрес в державах, що їх приймають.	Експлуатація соціальних стандартів праці та нерегульована зайнятість.

Країни-донори		Країни-реципієнти	
Перспективи	Ризики	Перспективи	Ризики
	міграційної політики Європейського Союзу, спричиняючи збільшення фінансового навантаження, пов'язаного з утриманням іммігрантів, а також збільшення обсягів дотацій, що надаються сусіднім державам.		
Очікування міграції здатне посилити мотивацію індивідів інвестувати в особистий освітній розвиток. Це пов'язано з уявленням про те, що здобуття освіти збільшує вірогідність еміграції, за умови, що це призведе до збільшення фінансової винагороди та	Надмірна та некритична увага до транзитних потоків може потенційно погіршити політико-економічні відносини з периферійними (і, як правило, економічно слабшими) державами.		

Країни-донори		Країни-реципієнти	
Перспективи	Ризики	Перспективи	Ризики
покращення умов проживання в країні призначення.			
Трансформація міждержавних політичних відносин, що виражається у розробці уніфікованих міграційних стратегій та ініціатив, зокрема між Європейським Союзом, його державами-членами та суміжними країнами.			
Підвищення фінансових вкладень з боку сусідніх держав і ключових глобальних акторів у потенціал країн транзиту з прийому та надання захисту мігрантам.			

Джерело: створено автором на основі даних [28]

Як наведено у таблиці, міграційні процеси мають подвійні наслідки як для країн-донорів (відтоку робочої сили та "витоку мізків"), так і для країн-реципієнтів (зменшення тиску на ринок праці, але й потенційне соціальне напруження). Країни-донори можуть втрачати найбільш кваліфікованих працівників, але отримувати грошові перекази, а країни-реципієнти отримують робочу силу та економічне зростання, але можуть стикатися з проблемами інтеграції та соціального напруження.

У таблиці 1.3 наведені загальні наслідки міграційних процесів, для країн-донорів та для країн-реципієнтів

Таблиця 1.3

Загальні наслідки міграції

Параметри соціально-економічного розвитку	Вплив міграційних процесів	
	НЕГАТИВНИЙ	ПОЗИТИВНИЙ
Економічне зростання	Витрати пов'язані з людським фактором у виробничому процесі, враховуючи можливості інноваційного розвитку економічних процесів	Додатковий попит на внутрішньому споживчому ринку за рахунок міграційних доходів
Інвестиції	Домінування споживчих інвестицій з низькою віддачею	Залучення міграційних доходів у формі активних інвестицій
Бізнес і самозайнятість	Дефіцит робочих кадрів на ринках праці.	Залучення міграційного капіталу у реалізацію бізнес-проєктів
Демографічне відтворення	Низка народжуваність унаслідок міграції жінок, втрати демографічного потенціалу, поширення практики народження за кордоном	Зниження рівня навантаження на соціальну інфраструктуру

Параметри соціально-економічного розвитку	Вплив міграційних процесів	
	НЕГАТИВНИЙ	ПОЗИТИВНИЙ
Ринки праці	Низька конкуренція на ринках праці.	Зниження рівня навантаження на ринки праці (нижчі витрати на фонд оплати праці, нижчий рівень безробіття)
Соціальна інфраструктура	Низький попит на послуги та зниження їхньої якості.	Стимулювання конкуренції з пропозицією якісних та конкурентоспроможних послуг
Рівень і якість життя	Поглиблення соціально-економічної нерівності між різними групами населення	Можливості забезпечення гідного рівня та якості життя завдяки міграції

Джерело: створено автором на основі даних [28]

Отже, розглянувши ключові наслідки міграційних процесів для держав-донорів, та держав-реципієнтів, можна зробити попереднє узагальнення щодо їх різноплановості. Так, для держав-донорів міграційні потоки зумовлюють як сприятливі, так і несприятливі соціально-економічні та демографічні ефекти, а враховуючи потреби економічного приросту держав-донорів, еміграційні процеси демонструють позитивні результати лише в короткостроковій перспективі, на відміну від негативних, що проявляються у довгостроковій перспективі. Для держав-реципієнтів міграційні процеси породжують сприятливі економічні та демографічні наслідки. Водночас, існує висока ймовірність виникнення та поглиблення негативних наслідків.

На різних етапах свого розвитку міграція змінюється та зазнає якісних змін, що проявляються у відмінностях її характерних рис та головних тенденцій.

Це формує явище, що вирізняється складністю, багатогранністю та неоднозначністю. Взаємодія комплексу об'єктивних і суб'єктивних

чинників призводить до того, що лише незначний відсоток трудових мігрантів повертається до своїх країн із отриманими у процесі міграції знаннями, навичками та соціальними цінностями. З них лише певна частина здатна ефективно застосувати набуті компетенції у вітчизняному ринку праці, сприяючи, таким чином, економічному зростанню країни. Додатково слід підкреслити, що ринок праці характеризується значними викликами, які стосуються пошуку оптимального балансу між продуктивною зайнятістю населення для забезпечення економічного розвитку та необхідністю дотримання принципів соціального захисту.

1.3 Міжнародно-правові засади регулювання міграційних процесів і участь України у світових міграційних угодах.

Міграційні процеси на індивідуальному рівні – це послідовність дій особи-мігранта та подій, які виникають або спричиняють ці дії, що характеризують передумови формування потенціалу міграції (бажання і підготовки до переміщень), його реалізації та подальшого вибору повернення чи залишення за новим місцем перебування з ситуативним рівнем інтеграції у приймаючому суспільстві;

- міграційні процеси на рівні суспільства – це сукупність переміщень населення з визначеними характеристиками етапів, динаміки, вектору, географії, мети, а також подій, які спричинені переміщеннями або є їх наслідками, що формують міграційний профіль суспільства та рівень його мобільності. Для сучасного глобалізованого світу залишаються поширеними односторонні міграційні процеси, які можуть передбачати повний цикл адаптації, інтеграції, натуралізації та асиміляції мігранта або ж зберігати диференціацію інституту громадянства.

Міграційні процеси становлять значуще соціально-економічне явище, яке супроводжує розвиток людства протягом його історії. У XXI столітті

міграція набуває все більшої актуальності в контексті глобалізаційних процесів, збройних конфліктів, екологічних катастроф та соціально-економічних криз. Зростаючі міграційні потоки вимагають адекватного міжнародно-правового регулювання, яке повинно забезпечувати баланс між державним суверенітетом у контролі за кордонами та дотриманням прав людини.

Міжнародне право визначає основні принципи захисту прав мігрантів, біженців та шукачів притулку, які закріплені в міжнародних договорах, регіональних угодах та рекомендаціях міжнародних організацій. Серед основних міжнародних актів, що регулюють міграцію, виділяються наступні:

1951 р.- Конвенція про статус біженців,

1967 р.- Протокол щодо статусу біженців

2018 р.- Глобальний пакт про міграцію, а також інші документи, ухвалені ООН, Міжнародною організацією з міграції, Управлінням верховного комісара ООН у справах біженців, Радою Європи та іншими організаціями.

На даний момент у світі не сформувалася система міждержавного керування міграційними процесами. Є низка концептуальних, але декларативних документів і надзвичайна різноманітність поглядів на цю проблему в кожній окремій державі.

При цьому у стані розгляду залишаються три головні проблеми:

- прихисток біженців із країн, де точаться військові конфлікти;
- протидія міждержавній торгівлі людьми;
- регулювання тимчасової трудової міграції.

Для розв'язання перших двох проблем у 1951 р. у системі ООН було створено Міжнародну організацію міграції (далі – МОМ). На цей час до цієї організації належать 146 держав, ще 13 країн мають статус спостерігачів. Відділення МОМ діють більш ніж у 100 країнах, через які надається

технічна допомога, де пропонуються консультації на підставі двосторонніх угод з країнами-членами.

Щодо етапів міграційної політики ЄС, то потрібно виділити набуття чинності у 1995 р. Шенгенським договором, який регулював питання скасування паспортного та митного контролю між країнами Європейського Союзу, і право вільного пересування і вільного вибору місця проживання у ЄС отримало належні інструменти його реалізації. У 2015 р. Європейська Комісія прийняла «Європейський порядок денний з міграції» [33], де визначила чотири основні пріоритети – скорочення причин для нерегулярної міграції; управління зовнішніми кордонами, спрямоване на захист прав людини; єдині правила надання притулку в ЄС відповідно до зобов'язання ЄС надавати захист та формування нової політики легальної міграції.

У галузі міжнародного міграційного права принципи, що гарантують дотримання прав людини для всіх категорій мігрантів, відіграють центральну роль. Теоретичне та практичне значення цього питання полягає у формулюванні теоретичних положень, аналітичних висновків та рекомендацій стосовно міждержавних міграційних зв'язків України. Ці результати можуть слугувати методологічною основою для визначення орієнтирів вітчизняної міграційної політики та розробки конкретних напрямків удосконалення її інституційного забезпечення в контексті євроінтеграції.

Стратегічне планування у сфері міграції є складним управлінським завданням, оскільки потребує інтеграції прямих і непрямих механізмів регулювання міграційних процесів, що мають багатоступеневий характер з різноманітними причинами та наслідками. Для визначення стратегічних пріоритетів державного регулювання міграційної політики України необхідно враховувати актуальні глобальні та національні концептуально-стратегічні підходи у цій галузі.

Українські вчені Кравчик Ю. В та Поліщук В. В. [30] запропонували для розгляду новий концептуально-стратегічний підхід (таб. 1.4) до державного регулювання міграційних процесів в Україні. Він включає бачення міграції як процесу, що ґрунтується на доктрині соціально-економічного зростання, та визначає стратегічні пріоритети, розподілені за трьома ключовими напрямками: сприяння позитивному впливу міграційних процесів на соціально-економічний розвиток; підтримання динаміки соціально-економічного розвитку для мінімізації міграційних втрат; забезпечення розвитку шляхом селективної імміграції. Такий розподіл дозволяє системно виокремити заходи за в'їзним і виїзним міграційними векторами та підкреслити актуальність концептуальних завдань державного регулювання у міграційній сфері, пов'язаних з обліково-статистичною, захисною, інституційно-правовою, інформаційною й інфраструктурною діяльністю.

Таблиця 1.4.

Концептуально-стратегічний підхід до регулювання міграційних процесів

Концепція	Аналіз управлінського об'єкта міграції передбачає його розгляд як багатогранного процесу, що включає кілька ключових етапів. До них належать створення міграційного потенціалу і підготовка до переміщення, сам процес міграції, адаптація та інтеграція в новому середовищі, рееміграція, використання міграційного капіталу, а також поступові процеси асиміляції, акультурації та натуралізації.
Принцип	Соціально-економічний розвиток виступає ключовим принципом усього управлінського процесу, оскільки сприяє досягненню стабільності і прогресу суспільства.

Мета	Метою є регулювання міграційних процесів, спираючись на принципи безпеки, впорядкованості та керованості, з акцентом на інтеграцію міграції як ресурсу для соціально-економічного розвитку. Основні завдання включають: створення умов для позитивного впливу міграційних процесів на соціально-економічний розвиток країни, забезпечення необхідного рівня динаміки економічного та соціального розвитку для мінімізації втрат від міграції, підтримка стійкого соціально-економічного прогресу шляхом впровадження селективної імміграційної політики.
-------------	--

Джерело: створено автором на основі даних [31]

Міжнародно-правові засади регулювання міграційних процесів охоплюють норми міжнародного права, що регулюють переміщення людей через кордони, а також національні закони та політику держав. Регулювання включає контроль над еміграцією (виїзд) та імміграцією (в'їзд), забезпечення прав мігрантів, протидію незаконній міграції, а також співпрацю між державами для узгодження політики щодо трудових ресурсів та захисту прав людини.

З соціологічної точки зору міграційний процес є важливим демографічним явищем, що передбачає як прямий, так і непрямий вплив міграції на демографічний розвиток, зокрема її сукупний та негативний ефекти. Міграційний підхід включає кілька наукових концепцій [32]. Однією з них є концепція мобільного переходу, що виражається в існуванні певних закономірностей у збільшенні територіальної мобільності, яка відбувається поетапно. Територіальна мобільність охоплює всі види територіальних переміщень незалежно від відстані і часу. «Модель еволюції міграції» є ключовою концепцією, яка визначає міжнародну безповоротну міграцію як основний фактор демографічних змін.[32] Сучасне трактування цієї концепції представлено через теорію міграційних ланцюгів або систем міграційних зв'язків. Культурологічний підхід розглядає міграцію як взаємодію між людьми двох різних країн, враховуючи обидві сторони цього

процесу. Соціальна взаємодія в цьому контексті відбувається в межах міжнародного ринку праці. Асиміляційна концепція базується на лінійності адаптації іммігрантів до суспільства країни прийому, де культура виступає як основний механізм соціалізації в новому середовищі.

У рамках політичної концепції міжнародна міграція трактується як «процес переміщення громадян між державами з метою постійного проживання, що здійснюється за узгодженням із приймаючою країною та з урахуванням політичних і інституційних чинників». Комплексний підхід інтегрує різноманітні аспекти означеного явища, демонструючи їхню взаємозалежність із середовищними, історичними, народознавчими та психологічними чинниками, що сприяє глибшому осмисленню складності міграційних процесів.

Політична концепція розглядає міжнародну міграцію як переміщення громадян з однієї країни в іншу для постійного проживання, яке відбувається за узгодженням з іншою державою. Вона враховує також політичні та інституційні аспекти. Системний підхід об'єднує всі ці аспекти, показуючи, як вони пов'язані з екологічними, історичними, етнографічними та психологічними факторами.

Основні аспекти міжнародно-правового регулювання містять кілька ключових складових:

- Міжнародно-правові акти (угоди та конвенції) : Вони забезпечують співпрацю держав у питаннях обміну інформацією, протидії нелегальній торгівлі людьми, регулювання умов праці та захисту мігрантів.

- Діяльність спеціалізованих міжнародних організацій: зокрема, Міжнародна організація праці (МОП) та Міжнародна організація з міграції (МОМ), які займаються розробкою уніфікованих стандартів та рекомендацій для національних урядів.

- Національні правові системи: кожна держава має власне міграційне законодавство, яке встановлює чіткі правила для в'їзду, легального проживання та працевлаштування іноземних громадян.

- Метою міжнародної співпраці у сфері міграційних процесів є координація зусиль держав у вирішенні проблем, пов'язаних із нелегальною міграцією, торгівлею людьми та іншими правопорушеннями. Таке партнерство передбачає обмін інформацією, розробку спільних стратегій та імплементацію узгоджених заходів для забезпечення ефективного реагування на глобальні виклики, що виникають у контексті міграційних процесів.

- Забезпечення прав мігрантів: забезпечує гарантії дотримання основних прав та свобод осіб, що перебувають за межами своїх країн походження. Особливу увагу приділено запобіганню дискримінації, праву на доступ до професійної діяльності, отримання освіти та якісної медичної допомоги.

- Міжнародна співпраця: Держави співпрацюють у боротьбі з нелегальною міграцією, торгівлею людьми та іншими злочинами, пов'язаними з міграцією.

- Контроль над міграційними процесами: Міграційна політика держави спрямована на регулювання та контроль за міграційними потоками, а також на створення умов для повернення мігрантів на батьківщину.

Рівні регулювання:

- Національний рівень: Заходи, що вживаються кожною державою для регулювання міграційних процесів у своїй країні.

- Міжнародний рівень: Система заходів, спрямованих на регулювання міжнародної міграції в рамках світового господарства, яка включає співпрацю держав, міжнародних організацій та неурядових організацій.

Міграційні процеси, що тривають у сучасному світі, є частиною державної та внутрішньої політики держав, а їхнє здійснення має бути

пріоритетним завданням. Міграція впливає на різні сфери життєдіяльності суспільства (соціальну, економічну, зовнішньоекономічну, демографічну, сферу національної безпеки). Попри активізацію міграційного законодавства, міграційне право ще не виділилося в самостійну галузь права. Поступово йде процес формування такої галузі національного законодавства, як “міграційне право”. Ця галузь відображає складні процеси у сфері міграційних взаємин та має комплексний характер. Засадами системного регулювання є принципи та норми міжнародного права, включаючи акти міжнародних організацій та міждержавних об’єднань, а також міжнародні міграційні правовідносини у сфері міграції, окрім конституційного, адміністративного та адміністративно-процесуального права, також містяться у трудовому, житловому та сімейному.

Проблематика сучасних міграційних процесів та політики забезпечення безпеки держави є перспективною у плані подальших наукових досліджень, особливо враховуючи, що аналіз міграційної ситуації в Україні показує, що вона розвивається набагато динамічніше, ніж відбувається процес імплементації вітчизняного законодавства у цій сфері, та становлення державних органів, відповідальних за її регулювання.

Фактично йдеться про відсутність дієвого механізму управління та контролю за міграційними процесами в Україні. Така обстановка призводить до того, що міграційні виклики національній безпеці в ситуації безконтрольності швидше можуть мати деструктивний потенціал, аніж конструктивний. Тому доцільно впровадження дієвої міграційної політики для України.

З 2011 року в Україні прийнята Концепція державної міграційної політики [31]. Починаючи з 1999 року Верховна Рада України п’ять разів розглядала проекти концепції міграційної політики і лише в 2011 році затвердила відповідний норматив на вимогу Плану дій з лібералізації

візового режиму з ЄС. Концепція стала основою для прийняття у 2017 році Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року.

Основними інструментами взаємодії ЄС з країнами походження (донорами міграції) традиційно були співпраця в галузі мобільності та циркулярна міграція. Крім того, сприяння циркулярній або зворотній міграції, тобто тимчасовим повторним виїздам з періодичним поверненням до країни походження, було організовано як окрема сфера співпраці. Ця модель міграційного руху була вигідною як для країн походження, так і для країн призначення, оскільки перші не втрачали населення, а другі не витрачали зусиль і коштів на інтеграцію мігрантів. Водночас країни призначення отримували необхідну робочу силу, а країни походження отримували грошові перекази, зароблені їхніми громадянами за кордоном, це важливе джерело валютних надходжень для розвитку. Досягнення циркулярності мало на меті, серед іншого, запобігти шкоді, заподіяній країнам, що розвиваються, внаслідок відтоку мізків.

За різними експертними оцінками [29], кількість міграційних поїздок українських громадян за кордон коливається у межах від 4 до 7 млн. осіб, або від 8,6% до 15,1% чисельності всього населення України, та від 19,5% до 34,1% економічно активного населення працездатного віку.

Діяльність МОМ в Україні здійснюється на основі Угоди між Кабінетом Міністрів України та Міжнародною організацією з міграції щодо статусу Міжнародної організації з міграції в Україні та співробітництва у сфері міграції від 3 грудня 1999 р. За згодою Сторін Організація виконує в Україні такі міграційні програми: сприяння розвитку потенціалу системи управління міграцією, консультаційні послуги та інші заходи технічної співпраці з міграційних питань; відомості у сфері міграції; врегульована міграція громадян, іноземців та осіб без громадянства; міграційна підтримка біженців, раніше депортованих осіб та інших осіб, які потребують опіки; повернення обдарованих людських ресурсів; інші програми.

Хоча в цілому законодавство України створює відповідну правову основу для регулювання міграційних процесів в Україні, водночас потребує вдосконалення як щодо забезпечення дотримання прав людини, так і щодо посилення протидії нелегальній міграції та торгівлі людьми. На законодавчому рівні має бути визначено коло прав, свобод та обов'язків, котрими може бути наділена особа, яка нелегально перебуває в Україні, та межі їх реалізації. Відповідну правову основу може становити Міжнародна конвенція про захист прав всіх трудящих-мігрантів та членів їх сімей 1990 р. (набула чинності у 2003 р.; Україна не є учасницею), оскільки цей документ є «найбільш всеохоплюючим міжнародним договором по захисту як законних, так і незаконних трудящих-мігрантів»

ВИСНОВОК ДО РОЗДІЛУ 1

1. У даному розділі досліджено ключові поняття та сутність міжнародної міграції, яка включає переміщення людей через державні кордони з метою тимчасового або постійного проживання в іншій країні. Міжнародна міграція - це складне соціальне та економічне явище, яке значно впливає на країни, їх економіку, показники населення, культуру та суспільство. Цей феномен можна класифікувати за різними ознаками: за напрямком (емігранти, іммігранти), за характером переміщення (постійне чи тимчасове), за метою (економічна, політична, освітня тощо) та за іншими критеріями. Розгляд цих аспектів сприяє глибшому розумінню динаміки та багатогранності міграційних процесів, а також їхнього впливу як на країни-приймачі, так і на країни походження. Таким чином, міжнародна міграція є важливою складовою глобалізаційних процесів, яка має як позитивні, так і негативні наслідки для держав та окремих осіб, залучених до цих процесів. Ефективне управління міграційними потоками потребує комплексного

підходу та злагодженої політики як на національному, так і на міжнародному рівнях.

2. Наслідки міграційних процесів неоднозначні, однак їх вплив на соціально-економічний і політичний розвиток країн збільшується. Міжнародна міграція є процесом, який одночасно розвиває та змушує змінювати економічні та соціальні системи як у країнах, з яких вирушають мігранти, так і у країнах, куди вони прибувають. Цей процес є відображенням глобалізації, який приносить як економічні переваги, так і соціальні проблеми. Управління міграцією має включати не лише контролювання кордонів, а й розробку комплексних стратегій для країн-реципієнтів та програм підтримки розвитку для країн-донорів. Мета такої політики — зробити міграцію прийнятною та управляемою, а не джерелом криз. Наслідки міжнародної міграції впливають не лише на окремі країни, а й на світову економіку, соціальні та культурні сфери. Це явище має як позитивні, так і негативні наслідки.

3. Міжнародне право має важливу роль у регулюванні міграційних процесів, прагнучи збалансувати суверенітет держав з правами людини. Законодавство, що регулює міграцію, спрямоване на збереження балансу між нею та захистом прав. Система, яка ґрунтується на документах, таких як Конвенція 1951 року та Глобальний пакт 2018 року, забезпечує нормативну основу та ключові принципи, зокрема принцип невислання та право на притулок. Основні проблеми виникають через конфлікт між національним суверенітетом та міжнародними зобов'язаннями, недостатній захист для осіб без громадянства. Ці фактори часто призводять до різкого зростання жорсткості міграційних політик.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МІЖДЕРЖАВНИХ МІГРАЦІЙНИХ ЗВ'ЯЗКІВ УКРАЇНИ

2.1. Динаміка та структура зовнішньої міграції населення України у 2022–2024 рр.

На підставі наукових робіт за критерієм добровільності розрізняють три основні види міграції: «добровільну, примусову та вимушену» [34,35] Добровільна міграція передбачає, що індивід самостійно та без зовнішнього тиску ухвалює рішення про переїзд, керуючись соціально-економічними умовами, сімейно-шлюбними обставинами чи психологічними мотивами. Примусова міграція визначається насильницьким переселенням, яке здійснюється шляхом виселення, вигнання або депортації за допомогою силових методів державних органів. Що стосується вимушеної міграції, вона полягає у зміні проживання назавжди або на невизначений термін проти волі самих людей.

У науковій літературі вимушена міграція трактується «як особливий різновид міграційних процесів, що характеризується переселенням осіб як у межах держави, так і за її межами» Такий тип міграції обумовлений військово-політичними, етнічними, расовими чи природно-екологічними факторами, які створюють загрозу для життя людини та вимагають оперативного прийняття рішень щодо переміщення [37]

У той же час для позначення осіб, які змушені залишати свої місця проживання через різні обставини, використовують терміни біженець, особа з тимчасовим захистом, шукач притулку або внутрішньо переміщена особа. [38]

Згідно зі статтею 1 Конвенції про статус біженця 1951 року, «біженець — це особа, яка через обґрунтовані страхи стала жертвою переслідувань за расовими ознаками, релігійними переконаннями, національністю, громадянством, приналежністю до певної соціальної групи або політичними поглядами. Така особа знаходиться за межами країни свого громадянства і

не може отримати її захист або не бажає звертатися за таким захистом через вказані страхи»

Міжнародна асоціація з вивчення вимушеної міграції визначає цю категорію як універсальний термін, що охоплює як біженців і осіб із тимчасовим захистом, так і внутрішньо переміщених осіб. Важливо усвідомлювати, що причини, які спонукають до вимушеної міграції, формуються переважно під впливом безпекових факторів, серед яких головне місце займають військові конфлікти на території постійного проживання населення. Однак, окрім військових дій, значними чинниками масової міграції можуть бути також природні катастрофи та стихійні лиха, зокрема землетруси, повені, виверження вулканів і урагани, а також техногенні катастрофи, серед яких ядерні та хімічні аварії. Додатково слід зазначити західні проекти інфраструктурного розвитку, які також здатні спричинити вимушену міграцію. Серед таких проектів варто виділити масштабне будівництво автодоріг, морських портів, аеропортів, залізничних магістралей та створення заповідно-рекреаційних зон.[9]

Міждержавні військові конфлікти, що супроводжуються масовим руйнуванням цивільної, енергетичної та соціально-економічної інфраструктури, створюють передумови для формування значних міграційних потоків людей, які вимушені залишати свої домівки в пошуках безпечних умов життя. Вимушені мігранти стають жертвами обставин різного характеру і, на відміну від трудових мігрантів, вирізняються високим рівнем соціально-правової вразливості. Це зумовлює необхідність розробки комплексних програм їх соціально-економічного та правового захисту. [6]

На базі Агентства ООН у справах біженців діє аналітична платформа для моніторингу процесів вимушеної міграції. Вона дає змогу відстежувати тенденції та динаміку переміщення населення, що, своєю чергою, слугує відправною точкою для визначення масштабів і напрямків цієї міграції.

Тематикою категорій вимушених мігрантів стала предметом дослідження зарубіжних вчених Девіда Кокса та Манохара Павара, ними були розроблені підходи, спрямовані на формування механізмів ідентифікації потреб мігрантів.[39]

Узагальнення підходів до трактування процесів вимушеної міграції дає підстави класифікувати їх за різними ознаками [40]:

1. За причиною виникнення: у результаті військових конфліктів, природніх стихійних лих та катаклізмів, загострення продовольчої кризи та голоду, погіршення санітарно-епідеміологічної ситуації, порушення базових прав та свобод людини, політичних переслідувань, катастроф антропогенного характеру, реалізації проєктів економічного розвитку.

За формою організації правових відносин: легальна (вимушена міграція урегульована на законодавчому рівні відповідними нормативно-правовими документами, які спрощують механізм перетину кордону, адаптації та інтеграції переселенців у приймаючий соціум), напівлегальна (переміщення окремих верств потенційних мігрантів обмежене законодавчими інструментами впливу, проте частина мігрантів намагається отримати відповідні дозвільні документи та, здійснивши акт міграції, перебуває на межі нелегальної міграції по завершенні дії таких документів) та нелегальна (вимушені мігранти проникають на бажану територію проживання в обхід установлених правил, без наявності необхідних дозвільних документів), користуючись послугами контрабандистів та інших міграційних посередників).

3. За способом утворення: первинна та вторинна. Першочергово потоки вимушених мігрантів спрямовуються до країн та регіонів, які адміністративно межують із територіями з незадовільним рівнем безпеки й надалі перерозподіляються до місць з вищим рівнем соціального захисту переселенців. Зокрема, у випадку вимушеної міграції населення з України, найперше переміщення здійснювалось до Угорщини, Молдови, Румунія,

Польщі, в той час як на вторинному рівні – до Німеччини, Великої Британії, США, Канади, Іспанія та Чехії.

4. За правовим статусом мігрантів: особи, що шукають притулок – претенденти на отримання статусу біженця або тимчасового захисту, тобто громадяни інших держав, які вимушено переселилися з місця свого постійного проживання, подали пакет документів на отримання правового статусу біженця в країні імміграції, але ще не отримали його;

– особи із статусом тимчасового захисту – громадяни інших держав або особи без громадянства, яким державні органи країни в'їзду надали тимчасовий захист і права на певний період, ідентичні правам біженців.

– біженці – громадяни інших держав або особи без громадянства, які вимушені були покинути територію постійного місця проживання з вагомих причин для державних органів країни імміграції, щоб забезпечити право на притулок, працю, освіту, соціальну допомогу, податкові пільги на необмежений термін при умові дотримання місцевих законів та розпоряджень органів влади.

5. За масштабом поширення: глобальні (міграційні потоки вимушених переселенців значні за обсягами й водночас направлені у різні країни або частини світу) і локальні (вимушене переміщення населення місцевого характеру та відбувається без перетину адміністративних кордонів країн чи регіонів).

6. За суб'єктом міграції: людських ресурсів, бізнесу, інвестицій та капіталу.

7. За географічним вектором спрямування міграційних потоків: зовнішня та внутрішня.

8. За рівнем впливу органів державної влади: керована (процеси вимушеної міграції контролюються відповідними органами державної влади країн імміграції та еміграції, здійснюється їх моніторинг та

оперативне реагування на виклики масового переміщення населення) і некерована.

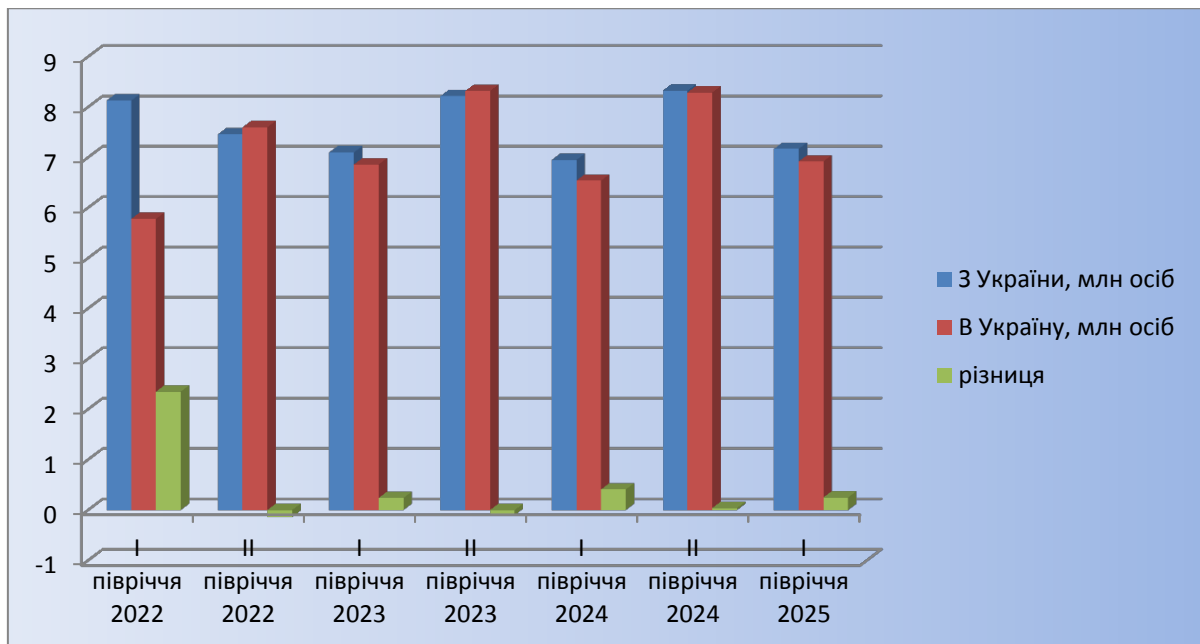
9. За швидкістю змін: наростаюча (абсолютна чисельність вимушених мігрантів зростає високими темпами) та спадаюча.

На сьогодні понад 140 із 190 країн світу є учасницями Конвенції ООН щодо статусу біженців. Ці країни взяли на себе зобов'язання забезпечувати дотримання прав біженців та дотримуватися принципу неповернення — відмови у видачі до країн, де їм може загрожувати переслідування або небезпека. Зобов'язання держав-учасниць охоплюють надання дозволу на в'їзд до країни та забезпечення тимчасового або постійного статусу легального резидента для біженців. Особи, офіційно визнані біженцями, користуються більш сприятливим становищем порівняно з іншими категоріями вимушених мігрантів. Вони мають чітко визначений правовий статус і перебувають під захистом міжнародної інституції — Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН).

24 лютого 2024 року виповнюється чотири роки з дня вторгнення російської федерації в Україну. Війна призвела до масового переміщення населення, значних руйнувань і глибоких людських страждань. Понад 14 мільйонів осіб, майже 35 відсотків населення, були змушені покинути свої домівки, шукаючи притулку як в межах України, так і за її межами. [19]

За даними на середину 2025 року, близько 3 мільйонів українців виїхали за кордон і не повернулися від початку повномасштабної війни, згідно з офіційними даними Державної прикордонної служби. Це майже стільки ж, скільки за попередні 11 років (з 2011 по 2021 рік).

За підрахунками Державної прикордонної служби України та даних ООН з початку війни з країни виїхало та не повернулось в 2022 році – 3,2 млн.осіб, в 2023 році – 134 тис.осіб, в 2024 році- 443 тис.осіб, за 1 півріччя 2025 році – 25 тис. осіб. (рис.2.1) [19]

Створено автором на основі даних [19]

Рис.2.1. Міграційні потоки українських біженців 2022-2025рр.

Проста різниця між кількістю виїздів та в'їздів через державний кордон України не дає повної картини щодо масштабів вимушеного переміщення українців після повномасштабного російського вторгнення. Це пов'язано з низкою чинників:

1. Українська статистика не враховує громадян, які опинилися на тимчасово окупованих територіях та були примусово переміщені до росії, а звідти шукали прихистку в інших країнах. Їхній виїзд за кордон не фіксувався прикордонниками.

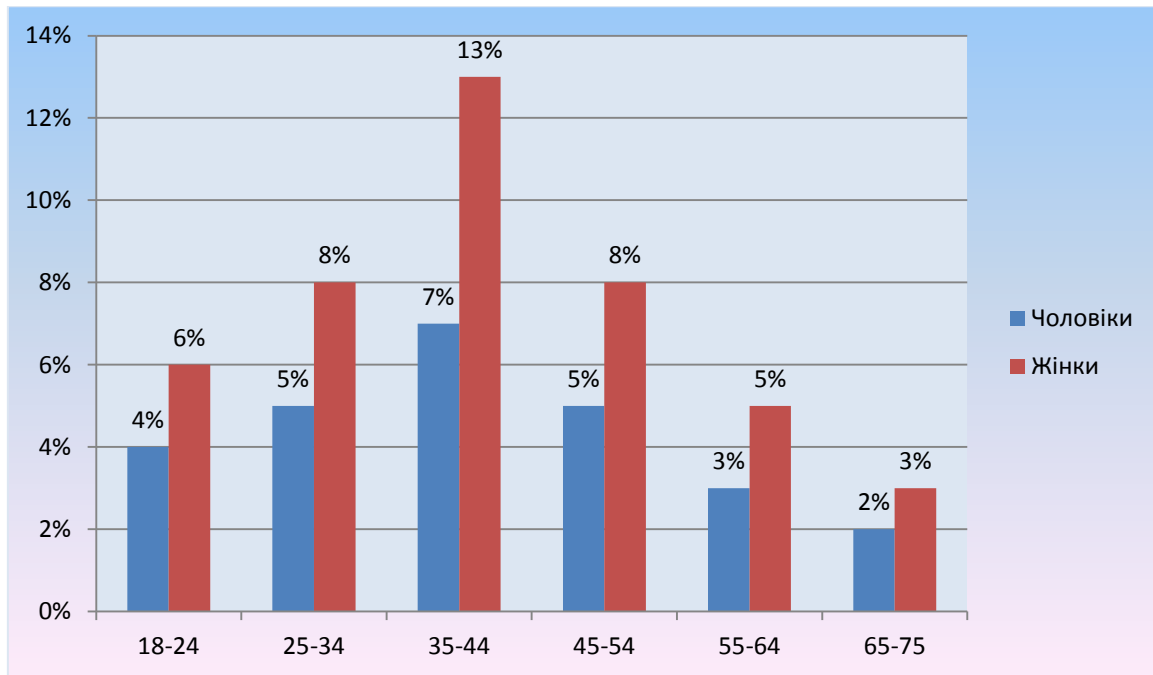
2. На початковому етапі вторгнення, в перші три тижні, Держприкордонслужба мала технічні труднощі з фіксацією масового перетину кордону українцями та внесенням даних до системи «Гарт».

3. Загальні дані про перетини кордону включають в себе і кратні перетини однією й тією самою особою, в тому числі тих, хто виїжджав за кордон на постійне або тимчасове проживання ще до 24 лютого 2022 року. Таким чином, реальна кількість вимушених переселенців з України через

війну може значно відрізнятись від простої різниці між виїздами та в'їздами, враховуючи ці фактори.

Станом на 24 січня 2023 року, за даними УВКБ ООН, в Європі перебувало приблизно 8 мільйонів українських біженців, з яких 4,5 мільйона були зареєстровані у програмах національного захисту європейських країн. Проте ця цифра у 8 мільйонів виглядає дещо завищеною, адже до неї включено 2,9 мільйона українців, що перебувають у росії та Білорусі. Через відсутність точних даних про кількість українців, які або добровільно виїхали, або були депортовані до цих країн-агресорів, інформацію УВКБ щодо цих держав важко вважати повністю достовірною. За повідомленням ДПСУ, станом на 30 листопада 2022 року українсько-російський та українсько-білоруський кордони перетнуло лише 510 громадян України.

Серед українських біженців за кордоном домінуючу групу складають дорослі жінки. Станом на грудень 2024 року вони становили 44% від загальної кількості біженців, що на 6 відсоткових пунктів менше у порівнянні з початком року, коли ця частка становила 50%. Водночас дорослі чоловіки становили 27% від загальної кількості біженців, продемонструвавши зростання на 9 відсоткових пунктів порівняно з січнем 2024 року, коли їхня частка складала 18%. Найбільшу групу серед українських біженців продовжують становити жінки з дітьми. У січні 2024 року на неповнолітніх припадала приблизно третина від усіх біженців. Однак до грудня 2024 року ця частка знизилася з 32% до 29%, що в основному пов'язано зі статистично значущим скороченням частки хлопчиків віком від 0 до 9 років — із 9% до 6%. Найбільш чисельною демографічною категорією серед біженців залишаються жінки у віковій групі 35-44 років, значна частина яких (54%) виїхала за кордон разом із дітьми. (рис.2.2) [19] [41]

Створено згідно опитуванням ЦЕС за листопад-грудень 2024

Рис.2.2 Статеві-вікова структура мігрантів з України

Починаючи з лютого 2022 по серпень 2025 року переважною більшістю біженців були жінки та діти.

Однак, станом на осінь 2025 року, ситуація змінилась. Відсоток дорослих чоловіків серед українських біженців у країнах Європейського Союзу суттєво зріс, і у вересні 2025 року їхня чисельність вперше перевищила кількість жінок серед цієї групи. однією з головних причин цього стало те, що українським чоловікам віком від 18 до 22 років дозволили вільно виїжджати з країни. Від початку повномасштабного вторгнення росії в лютому 2022 року воєнний стан обмежив виїзд чоловіків віком від 18 до 60 років за межі України. Однак через три роки війни президент Володимир Зеленський впровадив нові правила, які надають можливість українським чоловікам залишати країну до досягнення 23-річного віку. Відповідні зміни до Правил перетинання державного кордону громадянами України були передбачені. Первісна мета Уряду була спрямована на те, щоб шляхом надання молоді більшої свободи для виїзду за кордон стимулювати їхнє повернення та добровільний вступ до лав

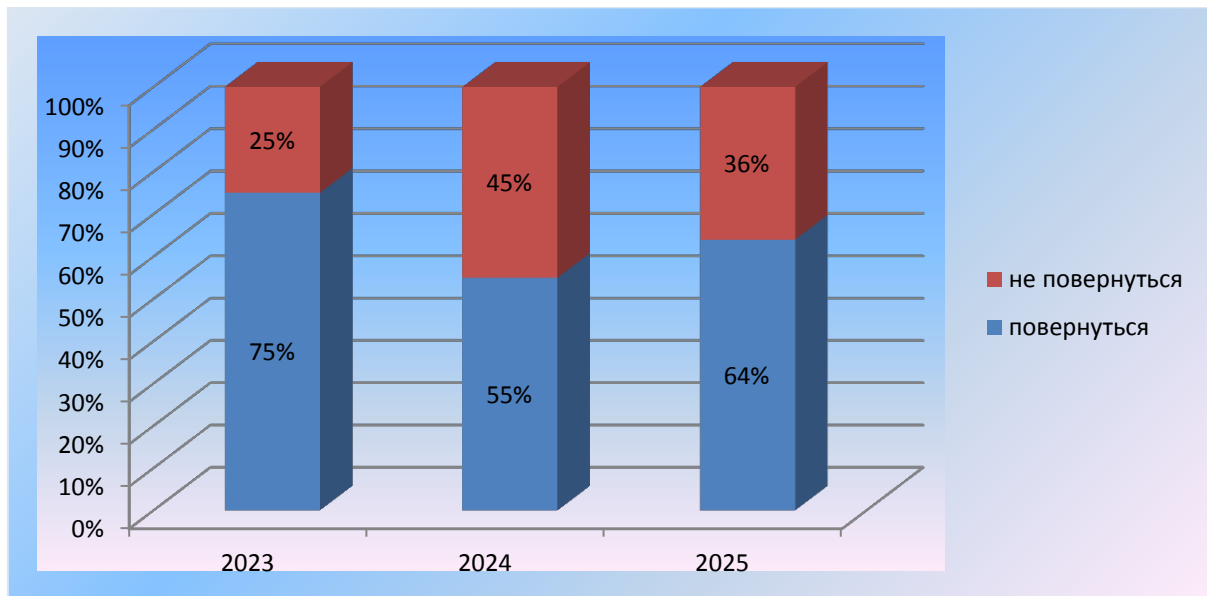
Збройних сил України у майбутньому. Одночасно очікувалося, що така стратегія дозволить запобігти масовим випадкам перевезення сім'ями підлітків за межі країни до досягнення ними повноліття з метою уникнення потенційного призову на військову службу.

Згідно з інформацією, оприлюдненою Прикордонною службою Польщі, «від кінця серпня кордон Польщі — основного шляху виїзду — перетнуло більше ніж 100000 українських чоловіків віком від 18 до 22 років».

Відповідно до статистичних даних Євростату [23], у вересні було ухвалено 79 205 заяв на отримання тимчасового захисту, що демонструє приріст на 49% порівняно з попереднім місяцем. Цей показник є найвищим за останні два роки. Аналіз демографічної структури заявників виявляє помітне збільшення частки чоловіків серед повнолітніх українців, які отримали захист, до 47%. Вперше кількість чоловіків, які подали заявки, перевищила кількість жінок, складаючи 31% від загальної кількості заявників. Додатково, 22% осіб, що отримали тимчасовий захист, були неповнолітніми. За розрахунками Центру економічного дослідження міжнародного фонду Відродження [42], станом на кінець листопада 2024 року за кордоном через війну перебувало 5,2 млн українців. Це на 300 тис. осіб більше, ніж за оцінками, представленими у попередньому звіті за січень 2024 року. Відповідно до останнього звіту Мінекономіки [46], у першій половині 2025 року міграційні процеси з України демонстрували певну стабілізацію.

За даними Агентства ООН у справах біженців (УВКБ) [19] [45] станом на 14 листопада 2025 року, у світі налічувалося 5,880 млн біженців із України. З них 5,331 млн перебували в Європі та 0,549 млн – за її межами, 44% з яких є жінки, 25,5% чоловіки та 30,5% діти. Незважаючи на ризики безпеки, станом на 22 лютого 2024 року понад 4,5 млн вже повернулися додому. Водночас, згідно з дослідженням Gradus Research [43], у разі

загострення ситуації 18% українців можуть прийняти рішення виїхати за кордон на період війни. Компанією Gradus Research [43] було зроблено опитування щодо факторів, які впливають на рішення українців повертатися додому чи залишатися там (рис.2.3)

Створена автором згідно даних опитування Gradus Research

Рис.2.3. Наміри українців щодо повернення додому.

Прагнення українців повернутися додому демонструє позитивну динаміку, хоча масове повернення найімовірніше відбудеться не раніше 2027 року. [42] Серед основних причин цього бажання є емоційні фактори, зокрема потреба бути на батьківщині та возз'єднатися з близькими, а також практичні міркування, такі як пошук роботи та доступ до житла. Водночас для багатьох повернення в короткостроковій перспективі видається малоймовірним через безпекову ситуацію, а деякі стикаються з новими викликами, пов'язаними з цим рішенням.

Європейський Союз ухвалив рішення про продовження тимчасового захисту для громадян України, які змушені були залишити країну через війну, до березня 2027 року. По завершенні цього терміну країни-члени ЄС будуть зобов'язані розробити нові правові підходи щодо перебування або

повернення українців. Остаточні рішення залежатимуть від багатьох факторів, зокрема від внутрішньої політики кожної держави, рівня інтеграції мігрантів, їх працевлаштування, внеску у сплату податків та успішності навчання їхніх дітей. Водночас Національний банк України прогнозує, що продовження дії такого статусу може стримати масове повернення громадян у середньостроковій перспективі.

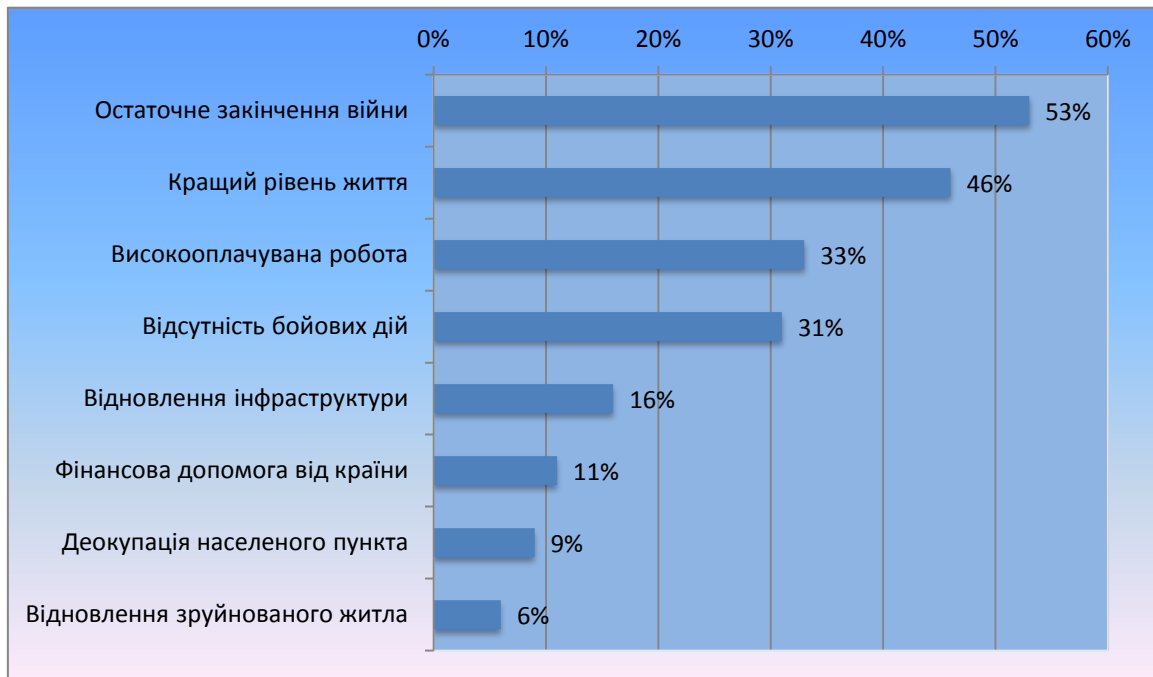
Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ) в період січня 2024- серпня 2024 року провело опитування громадян України, які перебувають в різних країнах ЄС, щодо намірів повернення до країни та була отримана наступна інформація щодо опитуваних мігрантів:

- планують повернутися в Україну протягом 12 місяців 5%,
- сподіваються повернутися з часом – 57%,
- не визначились з поверненням – 27%,
- не мають наміру повертатися – 12%;
- працевлаштовані в країні перебування – 46%,
- безробітні в країні перебування – 17%.

По різних розрахунках та за різних сценаріїв від 1,7 до 2,7 мільйона українців можуть залишитися за кордоном. Це може негативно вплинути на українську економіку, яка може втрачати від 5,1% ВВП щорічно.

За даними досліджень Центру економічної стратегії лише 31 % біженців загалом планують повернутися до України. У дослідженнях січня 2024 року ця частка становила 52% [41].

Більшість українських біженців (53%) зазначає, що вирішальним фактором для їхнього повернення до України стане остаточне завершення війни. Інші значущі чинники включають покращення рівня життя в країні (46%), можливість отримати високооплачувану роботу (33%), припинення бойових дій та авіаударів у місті, куди вони планують повернутися (31%), а також встановлення миру в їхньому рідному регіоні (24%) (рис.2.4) [41]

Створена автором на основі даних [41]

Рис.2.4 Фактори які впливають на наміри біженців повернутись до країни

Серед опитаних, ті хто в грудні 2024 року планував повертатися, 77% мають намір зробити це лише після завершення війни, тоді як 23% розглядають можливість повернення ще до її закінчення. З-поміж останніх, 16% — навесні 2025-го, 8% — влітку 2025-го, 11% — до кінця 2025 року, а ще 8% — упродовж 2025 року або пізніше. Таким чином, ключову роль відіграватиме динаміка фактичного повернення протягом 2025 року.

Український уряд та міжнародні партнери розробляють низку стратегій, спрямованих на стимулювання повернення та успішну реінтеграцію громадян:

- Житлові програми та відбудова (програми «єВідновлення», «єОселя» та ін.)
- Зайнятість та економічні стимули (грантові програми для бізнесу, наприклад через програму "єРобота")

- Соціальна та освітня реінтеграція (Цифровізація послуг (розширення доступу до державних послуг онлайн через "Дія"), забезпечення місць у школах та дитсадках, відновлення освітніх закладів.

Підсумовуючи, динаміка зовнішньої міграції населення України залежить від декількох факторів, серед головних причин цього явища необхідно виділити політичну нестабільність, економічну невпевненість, а також вплив природних і гуманітарних криз.

2.2. Географічні напрями та соціально-економічні наслідки зовнішньої міграції українців.

Війна призвела до найбільшої хвилі вимушеної міграції з України в сучасній історії Європи, водночас змінивши маршрути трудової міграції.

Повномасштабне вторгнення стало причиною значного та стрімкого вимушеного переміщення населення до країн Європейського Союзу та прилеглих держав.

За даними Звіту про міжнародну міграцію, Україна посідає 8-ме місце у списку країн, громадяни яких виїхали за кордон [48]. За різними підрахунками, наразі за кордоном перебуває близько 8 млн. наших співвітчизників.

До 2014 року основними факторами, які впливали на міграційні процеси, були такі: поступове зменшення тривалості життя на тлі низького рівня добробуту населення, незадовільні умови праці та її оплата, дисбаланс між професійними навичками працівників і потребами ринку праці, низький рівень задоволеності якістю життя у країні, відсутність ефективного організаційно-правового забезпечення міграційних процесів, неефективне державне управління, високий рівень ризику зловживань з боку владних структур, а також зростання криміналізації суспільства. Однак після 2014 року на перший план вийшли інші чинники, такі як: відчуття незахищеності

та невпевненості у майбутньому внаслідок порушення стабільного життєвого порядку, прояви «соціальної ізоляції» внутрішньо переміщених осіб (ВПО), втрата довіри до державної підтримки, недосконалість і несвоєчасність рішень, спрямованих на захист державного суверенітету та допомогу ВПО, низький рівень національної безпеки, погіршення кон'юнктури ринку праці через економічний спад, зростання податкового навантаження на працюючих громадян і малий та середній бізнес, а також обмеження можливостей ведення підприємницької діяльності внаслідок корупції. [49] [50]

Сучасним і значущим аспектом вимушеної міграції українського населення є міжнародна міграція, основними напрямками якої є країни Західної Європи, Сполучені Штати Америки, Канада, а також пострадянських держав.

Такі держави-члени Європейського Союзу, як Польща, Словаччина, Румунія, Чехія, Угорщина, країни Балтії та інші, стали ключовими напрямками міграції для значної кількості громадян України після 24 лютого 2024 року. Директива ЄС сприяла оперативному та спрощеному процесу набуття статусу тимчасового захисту для українських біженців.

Згідно визначення УВБК ООН [46] : «Тимчасовий захист — це особливий статус, який може бути наданий в Європейському Союзі (ЄС) особам, які тікають від війни в Україні»

Водночас країни-члени ЄС, зокрема Австрія, Ірландія, Німеччина, Португалія та інші, активно впроваджували заходи з прийому українських біженців, забезпечуючи їх тимчасовим житлом, гуманітарною допомогою та підтримкою у процесі інтеграції.

Польща була основною країною, що приймала біженців та була транзитною державою; її довоєнні зв'язки з Україною у сфері циркулярної міграції сприяли швидшій інтеграції багатьох біженців на ринок праці.[51]

За даними Аналітичного центру Cedos [54] на кордонах, станом на 22 березня 2022 року кількість людей, які виїхали до країн, що межують з Україною, становила:

- Польща: 2 144 244
- Румунія: 555 021
- Молдова: 371 104
- Угорщина: 324 397;
- Словаччина: 256 838;

За даними УВКБ ООН [11] та Евростату [23] станом на червень 2022 року в країнах ЄС було зареєстровано 3,2 млн громадян які користувались тимчасовим захистом.(таб.2.1)

Таблиця 2.1

Кількість українських біженців з тимчасовим захистом в країнах ЄС.

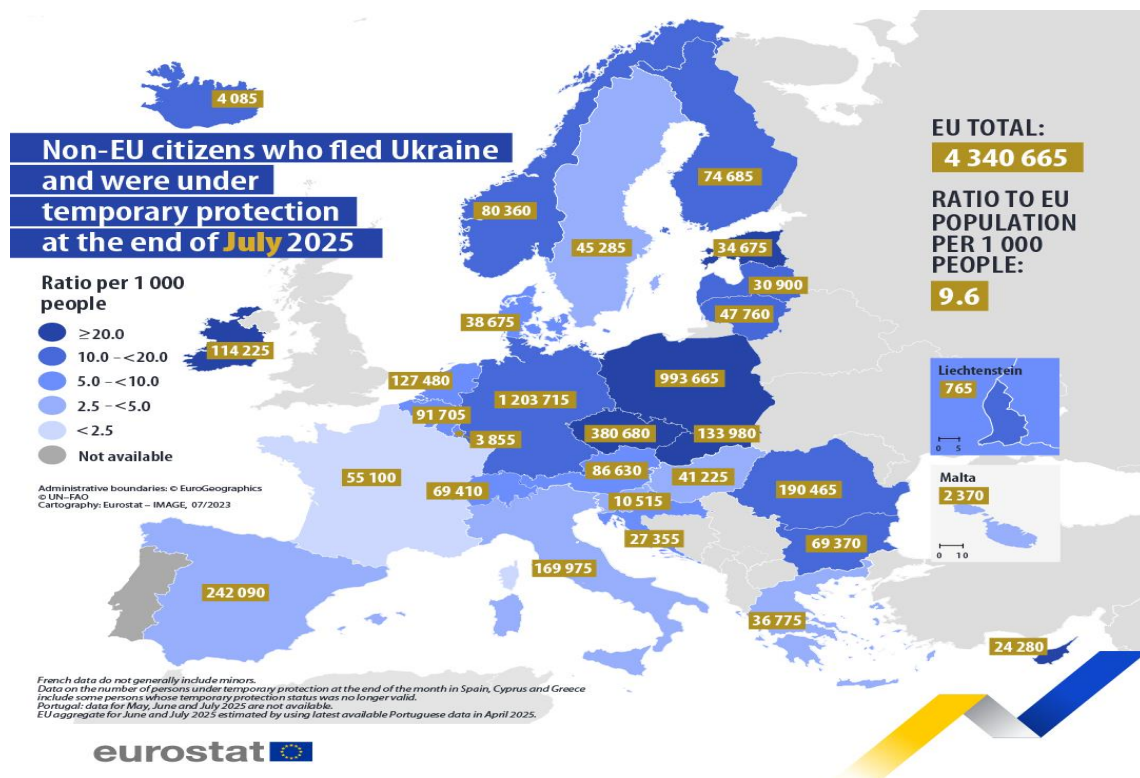
Країни ЄС	12.2022	12.2023	12.2024	06.2025
Польща	956 760	951 435	986 920	988 655
Німеччина	936 375	1 211 785	1 125 985	1 161 265
Чехія	431 310	372 145	387 810	377 625
Італія	145 005	160 515	162 295	168 050
Іспанія	158 310	191 080	222 190	235 140
Румунія	99 930	144 455	177 915	185 965
Словаччина	94 975	113 590	130 790	132 450
Болгарія	146 805	170 250	68 535	67 075
Австрія	86 485	82 375	84 580	84 385
Нідерланди	102 550	111 850	118 870	123 440

Литва	35 520	43 430	47 675	31 650
Угорщина	28 690	33 570	38 725	40 400

Створено автором на основі даних УВКБ ООН[11] та Евростату [23]

Насамперед, це орієнтовні оцінки відповідних органів приймаючих держав, які базуються на кількості безкоштовних транспортних квитків, наданих українським біженцям для переміщення в межах країни. Оцінки також можуть враховувати число осіб, які скористалися автобусами, організованими національними органами влади, місцевими самоврядуваннями чи громадськими організаціями для перетину кордону з Польщі, Словаччини, Румунії або Угорщини.

За даними Євростату станом на кінець вересня 2025р. у країнах Євросоюзу перебуває понад 4,3 мільйона українців, які отримали тимчасовий захист. Найбільша кількість зареєстрована у Німеччині (1,2 млн.) та Польщі (1 млн.). Якщо враховувати співвідношення до чисельності населення, Чехія прийняла найбільше українців — 35,7 осіб на 1000 жителів.[23] Європейський Союз продовжив дію спеціального статусу захисту для громадян України до 4 березня 2027 року.

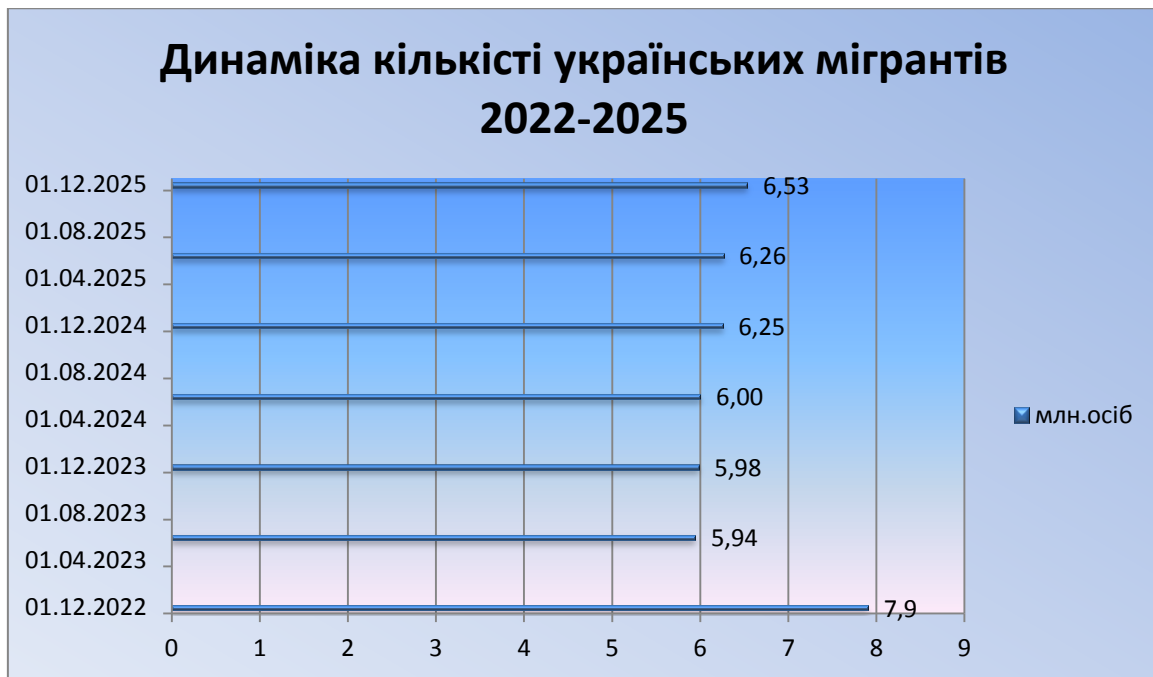

Джерело: Eurostat is the statistical office of the European Union [23]

Рис.2.5 Громадяни , України які перебували під тимчасовим захистом в ЄС

За підрахунками Євростату:Станом на кінець вересня 2025 року тимчасовий захист у Євросоюзі мали близько 4,3 мільйона людей, які виїхали з України. Це на 49 555 осіб (1,2%) більше, ніж наприкінці серпня» [23]

Тож можливо зробити аналіз згідно даних Євростату, скільки загалом українських біженців перебуває за кордоном зараз і як змінюється їхня кількість з 2022 по 2025р. (рис.2.6).

Створено автором на основі даних [23]

Рис.2.6 Динаміка кількості біженців у країнах ЄС (2022-2025)

Можна зробити припущення, що ухвалений Верховною Радою закон, який надає дозвіл чоловікам віком від 18 до 22 років залишати країну за умов воєнного стану, став одним із чинників, що вплинули на зростання тенденції виїзду українців за кордон цього року.

За підрахунками InfoSapiens, «виїхало за кордон 24% населення з Запорізької області, 20% населення – з Києва, 19% населення – з Київської області, 17% населення – з Харківської області, по 16% населення – з Миколаївської та Дніпропетровської областей, 1% населення – з Луганської області. З безпечніших та західних областей України виїхало за кордон з кожної області до 10% населення»

Хоча статус тимчасового захисту надають усі країни ЄС, деякі із них також пропонують додаткові пільги для українців, як наприклад, грошові виплати, можливість отримання безкоштовного житла, безкоштовні мовні чи інтеграційні курси тощо.

У липні 2025 року Рада ЄС ухвалила рішення продовжити до 4 березня 2027 року дію Директиви, запровадженої в березні 2022 року, яка надає українцям право перебування в країнах ЄС зі статусом тимчасового захисту. Кожна країна визначає власні умови реалізації цього захисту та правила перебування, незмінним залишається основне — можливість тривалого проживання без потреби у додаткових візах або дозволах. І хоча у 2025 році умови для біженців дещо змінилися, однак багато країн залишаються серед найпривабливіших для українців через успішні програми інтеграції та надання соціальної підтримки. Розглянемо країни, які пропонують найкращі умови для українських біженців у 2025 році, беручи до уваги актуальні дані щодо фінансової допомоги, працевлаштування, доступності житла та освітніх можливостей (таб 2.2)

Таблиця 2.2

Фінансова та гуманітарна підтримка українських біженців у Європі за даними 2025р.

Країни	Максимальні щомісячні виплати	Житлові умови	Працевлаштування	Медична допомога
Польща	800 злотих (8276грн.) на дітей до 18 років	Безкоштовне житло не надається.	При укладені трудового договору. Не потрібен дозвіл на роботу.	Безкоштовне за наявності медичного страхування
Німеччина	563 євро на дорослого, 441 євро (для тих хто приїхав після 01.04.2025)	Категоріям громадян з низьким доходом. Тимчасові притулки	При наявності дозволу на роботу	Безкоштовне за наявності медичного страхування

Швеція	190 євро на дорослого 140 євро на дітей	Передбачена можливість отримання безкоштовного житла для окремих категорій громадян	Допомога в працевлаштуванні Шведською державною службою зайнятості.	Тільки екстрена допомога
Угорщина	55 євро на дорослого 34 євро на дитину	Проживання в притулках для біженців Безкоштовне житло не надається	Спрощений доступ до ринку праці Не потрібен спеціального дозволу на роботу	Безкоштовне базове медичне обслуговування
Бельгія	1139 євро	Проживання в державних притулках Безкоштовне житло не надається	Спрощений доступ до ринку праці. Не потрібен спеціального дозволу на роботу	Безкоштовне за наявності медичного страхування

Джерело: створено автором на основі даних [52]

Українські біженці поступово стають частиною економік країн, які надали їм притулок: знаходять роботу, вносять податки та витрачають гроші, сприяючи розвитку місцевих ринків.

У короткостроковій перспективі біженцям зазвичай надають фінансову допомогу, яка може бути одноразовою або тривати певний період залежно від політики країни. Проте в довгостроковій перспективі вимушені переселенці здатні сприяти зростанню сукупного ВВП країн, котрі їх приймають. Наприклад, присутність українських біженців уже збільшила ВВП Європи приблизно на 3,6% до 2023 року.[53] Цей вплив варіюється залежно від країни: західноєвропейські держави з вищими можливостями капіталовкладень отримують більше вигоди, тоді як східноєвропейські країни спочатку зустрічаються з дефіцитом капіталу.

Загалом, міграція сприяє економічному розвитку приймаючих країн, оскільки мігранти здебільшого виконують роботи, які вимагають значних

витрат фізичних ресурсів та енергії, але часто характеризуються як непопулярні чи непрестижні у відповідному суспільстві. Біженці з України, які оселилися у країнах Європи, давно вже не створюють конкуренції, вони доповнюють місцевий ринок праці низькокваліфікованими працівниками. Багато хто з них має високу кваліфікацію або швидко адаптується до офіційного ринку праці, що сприяє зростанню зайнятості серед місцевих працівників. Окрім того, країни-реципієнти зацікавлені в залученні висококваліфікованих спеціалістів серед мігрантів. Такі фахівці відіграють ключову роль у розвитку комерційних підприємств та впровадженні інноваційних технологій, що є особливо важливим для сфер, пов'язаних із прогресом науки і техніки.

За даними ООН «У 2024 році рівень зайнятості українських мігрантів у Європі зріс до 64%, що лише на 7% менше за середній показник для населення приймаючих країн. Наприклад — Польща: українці сплатили 3,6 млрд євро податків і внесків, тоді як отримали соціальної допомоги на суму 0,7 млрд євро. Внесок українських мігрантів у ВВП Польщі оцінюють на рівні 2,7%.»

Для України один з перших наслідків міграційної хвилі – фінансовий. Мільйони українців, виїхавши за кордон, починали розраховуватися там своїми українськими банківськими картками, що призвело до масштабного впливу валюти [55].

Провівши аналіз наявних досліджень та даних, присвячених соціально-економічним наслідкам міжнародної міграції громадян України, можна сформулювати наступні висновки:

Повномасштабне вторгнення, що триває в Україні понад 3,5 роки, має значні наслідки як для демографічного розвитку країни, так і для економічного розвитку.

За роки війни населення України стало меншим, і нараховувало орієнтовно 33 млн. осіб. Еміграція молодого та працездатного населення

погіршує демографічну ситуацію в Україні, зменшує чисельність населення та збільшує навантаження на соціальні фонди.

Також наслідком для України є втрата висококваліфікованих фахівців (лікарів, науковців, інженерів), у підготовку яких держава інвестувала кошти. Це призводить до деформації професійно-кваліфікаційної структури трудових ресурсів, що, у свою чергу, уповільнює перспективний економічний розвиток.

Для досягнення максимального ефекту від позитивних сторін зовнішньої міграції та зменшення її негативного впливу потрібна добре продумана й дієва державна міграційна політика. За словами виконавчого директора Центру економічної стратегії (ЦЕС) Гліба Вишлінського: «Державна політика у сфері забезпечення житлом тих, хто втратив його через агресію РФ, може спрацювати на повернення частини біженців. Класичні біженці від війни можуть розглядати повернення тільки в контексті мирного процесу, тобто коли воєнні дії закінчаться»[56]

Загалом міграційна політика повинна орієнтуватися на ефективне використання ресурсів діаспори, захист прав мігрантів, а також створення умов для їхнього повернення та успішної реінтеграції в національну економіку. Вкрай важливо розробити ефективну державну міграційну політику. Її завданням має бути мінімізація негативних аспектів цього явища та оптимальне використання його потенціалу для економічного зростання країни.[100].

2.3.Вплив війни та геополітичних чинників на формування нових міграційних потоків

У сучасному глобалізованому світі міграція населення є одним із ключових соціально-демографічних процесів, що визначають розвиток держав, трансформацію ринків праці, структуру суспільства та міжнародні відносини. Міграційні потоки формуються під впливом різноманітних

чинників — економічних, соціальних, політичних, культурних, екологічних. Проте саме війни та геополітичні зміни виступають найбільш потужними та непередбачуваними каталізаторами міграційних переміщень, здатними за короткий період кардинально змінювати просторову мобільність мільйонів людей.

Збройні конфлікти в різних регіонах світу — від Близького Сходу до Східної Європи, від Центральної Африки до Південної Азії — спричинили одні з найбільших вимушених міграційних переміщень у XXI столітті. Війна як явище порушує базові умови життя населення, створює загрозу фізичній безпеці, руйнує інфраструктуру, обмежує доступ до освіти, медицини та соціальних послуг [57]. У результаті мільйони людей змушені залишати свої домівки, формуючи як внутрішні, так і зовнішні потоки біженців та переселенців. Особливе значення у формуванні нових міграційних хвиль має повномасштабна війна Росії проти України, яка стала одним із найбільших міграційних викликів у Європі з часів Другої світової війни.

Разом із тим, війна ніколи не існує поза ширшим контекстом геополітичної конкуренції. Геополітичні чинники — зіткнення інтересів світових центрів сили, зміни у міжнародному політичному балансі, санкційний тиск, боротьба за ресурси, територіальні суперечки — істотно впливають на масштаби та характер міграційних переміщень. Зміни у зовнішній політиці держав, утворення нових військово-політичних союзів, посилення міжнародної безпекової нестабільності чи, навпаки, впровадження гуманітарних програм суттєво змінюють маршрути міграції та умови прийому біженців. Міграція стає не лише наслідком геополітичних процесів, а й інструментом впливу у міжнародній політиці [58].

Вплив війни та геополітичних чинників на формування міграційних потоків є комплексним, багатовимірним та динамічним. Дослідження міграційних процесів має важливе значення, щоб усвідомити масштаби демографічних змін, прогноз навантаження на соціальні системи держав, оцінка небезпеки та

визначення можливостей інтеграції переміщених осіб, а також формування дієвої міграційної політики та розробка ефективних заходів з управління міграцією. Релевантність теми міграції додатково зростає в умовах сучасного світу, де кількість конфліктів продовжує збільшуватися, а конфлікти геополітичних інтересів стають дедалі глибшими, що не виключено, спричинить нові хвилі міграції. Таким чином комплексне вивчення взаємозв'язку між війною, геополітикою та міграцією населення є необхідним для розуміння глобальних тенденцій сьогодення та формування ефективних стратегій реагування як на національному, так і на міжнародному рівнях..

Війна та геополітична нестабільність є одними з ключових детермінант сучасних міграційних процесів у світі. Збройні конфлікти, військові загрози, міжнародні санкції, боротьба за ресурси та трансформація світового безпекового порядку призводять до появи нових хвиль міграції, змінюють її напрямки та масштаби. У XXI столітті саме геополітичні кризи стали основним чинником, який визначає мобільність населення та формування нових транскордонних потоків [59].

Війна в свою чергу є певним каталізатором примусової міграції. Будь-який збройний конфлікт створює небезпечне середовище, що змушує людей покидати місця проживання. Війна руйнує інфраструктуру, порушує економічний баланс, позбавляє доступу до базових послуг і безпеки. Це спричиняє:

- масове переміщення біженців за межі країни;
- внутрішню міграцію (ВПО), коли населення шукає відносно безпечні регіони;
- довгострокові міграційні хвилі, якщо конфлікт триває роками [60].

Прикладами є: Україна, Сирія, Афганістан, Судан, Ємен. Ці конфлікти породили одні з найбільших переміщень населення у світі.

Геополітика визначає, куди саме рухаються міграційні потоки. Країни з активною участю у світовій політиці (ЄС, США, Канада, Туреччина) формують міграційні хаби, які приваблюють біженців через:

- політичний захист,
- економічну стабільність,
- спрощені процедури прийому,
- програми гуманітарної чи тимчасової допомоги [61].

В свою чергу, геополітичні блоки, союзи та суперечки впливають на міграцію, а саме:

- розширення ЄС та НАТО змінило маршрути трудової та вимушеної міграції у Східній Європі;
- міжнародні санкції проти держав-агресорів створюють економічну нестабільність, стимулюючи відтік робочої сили;
- регіональні конфлікти, наприклад на Близькому Сході, формують довготривалі міграційні коридори (Сирія —> Туреччина —> ЄС) [62].

Міждержавні міграційні зв'язки України відіграють важливу роль у соціально-економічному та політичному розвитку держави, визначаючи сучасні трансформації трудового ринку, демографічну ситуацію та міжнародну інтеграцію. Особливо інтенсивними та складними стали ці процеси після 2014 року та загострилися внаслідок повномасштабного вторгнення РФ у 2022 році, коли безпека, життєві умови та економічні фактори стали ключовими детермінантами переміщення населення [63].

Сучасний стан міждержавних міграційних зв'язків характеризується кількома особливостями. По-перше, спостерігається значне збільшення зовнішньої міграції, яка охоплює як тимчасове переміщення (працевлаштування, навчання, гуманітарні причини), так і довгострокове або постійне переселення. По-друге, відзначається зміна соціально-демографічного складу мігрантів: зростає частка молоді, висококваліфікованих спеціалістів та студентів, які створюють нові

професійні, освітні та культурні зв'язки з приймаючими країнами. По-третє, спостерігаються інтенсивні процеси формування українських діаспор, що підтримують економічні, гуманітарні та політичні зв'язки з батьківщиною, впливають на грошові перекази, розвиток бізнесу та культурну інтеграцію [59]. Перспективи розвитку міжнародної міграції відображають не лише зростання кількості переміщень, але й неоднорідність міграційних потоків. Державна політика та міжнародні договори орієнтовані на регулювання трудової, освітньої та гуманітарної міграції, забезпечуючи при цьому захист прав українських громадян за кордоном.

Особливо актуальним є формування механізмів повернення та реінтеграції мігрантів після завершення воєнного конфлікту, що потребує комплексного підходу та координації міжнародних відносин.

Повномасштабне вторгнення, яке розпочала РФ у 2022 році стала причиною кризових міграційних процесів у сучасній Європі. Бойові дії, знищення інфраструктури, загроза життю цивільного населення та порушення базових умов безпеки стали потужними детермінантами масового переміщення українців як у межах держави, так і за її межі [64]. Внаслідок чого війна вплинула не лише на вплинула не лише на склад населення держави та переміщення, але й докорінно змінила соціально-економічні процеси та зовнішньополітичні відносини України з країнами Європейського Союзу та світу.

Міграційні потоки під час війни мають складний характер, включаючи внутрішню міграцію, зовнішню міграцію та зворотні переміщення. Внутрішня міграція охоплює мільйони громадян, які були змушені покинути домівки через бойові дії, окупацію або гуманітарні загрози. Найінтенсивніші переміщення спостерігалися зі східних та південних регіонів України до більш безпечних центральних та західних областей, що суттєво змінило соціальну структуру приймаючих територій. Зовнішні міграційні потоки спрямувалися переважно до країн Європейського Союзу, які активували

механізми тимчасового захисту та надали українцям доступ до ринку праці, соціальних послуг та освіти. Це перетворило українську міграцію на важливий елемент європейської політики безпеки та гуманітарного реагування.

Формування міграційних потоків у воєнний час визначається не лише безпековими факторами, а й геополітичними й соціально-економічними чинниками. Рішення ЄС щодо відкритих кордонів для українських біженців, підтримка світової спільноти, розвиток гуманітарних програм, а також економічна ситуація в країнах-реципієнтах істотно вплинули на масштаби та напрями переміщення населення. Водночас війна спричинила значні демографічні втрати, зокрема відтік висококваліфікованих кадрів, зміну структури домогосподарств та порушення регіонального балансу трудових ресурсів. Крім внутрішньої та зовнішньої міграції війна вплинула на зворотні міграційні процеси, тобто повернення біженців після стабілізації ситуації в певних регіонах.(табл.2.3) [65]

Таблиця 2.3.

Внутрішні та зовнішні міграційні потоки

<u>Внутрішні міграційні потоки</u> <u>(внутрішньо переміщені особи)</u>	<u>Зовнішні міграційні потоки (біженці та тимчасово переміщені особи за кордон)</u>
<u>Масштаби</u> - У перший місяць війни кількість внутрішньо переміщених осіб (ВПО) перевищила 8 млн осіб. У 2023-2024 роках ця цифра коливалася в межах 4,8–5,1 млн, за оцінками МОМ та Мінсоцполітики Основні напрямки внутрішньої міграції Зі сходу та півдня України (Донецька, Луганська, Харківська, Запорізька, Херсонська області) → до центральних і західних регіонів (Львівська, Івано-Франківська, Тернопільська, Хмельницька, Вінницька області). Другорядний потік: переїзд від лінії фронту	<u>Масштаби</u> - З України за кордон з 24.02.2022 виїхало понад 14 млн людей. Станом на 2024 р. за кордоном перебуває приблизно 5,8–6,2 млн українських біженців у ЄС та інших країнах. Основні напрямки зовнішньої міграції – Країни ЄС: Польща, Німеччина, Чехія, Італія, Іспанія, Нідерланди, Румунія та Словаччина (як транзитні країни) – Поза Європою: Канада, США, Великобританія

<u>Внутрішні міграційні потоки</u> <u>(внутрішньо переміщені особи)</u>	<u>Зовнішні міграційні потоки (біженці та</u> <u>тимчасово переміщені особи за кордон)</u>
до найбільших міст із робочими можливостями — Києва, Дніпра, Одеси	
Причини внутрішньої міграції – загроза життю та здоров'ю; – зруйнованість житла; – економічні причини — втрата роботи, інфраструктури; – соціальні фактори — доступ до освіти, медицини.	Причини зовнішньої міграції – пошук безпеки та стабільності; – міжнародні програми тимчасового захисту; – високий рівень соціальної підтримки в країнах ЄС; – можливість поєднувати роботу і соціальну допомогу.
Наслідки – зростання навантаження на соціальні служби та ринки праці західних областей; – формування нових соціальних спільнот ВПО; – зміна демографічної карти країни; – підвищення попиту на житло, збільшення цін у регіонах.	Наслідки – загроза довгострокової депопуляції; – кадровий «голод» у багатьох сферах, (медицина, освіта та технічні напрямки) – зменшення кадрового потенціалу у східних і центральних регіонах; – вірогідність втратити високий відсоток населення на користь інших країн.
	Статеві-вікові характеристики – більшу частину біженців становлять жінки та діти; – переважна кількість людей працездатного віку мають вищу освіту; – певна частка чоловіків покинула країну на підставах дозвільних документів..

Джерело: створено автором згідно даних [65]

У 2022–2023 рр. спостерігалися хвилі повернень після деокупації Київської, Чернігівської та Харківської областей. У 2024 році темпи повернення стабілізувалися, але ймовірність масового повернення залежить від: безпеки, економічної відбудови, доступу до житла, гарантій соціального захисту [66]. Основною мотивацією повернення є: сімейні зв'язки, бажання повернутися до дому, покращення безпекової ситуації, запуск програм відбудови та компенсацій.

Вимушена мобільність населення, спричинена воєнними діями, окупацією територій, руйнуванням житла та інфраструктури, створила нову

картину розселення як в регіональному, так і в глобальному розрізі. Україна пережила масштабне внутрішнє переміщення, яке охопило мільйони громадян та стала джерелом найбільшої хвилі зовнішньої міграції в сучасній історії Європи, яка охопила мільйони громадян

Внутрішні переміщення призвели до фундаментальних змін просторової структури демографічного складу. Внутрішньо переміщені особи були сконцентровані в центральних та західних регіонах, це зумовило підвищене навантаження на соціальну, динаміку ринку праці, житловий сектор та алгоритми місцевого розвитку. Одночасно з цим внутрішня міграція створила нові громади переселенців, успішна інтеграція та адаптація яких вимагає комплексної та тривалої підтримки. Ці процеси стали викликом для державної політики, що вимагала швидкої трансформації соціальних механізмів, розширення гуманітарних програм та розвитку регіональних ресурсів.

Зовнішні міграційні потоки, головним чином до країн ЄС, суттєво вплинули на соціально-економічну ситуацію як в Україні, так і в державах, що приймають. Позитивний аспект полягає в тому, що українські біженці отримали доступ до тимчасового захисту, освіти, роботи та соціальної допомоги, що дало їм необхідні умови для життя. Проте одночасно є і негативна сторона: тривале перебування за кордоном, породжує загрозу демографічних втрат для України, оскільки частина громадян може остаточно інтегруватися у нових країнах. Особливо відчутними є тенденції відтоку висококваліфікованих кадрів, жінок і дітей, що в перспективі впливає на відтворення населення, розвиток людського капіталу та структуру українського ринку праці.

Ці процеси мобільності та розселення населення прямо викликані геополітичною ситуацією, яка не лише спричинила їх, але й визначила механізми міжнародної реакції. Підтримка ЄС, гуманітарні програми ООН і міжнародних організацій, а також політика відкритих кордонів для

українських біженців стали визначальними у масштабах та напрямках переміщень. Водночас агресивна політика рф спричинила глибоку трансформацію міграційного профілю країни та створила довгострокові структурні наслідки, що впливатимуть на розвиток України ще десятиліттями.

Війна завжди призводить до негативних економічних наслідків та міграційних ефектів, а саме:

- втрати робочих місць
- зменшення рівня доходів
- знищення підприємств
- дефіцит ресурсів та продовольства [62].

Це стимулює економічну міграцію, яка нерідко поєднується з вимушеним характером переселення. Люди шукають стабільності й можливості працевлаштування у країнах із сильнішими економіками.

Більшість вимушених переселенців становлять жінки, діти та люди похилого віку. Трудова міграція в умовах конфліктів часто стає висококваліфікованою (ІТ, медицина, інженерія). Кількість студентів, які вирішують переїхати для уникнення воєнних ризиків і здобуття безпечної освіти, постійно зростає. Саме тому геополітичний контекст формує підходи до прийому мігрантів:

- країни ЄС запровадили Директиву тимчасового захисту для українців;
- ООН, МОМ, УВКБ ООН організовують гуманітарні коридори та програми підтримки; держави адаптують закони для інтеграції біженців на ринку праці [67].

Таким чином, реакція міжнародної спільноти суттєво впливає на обсяги й напрямки міграційних переміщень.

Війна та геополітичні фактори відіграють значну роль у формуванні міграційних процесів. Ці процеси формують масштабні потоки біженців, змінюють географію переселення, визначають політику держав щодо

прийому мігрантів та спричиняють довготривалі демографічні трансформації.

Отже, аналіз впливу війни та геополітичних чинників на формування нових міграційних потоків дає змогу стверджувати, що сучасні переміщення населення є складним, багат шаровим процесом, тісно пов'язаним із глобальною безпековою ситуацією, політичними трансформаціями та економічною стабільністю держав. Війна виступає найбільш руйнівним фактором міграційного тиску, адже вона безпосередньо загрожує життю людей, руйнує соціальну інфраструктуру, порушує функціонування економіки та створює умови, у яких мільйони осіб змушені покинути свої домівки.

Геополітичні фактори значно ускладнюють процес міграції, оскільки вони впливають на встановлення правил прийому біженців, формують міграційні маршрути та докорінно змінюють глобальну карту розселення. Інтенсивність та напрямки переселень безпосередньо визначаються політикою міжнародних організацій, режимом санкцій, геополітичною конкуренцією та утворенням нових альянсів. У підсумку міграція постає не лише як наслідок нестабільності, але й як інструмент впливу у міжнародних відносинах, що активно використовується для реалізації внутрішньої та зовнішньополітичної стратегії держав.

Вплив війни та геополітичних чинників проявляється також у зміні соціально-демографічної структури міграційних потоків. Значна частина вимушених переселенців — це жінки, діти та літні люди, що створює нові виклики для систем соціального захисту, освіти та охорони здоров'я в державах прийому. Одночасно посилюється трудова міграція, пов'язана з економічними наслідками війни та глобальними геополітичними трансформаціями, що впливає на ринок праці як країн-джерел, так і країн-приймачів. Сформовані діаспори та довготривалі міграційні спільноти в

подальшому генерують нові хвилі мобільності та змінюють соціальну структуру суспільств.

Війна та геополітичні фактори також змінюють соціально-демографічну структуру міграційних потоків. Багато вимушених переселенців — жінки, діти та літні люди, що створює нові проблеми для систем соціального захисту, освіти та охорони здоров'я в країнах, які їх приймають. Трудова міграція також зростає через економічні наслідки війни та глобальні геополітичні зміни, які впливають на ринки праці країн - джерел так і приймаючих країн. Діаспори та тривалі міграційні спільноти створюють нові хвилі мобільності, які змінюють соціальні структури суспільств.

Зважаючи на те, наскільки масштабними та складними є сучасні міграційні процеси, стає очевидним, що для ефективного управління міграцією потрібна комплексна, міждисциплінарна стратегія та активна взаємодія держав на міжнародному рівні. Держави повинні враховувати не тільки потенційні загрози для безпеки, але й можливості для гуманітарного, економічного та соціального розвитку, які створюється міграцією. Особливо важливо створити стійкі механізми захисту біженців, програми інтеграції та співпраці між країнами, щоб зменшити наслідки конфліктів.

Підсумовуючи, у XXI столітті війна та геополітичні фактори стали визначальними чинниками, що впливають на глобальні міграційні процеси та переформатовують. Ці явища трансформують структуру міжнародної мобільності населення, визначають напрямки державної політики та чинять значний вплив на соціально-економічний розвиток цілих регіонів. Розуміння цього взаємозв'язку має критичне значення не лише для адекватного аналізу сучасних глобальних тенденцій, але й для розроблення ефективних стратегій подолання викликів, з якими стикається міжнародна спільнота у сфері міграції.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

1. Зовнішня міграція населення України у 2022–2024 роках характеризується безпрецедентною динамікою та радикально зміненою структурою, що повністю відрізняється від усіх попередніх міграційних хвиль. Війна перетворила її з економічно мотивованої на масштабну, вимушену гуманітарну кризу, з довгостроковими демографічними наслідками. Головний довгостроковий виклик для України полягає в тому, що збереження цієї структури потоку (переважно молоді, жінок і дітей з високим рівнем освіти) означає незворотні демографічні втрати та суттєве гальмування повоєнної відбудови. Майбутня державна політика має бути спрямована на стимулювання рееміграції саме цього ключового сегменту населення.
2. Зовнішня міграція українців є складним процесом, який має значний вплив як на саму Україну, так і на країни, що приймають мігрантів. Основні географічні напрями зовнішньої міграції українців історично та в сучасних умовах включають Європейський Союз (ЄС), Велика Британія (хоча й поза ЄС), США та Канада, залишаються важливими центрами трудової та освітньої міграції, а також центрами діаспори. Соціально-економічні наслідки міграції є неоднозначними та подвійними: вони несуть як позитивні ефекти (переважно для мігрантів та їхніх сімей), так і значні ризики та втрати для країни походження.
3. Військові конфлікти та геополітичні процеси стають каталізаторами значних змін, трансформуючи міграцію з поступового економічного явища на вимушені масові хвилі переселення, які набувають вагомого геополітичного значення. Широкомасштабне військове вторгнення росії (з 2022 року) стала визначальним і найпотужнішим чинником, що сформував абсолютно новий тип міграційного потоку. Геополітика відіграє критичну роль не лише як причина (війна), а й як механізм управління та легалізації нових потоків.

РОЗДІЛ 3

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ МІГРАЦІЇ ТА НАПРЯМИ ЇЇ ВДОСКОНАЛЕННЯ

3.1. Сучасна державна політика України у сфері міжнародної міграції

Сучасна державна політика України у сфері міжнародної міграції формується в умовах багатовимірних трансформацій, які водночас торкаються безпеки, економіки, демографії та соціальної структури суспільства. Вплив глобальних тенденцій мобільності населення поєднується з внутрішніми викликами, зумовленими війною, нестабільністю та масштабними людськими втратами. Саме тому міграційна політика перестає бути лише регулятором переміщення осіб і перетворюється на важливий інструмент стратегічного управління розвитком держави. Як слушно зазначає О. Стасишина, «міграційна політика ЄС та законодавчі механізми України формуються під впливом соціально-економічних процесів і визначають перспективи подальшої євроінтеграції держави» [68, с. 97].

Зростання ролі міграційних процесів зумовлює підсилення державних інституцій, які відповідають за їх регулювання, та формування нових підходів до управління мобільністю населення. У сучасних умовах міграція виступає не лише соціальною чи демографічною категорією, а складним багатофакторним явищем, що інтегрує у собі економічні, політичні, безпекові та гуманітарні виміри. Саме тому державні інституції вимушені переходити від традиційних адміністративних методів регулювання до стратегічно орієнтованих, гнучких і аналітичних моделей управління. О. Малиновська підкреслює, що міграційна політика не може розвиватися інерційно, адже міграційні процеси чутливо реагують на зовнішні виклики, кризи та зміни у соціально-економічному середовищі [69, с. 67]. Таким

чином, посилення ролі міграційних інституцій є закономірним наслідком зміни контексту, у якому функціонує Україна.

Після 2014 року, коли країна зіткнулася з різким зростанням кількості внутрішньо переміщених осіб, появою нових транскордонних загроз та необхідністю реформування системи державного управління, Україна почала швидко змінювати підхід до управління мобільністю. Виклики, пов'язані з окупацією частини територій, зміною геополітичного оточення та активізацією зовнішніх міграційних потоків, змусили державу розглядати міграційну політику не як периферійний напрям, а як елемент національної безпеки. Саме у ці роки почалася активна інтеграція української політики з європейськими стандартами, зокрема у сферах прикордонного контролю, протидії торгівлі людьми, оформлення документів, захисту прав мігрантів і розвитку інституційного потенціалу. У даному контексті важливо зазначити думку експертів Європейського Союзу, які наголошують, що для ефективної відповіді на міграційні реалії XXI століття необхідно кардинальна зміна парадигми, а саме: жорстокого стримування та розробки адаптивних інтелектуальних систем управління міграційними потоками [70].

Повномасштабне вторгнення 2022 року спровокувало міграційний зсув, ставши каталізатором значущих змін у сфері міграції, а масове вимушене переміщення понад 8млн. осіб протягом першого року війни, вплинула на трансформацію як внутрішню, так і зовнішньої політики країни.

Одночасно з цим зросли потоки транзитних мігрантів, що використовують територію України як частину ширших маршрутів пересування, зокрема в умовах зміни міграційних шляхів на тлі глобальних криз. Це створило новий рівень навантаження на прикордонну інфраструктуру, дипломатичні служби, соціальні інституції та систему міжнародної взаємодії України. Як слушно зауважує Міжнародна організація з міграції, «повномасштабна агресія проти України не лише поглибила

існуючі міграційні проблеми, а й створила якісно нові, що потребують переосмислення політики та інституційної архітектури управління» [71].

Враховуючи масштаби та багатовимірність нових міграційних викликів, державі довелося адаптувати свою політику до потреб воєнного часу і водночас враховувати стратегічні перспективи післявоєнного відновлення. Йдеться про необхідність поєднання оперативних рішень з довгостроковими підходами, що стосуються повернення українців, збереження людського капіталу, запобігання демографічному провалу та посилення міжнародного партнерства. Саме в такому контексті доцільною є позиція В. Олефіра, який підкреслює, що ефективна державна міграційна політика не може бути суто реактивною, оскільки результативність управління міграційними процесами залежить від здатності держави формувати випереджальні стратегії та прогностні моделі розвитку [72]. Власне, ця ідея є ключовою для розуміння сучасних процесів, адже Україна не може дозволити собі діяти лише у відповідь на нові виклики. Навпаки, держава повинна розробляти стратегічні підходи, що не тільки реагують на поточні кризові явища, але й задають вектор формування людиноцентричної та безпекової моделі мобільності.

У ширшому сенсі можна стверджувати, що події 2014 та 2022 років сформували нову парадигму української міграційної політики, яка поєднує гуманітарні стандарти, безпекові пріоритети та стратегічне бачення розвитку людського потенціалу. Такий підхід дає змогу державі пристосуватися до глобальних змін і одночасно забезпечувати захист інтереси своїх громадян у світі, який стає що стає дедалі більш непередбачуваним та динамічним.

Одним із ключових елементів сучасної державної політики є впровадження заходів щодо зміцнення системи охорони кордону і боротьба з нелегальною міграцією, що у нинішніх умовах стає критичним для забезпечення національної безпеки. Зміна геополітичної ситуації, зростання транскордонних ризиків та збільшення потоків, як вимушених переселенців,

так і транзитних мігрантів обумовлюють необхідність впровадження комплексного багатовекторного та технологічно вдосконаленого механізму охорони державного кордону. Регулювання та контроль за процесом в'їзда та виїзда, а також транзитного переміщення в Україні, здійснюють ключові державні органи, зокрема Державна прикордонна служба України, Державна міграційна служба України, а також відповідні підрозділи поліції та митниці.

Відповідно до позиції Я. П. Кожушка, система безпеки кордону має ґрунтуватися не лише на фізичних бар'єрах, а на комплексному, інтелектуальному підході, що дозволяє виявляти та нейтралізувати ризики, пов'язані з міграційними процесами [73, с. 60]. Саме тому Україна активно модернізує інституційні та технологічні механізми управління міграцією, приділяючи особливу увагу цифровізації та міжнародному партнерству.

Україна впроваджує нові форми управління міграційними ризиками, серед яких особливу роль відіграють технології біометричної ідентифікації, аналітичні системи оцінювання загроз, електронні реєстри та інтегрована система управління кордонами, що відповідає практикам країн Шенгенської зони. Застосування автоматизованих систем обробки даних дозволяє суттєво прискорити процедури перевірки осіб, мінімізувати людський фактор та забезпечити своєчасне виявлення потенційних порушників.

Водночас, як підкреслює К. В. Шиманська, саме використання інноваційних технологій та інструментів ризик-менеджменту є ключовим чинником переходу від реактивних заходів до проактивної моделі державної міграційної політики, здатної передбачати загрози та забезпечувати належний рівень безпеки кордону [74].

Зміцнення міжнародної співпраці є ще однією важливою складовою сучасної прикордонної політики. Україна активно взаємодіє з FRONTEX [75], EUROPOL [76], INTERPOL [77], Міжнародною організацією з міграції [48] та Управлінням Верховного комісара ООН у справах біженців [48]

Спільні операції з FRONTEX та обмін даними з INTERPOL забезпечують можливість моніторингу транскордонної мобільності в режимі реального часу, що дозволяє оперативно ідентифікувати осіб, пов'язаних із транснаціональною злочинністю, незаконним переправленням мігрантів чи торгівлею людьми. Представники ЄС наголошують, що «Україна поступово інтегрується у європейську систему управління кордонами, демонструючи відповідність високим безпековим стандартам» [79]. Ця оцінка має значення не лише як підтвердження спроможності держави, а й як своєрідний сигнал про те, що Україна рухається у бік глибшої інституційної інтеграції з Європейським Союзом.

Паралельно з цим Україна посилює роботу щодо виявлення та протидії нелегальному переправленню осіб, організованим міграційним каналам та використанню кордонів у кримінальних цілях. В умовах війни зростає ризик залучення вразливих груп населення до нелегальних схем, а також використання міграційних маршрутів для переміщення зброї, контрабанди чи учасників злочинних угруповань. Саме тому держава приділяє увагу розвитку координації між прикордонною службою, національною поліцією, Службою безпеки України та міжнародними партнерами. За оцінкою експертів МОМ, «посилення інтегрованих механізмів роботи з міграційними ризиками є ключем до створення стійкої системи безпеки у посткризовий період» [71].

Саме розвиток аналітичних інструментів і цифрових технологій стане основою для ефективної протидії нелегальній міграції, адже традиційні адміністративні методи сьогодні є недостатніми для реагування на швидкість та мінливість міграційних потоків. Інтелектуальна система управління кордонами має ґрунтуватися на передовій аналітиці, інтеграції баз даних, оперативному обміні інформацією та використанні алгоритмів, здатних виявляти аномалії у міграційних маршрутах. Діджиталізація заохочує не тільки більш ефективне управління, а й забезпечує прозорість, довіру

громадян до своєї країни, реагування на глобальні виклики. Способи цього забезпечити – технологічна модернізація, професіоналізм людей та міжнародна співпраця. Така буде майбутня модель ефективної безпеки кордону – комплексним рішенням, що має бути багаторівневим та багатоаспектним в зв'язку з численними викликами XXI століття. Іншою важливою складовою державної міграційної політики є регулювання трудової міграції українських громадян, яка стала найвизначальнішим соціально-економічним явищем за останнє десятиліття. У цей період країна перетворилася на одного з найбільших експортерів робочої сили в Європі, що зумовлює як позитивні, так і негативні наслідки для її розвитку. Трудова міграція стала масовим явищем, яке охоплює різні вікові та професійні групи населення, змінює структуру ринку праці, впливає на домогосподарства та трансформує економічні зв'язки держави з зовнішнім світом.

На думку С. О. Мосьондза, трудова міграція виступає одним із ключових соціальних механізмів реагування населення на економічну нестабільність, але її надмірні масштаби можуть становити ризик для формування національного людського потенціалу та розвитку держави [80].

Позитивний ефект трудової міграції полягає передусім у значних грошових переказах, які щороку надходять в Україну від заробітчан. Ці кошти підтримують фінансову стабільність домогосподарств, сприяють зростанню внутрішнього споживання та виконують функцію економічного «амортизатора» у періоди криз. Перекази мігрантів стабільно становлять значну частку валютних надходжень, а у деякі роки їхня сума перевищувала обсяг іноземних інвестицій. На думку експертів Світового банку, «фінансові потоки від трудових мігрантів є одним з найстійкіших джерел зовнішнього фінансування, оскільки вони менш залежні від глобальних шоків» [81]. Це підтверджує, що міграція діє як економічний стабілізатор, особливо в умовах війни та глобальних коливань.

Однак поряд із цим трудова міграція має і серйозні негативні наслідки, які становлять загрозу для суспільного розвитку в довгостроковій перспективі. Відтік робочої сили призводить до скорочення пропозиції праці у ключових секторах економіки, а також до загострення структурних дисбалансів на ринку праці. Особливо відчутною є втрата молоді та висококваліфікованих спеціалістів, які формують основу інноваційного потенціалу країни.

За висновками О. В. Захарової, масштабна еміграція кваліфікованих кадрів спричиняє поступове виснаження людського капіталу, що має відкладені негативні ефекти: зниження продуктивності праці, погіршення демографічної структури, дефіцит фахівців у сфері освіти, медичному секторі, інженерії та технологіях. У довгостроковій перспективі такі тенденції можуть ускладнити економічне відновлення та обмежити інноваційний поступ країни [82].

У зв'язку з цим державна політика має переходити від стратегії стримування міграції, яка показала свою неефективність, до концепції керованої мобільності. Такий підхід передбачає створення умов, за яких трудова міграція не призводить до остаточного «вимивання» людського капіталу, а стає формою циркуляційного руху, що забезпечує повернення громадян додому разом з новими знаннями, ресурсами та досвідом.

Поняття керованої мобільності передбачає не лише створення економічних стимулів повернення мігрантів, але й запровадження комплексних програм реінтеграції, підтримку малого та середнього бізнесу за участю коштів діаспори, розвиток можливостей дистанційної зайнятості та залучення міжнародних партнерів до проєктів із розвитку людського капіталу. Важливо також удосконалювати систему консульських послуг, підписувати міждержавні угоди про легальне працевлаштування та посилювати захист прав українців за кордоном. У сучасних умовах держава має прагнути до створення нового соціального контракту з мігрантами,

демонструючи, що їхня тимчасова мобільність не означає розриву з Батьківщиною.

Стратегічним завданням держави має стати формування такої моделі розвитку, за якої поїздки українців за кордон не будуть пов'язуватися з остаточним виїздом, а навпаки сприятимуть розвитку людського капіталу та модернізації внутрішньої економіки. З огляду на це, на мою думку, потрібно створити наступні умови: поглиблення взаємодії з українською діаспорою, розробка та впровадження програм повернення кваліфікованих висококласних фахівців, створення дієвих механізмів для залучення інвестицій в економіку країни. Трудова міграція має трансформуватися з проблеми у ресурс, здатний посилити конкурентоспроможність України у глобальному середовищі.

Важливе місце у сучасній міграційній політиці України посідає інтеграція іноземців, які перебувають на території держави з різних підстав - від трудової діяльності та навчання до отримання притулку чи тимчасового захисту. Упродовж останніх років Україна поступово переходить до усвідомлення того, що навіть за умов низького рівня імміграційного навантаження у порівнянні з країнами ЄС, питання інтеграції іноземців набуває стратегічного значення. Держава поступово набуває статусу транзитно - реципієнтної країни, що потребує розробки та впровадження довгострокових програм, спрямованих на соціалізацію мігрантів, їхню культурну адаптацію та забезпечення відповідної інституційної підтримки.

Інтеграція іноземців передбачає створення умов для їхнього повноцінного включення у соціально-економічне життя суспільства: доступ до медичних послуг, освіти, ринку праці, культурних ресурсів, системи соціального страхування, адміністративних послуг та правового захисту. У цьому контексті важливо враховувати, що інтеграційна політика має бути двосторонньою - не лише держава забезпечує умови, але й самі мігранти

виявляють готовність адаптуватися до культурних норм і правових рамок приймаючого суспільства [72].

Окремим напрямом інтеграційної політики є розвиток програм для іноземних студентів, які формують значну частку імміграційного потоку. Україна традиційно приваблює здобувачів вищої освіти з країн Азії, Африки та Близького Сходу, тому якісні освітні та адаптаційні програми відіграють важливу роль у підвищенні конкурентоспроможності держави на міжнародному освітньому ринку.

Згідно з висновками Д. А. Терещенка, залучення іноземних студентів сприяє не лише формуванню людського капіталу, але й має значний репутаційний ефект, оскільки розвиток освітньої мобільності стає інструментом міжнародного позиціонування держави та підтримки її інтеграційних пріоритетів [83].

Таким чином, інтеграція іноземців має не лише соціальний, але й стратегічний вимір, який безпосередньо пов'язаний із зовнішньополітичними та євроінтеграційними інтересами країни.

У результаті, для держави, яка прагне приєднатися до Європейського Союзу, ефективна інтеграційна політика є критично важливою не лише для внутрішнього розвитку, але й для формування міжнародного іміджу. Вона наочно демонструє дотримання ключових демократичних стандартів у сфері прав людини. Саме на такі критерії, як імміграційна толерантність, протидія дискримінації та відкритість інституційних процедур, звертають увагу європейські інституції. Тобто, якість цієї політики можна розглядати як конкретний індикатор цивілізаційної орієнтації країни. Фактично, успішність інтеграційних заходів стає визначальним показником європейського цивілізаційного курсу країни.

З початку війни посилились такі проблеми, як торгівля людьми та незаконні міграційні потоки, що робить боротьбу з цими явищами вкрай важливим завданням. Військові дії, вимушена міграція, втрата роботи,

погіршення соціально-економічних умов та психологічні травми створюють середовище, у якому вразливість людей зростає, а ризики стати жертвою експлуатації підвищуються. За даними досліджень МОМ, активізація кримінальних мереж під час збройних конфліктів є типовим явищем, оскільки злочинці намагаються використати хаос і нестабільність. Експерти МОМ наголошують, що «вразливість українських громадян у період війни створює сприятливе середовище для нових форм торгівлі людьми, що потребує системної відповіді держави» [71].

Україна реагує на ці виклики шляхом розширення програм виявлення жертв торгівлі людьми, підвищення кваліфікації працівників правоохоронних органів, зміцнення співпраці з міжнародними організаціями, удосконалення механізмів кримінального переслідування злочинців та активного розвитку реабілітаційних центрів для осіб які потребують захисту. Важливим є впровадження ефективних профілактичних заходів, спрямованих на підвищенні обізнаності населення щодо ризиків нелегальної праці, фіктивних шлюбів та діяльності сумнівних посередницьких агенцій.

Таким чином, протидія торгівлі людьми повинна стати одним із пріоритетів поствоєнної стратегії України, оскільки саме ці злочини створюють довготривалі соціальні та психологічні травми, руйнують довіру до державних інституцій і підривають соціальну стійкість суспільства. Лише комплексний підхід, що охоплює попередження, виявлення, відповідальність і повноцінну реабілітацію постраждалих, може забезпечити ефективний захист громадян у довгостроковій перспективі.

Хоча в міграційній сфері спостерігаються певні досягнення, політика України в цій галузі все ще має низку проблем. До ключових слід віднести недостатню координацію між органами влади, фрагментарність стратегічного планування, повільну цифровізацію, дефіцит фінансових ресурсів, демографічні втрати та відтік висококваліфікованої молоді.

Згідно з висновками О. І. Шапоренка, ефективна міграційна політика потребує довгострокового бачення демографічних процесів та узгодженості економічних і соціальних стратегій, оскільки управління міграційними потоками неможливе без системного підходу до розвитку людського капіталу [84, с. 255].

Справжнім викликом для держави є не лише регулювання міграційних потоків, а насамперед формування цілісної моделі розвитку людського потенціалу, у якій міграція розглядається як ресурс, а не загроза.

Узагальнюючи викладене, можна стверджувати, що сучасна державна політика України у сфері міжнародної міграції перебуває у стані трансформаційних кардинальних змін. Вона поступово змінюється та переходить до сучасного управління, що базується на проактивному підході та оцінці ризиків, інтегрованого у європейський простір та маючи на меті захист прав людини. Її майбутня ефективність залежатиме від того, наскільки держава зможе поєднати безпекові пріоритети з економічними потребами, захист прав громадян з інтересами розвитку, а оперативні рішення з довгостроковими стратегічними цілями. Саме створення цілісної системи керованої мобільності, цифровізації та міжнародного партнерства стане фундаментом для того, щоб Україна могла використати міграцію як інструмент зміцнення своєї державності та післявоєнного відновлення.

3.2. Механізм взаємодії України з міжнародними організаціями у сфері управління міграційними процесами

Взаємодія України з міжнародними організаціями у сфері управління міграційними процесами є ключовим елементом сучасної міграційної політики держави, оскільки саме ці інституції забезпечують доступ до глобальних практик, фінансових ресурсів, експертної підтримки та інституційних механізмів координації. У світі, де міграція є

транснаціональним явищем, ефективне її регулювання неможливе без міжнародного партнерства. Україна у цьому контексті активно інтегрується до системи міжнародного співробітництва, що сприяє підвищенню її інституційної спроможності, адаптації законодавства до світових стандартів та підсиленню безпекових інструментів.

Співпраця з Міжнародною організацією з міграції (МОМ) [71] є одним із найбільш системних і багатовекторних напрямів зовнішньої міграційної політики України. МОМ відіграє ключову роль у формуванні сучасної інфраструктури управління міграційними процесами, поєднуючи гуманітарні, соціальні, інституційні та безпекові компоненти. Роль цієї організації особливо зросла після початку російської агресії у 2014 році та ще більше посилилася після 2022 року, коли Україна зіткнулася з найбільшим у Європі переміщенням населення з часів Світової війни середини XX століття. Саме з цієї причини партнерство з МОМ стало визначальним компонентом здатності держави ефективно реагувати на безпрецедентні міграційні виклики.

Міжнародна організація з міграції (МОМ) та Україна реалізують спільні проекти у міграційних питаннях. Серед ключових напрямів співпраці є допомога внутрішньо переміщеним особам, розвиток мобільної системи реєстрації, упорядкування легальної трудової міграції. Крім того, МОМ сприяє боротьбі з торгівлею людьми, зміцненню прикордонних та міграційних інституцій, а також впроваджує заходи з розширення контролю та модернізації Державної міграційної служби України. Масштаби підтримки охоплюють широкий спектр напрямів - від гуманітарної допомоги до інституційного розвитку. МОМ забезпечує побудову тимчасового житла, відновлення соціальної інфраструктури, надання грошової допомоги вразливим категоріям населення, створення реабілітаційних центрів, а також розроблення механізмів соціально-економічної інтеграції переміщених осіб до місцевих громад.

Визначальним чинником взаємодії є впровадження сучасних засобів аналізу. MOM регулярно проводить систематичний моніторинг міграційних потоків та публікує експертні висновки фахівців щодо мобільності населення, соціально-економічні профілі ВПО, дослідження щодо намірів повернення, інтеграції та умов проживання. Експерти наголошують: «дані MOM стають основою для ухвалення державних рішень, оскільки вони дозволяють оперативно оцінювати ситуацію в регіонах та прогнозувати подальші міграційні тенденції» [71]. Таким чином, організація виконує функцію важливого джерела доказової бази, без якої неможливе ефективне стратегічне планування.

Після початку повномасштабного вторгнення росії в Україну у 2022 році, спостерігається багаторазове зростання обсягів співпраці. MOM розгорнула масштабні програми забезпечення екстреної гуманітарної допомоги, логістичного транспортування населення з зон бойових дій, облаштування місць тимчасового розміщення, а також програм підтримки територіальних громад, які приймають внутрішньо переміщених осіб. Організація також інвестує в розвиток місцевих систем кризового реагування, тренінги для службовців, модернізацію центрів надання адміністративних послуг та цифровізацію послуг для мігрантів. В одному з офіційних звітів наголошується: «Україна залишається одним з пріоритетних напрямів підтримки, оскільки війна створила безпрецедентні міграційні виклики» [71].

Одним із важливих компонентів співпраці є також протидія торгівлі людьми. MOM реалізує програми з ідентифікації постраждалих, забезпечує психосоціальну підтримку, юридичні консультації, фінансову допомогу для реінтеграції, а також ініціює кампанії інформування населення. Дослідники підкреслюють, що «в умовах війни ризики торгівлі людьми зростають у рази, тому міжнародні механізми захисту стають життєво необхідними» [85].

Співпраця з МОМ дозволяє Україні впроваджувати сучасні стандарти захисту прав людини та зміцнювати власну нормативно-правову базу.

Важливою є і співпраця у сфері легальної трудової міграції. МОМ бере участь у створенні консультаційних центрів для трудових мігрантів, розробці інформаційних кампаній щодо безпечного працевлаштування за кордоном, підтримує укладення міжурядових угод та формує рекомендації щодо захисту трудових прав українців. Це сприяє мінімізувати масштаби нелегальної зайнятості, шахрайства та використання примусової праці.

Зрештою, партнерство з МОМ є доказом того, що Україна здатна інтегрувати міжнародний досвід у власну політику, адаптуючи його до національних реалій та стратегічних пріоритетів. Співпраця має не лише гуманітарний чи консультативний характер, а й практичну трансформаційну мету: створити в Україні нову систему управління міграційними процесами. МОМ виступає ключовим каталізатором цієї інноваційної перебудови, що дозволяє підвищити ефективність державної політики та узгодити її з глобальними стандартами у сфері мобільності населення.

Співпраця з ООН та її спеціалізованими структурами має стратегічне значення для формування комплексної, гуманітарно орієнтованої та правозахисної міграційної політики України. Саме система ООН забезпечує глобальну рамку міжнародних стандартів у сфері прав біженців, захисту мігрантів, попередження дискримінації та розвитку сталих механізмів міграційного управління. Для України, яка з 2014 року перебуває в умовах затяжної війни, а після 2022 року переживає безпрецедентний рівень вимушеної міграції, взаємодія з організаціями ООН стала одним з фундаментальних напрямів зовнішньої політики в гуманітарній сфері.

Особливо важливу роль відіграє співпраця з Управлінням Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) [78]. Ця структура є головним міжнародним органом, відповідальним за захист прав біженців, шукачів притулку, осіб без громадянства та інших категорій вразливих

мігрантів. УВКБ ООН бере участь у розробленні та вдосконаленні національних процедур надання притулку, сприяє удосконаленню системи прийому шукачів захисту, формує рекомендації щодо підвищення стандартів роботи міграційних органів і забезпечує технічну, консультативну та фінансову підтримку державних інституцій.

УВКБ ООН постійно здійснює моніторинг стану дотримання прав шукачів притулку та біженців в Україні, надаючи рекомендації щодо усунення виявлених порушень, а також бере участь у тренінгах для працівників міграційної служби, прикордонників та правоохоронних органів. Це сприяє підвищенню кваліфікації персоналу, який працює з мігрантами, та допомагає інтегрувати міжнародні підходи у національну практику. У своїх останніх звітах УВКБ ООН наголошує, що «Україна демонструє поступове наближення національних процедур до міжнародних стандартів, попри складні умови безпеки та зростаюче навантаження на державні інституції» [86]. Ця оцінка свідчить про те, що міжнародна спільнота визнає зусилля України у сфері забезпечення прав біженців, навіть в умовах війни, коли ресурси держави істотно обмежені.

Важливим є також партнерство України з Міжнародною організацією праці (МОП) [87], Дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ) [88], Управлінням ООН з наркотиків і злочинності (UNODC) [89], Програмою розвитку ООН (ПРООН) [90] та іншими спеціалізованими агентствами. Наприклад, співпраця з МОП стосується питань легальної трудової міграції, захисту прав трудових мігрантів та імплементації міжнародних трудових стандартів. ЮНІСЕФ підтримує програми, спрямовані на захист дітей-мігрантів, забезпечення доступу до освіти, формування безпечного середовища для неповнолітніх, що пересуваються разом із сім'ями або самотійно. У свою чергу, UNODC діє у сфері протидії торгівлі людьми та незаконному переміщенню осіб, надаючи Україні технічну підтримку у розробленні

механізмів кримінального переслідування злочинців і підвищенні ефективності правоохоронних органів.

Суттєвим аспектом співпраці з ООН є участь України у глобальних угодах і міжнародних діалогах, зокрема у Глобальному договорі про безпечну, впорядковану та законну міграцію [91]. Цей документ визначає принципи міжнародної мобільності, що ґрунтуються на взаємній відповідальності держав за захист прав мігрантів, розвиток легальних каналів міграції та запобігання експлуатації. Участь у таких ініціативах зміцнює позиції України як держави, що прагне гармонізувати свою політику із глобальними стандартами. Як зазначають експерти ООН, «участь України у міжнародних рамках міграційного управління демонструє її прагнення діяти як відповідальний партнер, навіть у період надзвичайних викликів» [91].

Можна зазначити, що участь України в глобальних програмах ООН має дві ключові функції: по-перше, вона сприяє зміцненню інституційної спроможності держави та впровадженню передових практик у сфері захисту прав мігрантів; по-друге, вона покращує міжнародний імідж України як держави, яка прагне відповідати принципам прав людини та міжнародного гуманітарного права. У кризових умовах війни це має особливе значення, оскільки демонструє готовність держави зберігати високу правову культуру та соціальну відповідальність, незважаючи на масштабні внутрішні та зовнішні виклики.

Важливо також зазначити, активна співпраця з ООН сприяє посиленню довіри міжнародної спільноти до державних інституцій, що відіграє важливу роль у залученні фінансової, експертної й технічної підтримки. Це також відкриває перспективи та створює передумови для участі України в міжнародних програмах з розвитку, що спрямовано на посилення соціального захисту, допомоги внутрішньо переміщеним особам і повернення громадян України після завершення війни.

Таким чином, співпраця з ООН та її спеціалізованими установами виступає ключовим інструментом для розвитку та зміцнення гуманітарного, правового та інституційного компонентів державної міграційної політики. Воно допомагає Україні адаптуватися до глобальних міграційних тенденцій, захищати права вразливих груп та інтегрувати найкращі міжнародні практики у власну систему управління міграцією.

Співпраця з Європейським Союзом є стратегічним напрямом, що має безпосередній та довготривалий вплив на формування та модернізацію міграційної політики України. Узаємодія здійснюється через низку європейських інституцій – FRONTEX [75], Європол [76], Єврокомісію [92], Раду ЄС [93], а також через імплементацію положень Угоди про асоціацію та участь у спеціалізованих програмах мобільності. Такий формат співпраці є не лише технічним чи консультативним, а комплексним інструментом інтеграції України у загальноєвропейський простір управління міграцією та безпекою кордонів.

FRONTEX має стратегічне значення у підвищення ефективності Державної прикордонної служби України. Підтримка включає організацію спільних операцій, проведення тренінгів з ризик-менеджменту, впровадження сучасних методів аналізу міграційних потоків, технічне забезпечення та обмін оперативною інформацією. Завдяки цій співпраці Україна інтегрується у європейську систему управління кордонами, яка базується на принципах технологічності, взаємної довіри та прозорості. Експерти з прикордонної безпеки ЄС наголошують, що «Україна є ключовим партнером у сфері зовнішньої безпеки кордонів Європи та важливим учасником регіональної безпекової архітектури» [79]. Це підкреслює, що без української участі неможливо забезпечити стабільність у Східній Європі, особливо в контексті зростаючих міграційних і безпекових викликів.

Важливим напрямом співпраці є взаємодія з Європоллом, яка стосується боротьби з нелегальною міграцією, транснаціональними злочинними

мережами, торгівлею людьми та незаконним переправленням осіб. Обмін інформацією та спільні оперативні дії підвищують ефективність реагування на новітні загрози, що зростають унаслідок війни та зміни традиційних міграційних маршрутів. Європол у своїх оцінках неодноразово зазначав, що «Україна демонструє високий рівень взаємодії у сферах кримінальної аналітики та оперативного обміну даними» [76], що свідчить про реальну спроможність національних інституцій інтегруватися в європейські механізми безпеки.

Не менш важливою є участь України у програмах ЄС, спрямованих на розвиток людського капіталу та законної мобільності. Зокрема, програми Erasmus+ [94], EU4Migration [95], Mobility Partnership Facility [96] сприяють створенню можливостей для професійної, освітньої та академічної мобільності українців. Такі програми сприяють формуванню сучасного ринку праці, розвитку навичок, що відповідають вимогам європейських стандартів, і створюють основу для повернення висококваліфікованих фахівців. Водночас участь України у цих програмах сприяє розвитку аналітичної міграційної статистики, впровадженню європейських стандартів збору даних та підвищенню прозорості інституційних процедур.

Слід окремо відзначити європейську підтримку у сфері протидії торгівлі людьми. ЄС фінансує програми з підготовки правоохоронців, розвиток кризових центрів, удосконалення механізмів виявлення та захисту жертв експлуатації, а також підтримує інформаційні кампанії серед вразливих груп населення. Науковці зазначають, що «європейські інституції відіграють вирішальну роль у формуванні сучасної політики України з протидії торгівлі людьми, впроваджуючи комплексний підхід, який поєднує кримінально-правові, соціальні та превентивні механізми» [83;17].

Співпраця України з Європейським Союзом у сфері управління міграційними процесами виходить за межі технічної допомоги і дедалі більше перетворюється на інструмент євроінтеграції. Залучення до

європейських програм, участь у спільних операціях та імплементація стандартів управління кордонами є не лише практичними кроками, а важливими політичними сигналами про прагнення України відповідати європейським нормам. Така співпраця формує основу для майбутньої інтеграції у спільний простір свободи, безпеки та правосуддя ЄС і створює передумови для модернізації міграційної політики на основі кращих європейських практик.

Рада Європи та ОБСЄ відіграють важливу роль у формуванні нормативно-правових рамок і моніторингу дотримання прав людини у сфері міграційної політики України. Участь України у численних програмах Ради Європи спрямована на гармонізацію законодавства з європейськими стандартами, розробку механізмів захисту прав трудових мігрантів, удосконалення антиксенофобських та антидискримінаційних політик, а також розвиток локальних інтеграційних стратегій. Особливого значення набувають програми, пов'язані з підготовкою кадрів у сфері міграційного менеджменту та удосконаленням інституційних механізмів, які мають забезпечувати прозорі процедури надання притулку, соціальної підтримки та доступу мігрантів до адміністративних послуг. Як підкреслюють представники Ради Європи, «дотримання прав людини є невід'ємною передумовою будь-якої ефективної міграційної політики незалежно від політичного чи безпекового контексту» [89].

ОБСЄ, зі свого боку, концентрує значні ресурси на протидії торгівлі людьми, моніторингу транскордонних загроз та розробленні аналітичних інструментів для оцінювання міграційних ризиків. З огляду на події після 2014 року та особливо після 2022 року підходи ОБСЄ до міграційної безпеки стали ще більш релевантними для України. Організація здійснює навчальні програми для правоохоронних органів, підтримує регіональні ініціативи зі зміцнення кордонів, аналізує маршрути нелегальної міграції та надає рекомендації щодо вдосконалення міждержавної взаємодії. Експерти ОБСЄ

слушно зазначають, що «тільки комплексна міждержавна співпраця здатна ефективно протидіяти нелегальній міграції та пов'язаним з нею злочинам» [97]. Це особливо важливо в умовах війни, коли зростає ризик активізації кримінальних мереж та появи нових каналів незаконного переміщення осіб.

Також, важливим компонентом міжнародного співробітництва України є взаємодія з Міжнародною організацією праці (МОП) [87]. Роль МОП полягає у сприянні розвитку легальної мобільності, забезпеченні захисту трудових прав мігрантів і формуванні стандартів гідної праці як для громадян України, що працюють за кордоном, так і для іноземців, які перебувають в Україні. Україна співпрацює з МОП у питаннях укладення двосторонніх угод про працевлаштування, розвитку механізмів циркуляційної міграції, запровадження етичних стандартів рекрутингу та мінімізації ризиків трудової експлуатації. Особливого значення набуває робота над механізмами легального сезонного працевлаштування в країнах ЄС та вдосконаленням державного нагляду за посередницькими структурами. МОП підкреслює, що «захист трудових прав є критичною умовою для перетворення трудової міграції з ризику на соціально-економічну можливість» [87], а це безпосередньо впливає на формування позитивної міжнародної репутації України. На рис. 3.2 та рис. 3.3 зазначено структура та схема механізму взаємодії України з міжнародними організаціями у сфері управління міграційними процесами.

Створено автором на основі сукупних даних УВКБ, МОП, МВС.

Рис.3.2 Структура управління міграційними процесами

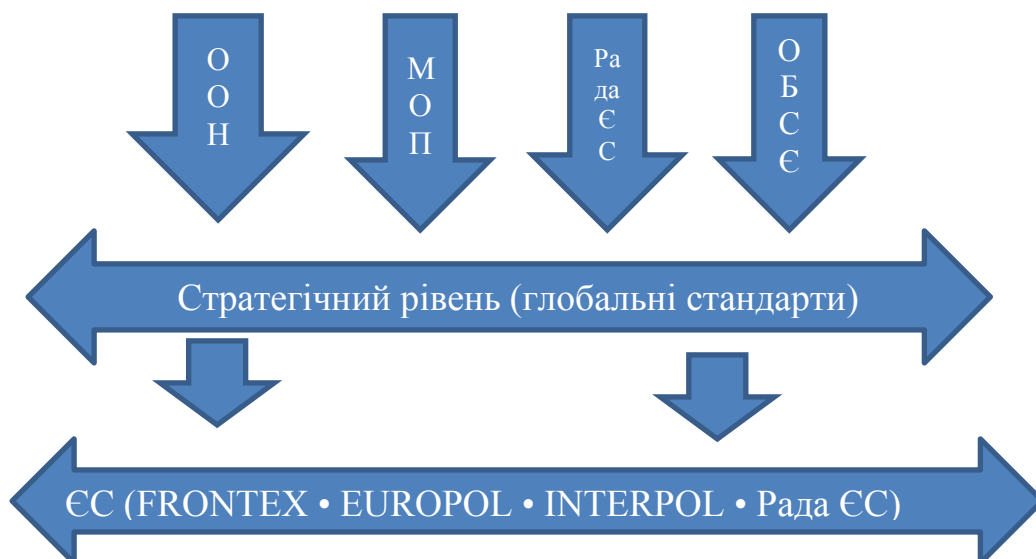

Рис. 3.3 Механізм взаємодії України з міжнародними організаціями у сфері управління міграційними процесами

Механізм взаємодії України з міжнародними організаціями у сфері управління міграційними процесами ґрунтується на багаторівневій моделі прийняття рішень, яка поєднує стратегічні стандарти глобальних інституцій, регіональні регуляторні механізми ЄС, національні інструменти державного управління та локальні програми у громадах. Його основою є системна циркуляція інформації, досвіду та рішень між різними рівнями управління – від глобального до місцевого.

Стратегічний (глобальний) рівень. На стратегічному рівні формуються нормативні рамки та глобальні стандарти міграційної політики під егідою ключових міжнародних організацій – ООН (Global Compact), МОП (міжнародні трудові стандарти), Ради Європи (права людини), ОБСЄ

(міграційна безпека та боротьба з торгівлею людьми). Ці інституції виробляють уніфіковані принципи, рекомендації та міжнародні договори, які є орієнтиром для державної політики України.

Аналітичний ефект цього рівня полягає у гармонізації українського законодавства з міжнародним правом.

Регіональний рівень (ЄС). На рівні ЄС відбувається переклад глобальних стандартів у практичні регуляторні механізми. Цей рівень включає співпрацю з FRONTEX, EUROPOL, INTERPOL, Єврокомісією та Радою ЄС. Він забезпечує координацію оперативних дій, технічну допомогу, інформаційний обмін та впровадження інтегрованого управління кордонами.

Аналітичний ефект ЄС – це моделювання політики на основі даних, створення спільних баз знань, оцінка ризиків та інтерактивні інформаційні системи прогнозування міграційних потоків.

Інституційний рівень (Україна). Національні органи влади України – МВС, Державна міграційна служба, ДПСУ, Мінсоцполітики, МЗС та інші – адаптують міжнародні стандарти у внутрішню політику. На цьому рівні відбувається:

- реформування законодавства,
- цифровізація процесів (електронні реєстри, біометрія),
- укладання міжнародних угод,
- створення програм інтеграції та реінтеграції,
- розроблення механізмів захисту прав мігрантів та біженців.

Аналітичний ефект – це національні системи збору даних, статистичний аналіз тенденцій і оцінювання ефективності політики.

Виконавчий (оперативний) рівень. На місцевому рівні відбувається реальна реалізація міграційної політики через гуманітарні програми (МОМ, УВКБ ООН, ЮНІСЕФ), інтеграційні ініціативи в громадах, підтримку ВПО, послуги для біженців, програми зайнятості та навчання.

Оперативний рівень забезпечує:

- доступ до послуг,
- адаптацію мігрантів,
- уникнення соціальної напруги,
- роботу з вразливими групами,
- виявлення жертв торгівлі людьми.

Аналітика здійснюється через зворотний зв'язок із громадами – процеси моніторингу, оцінювання ризиків, вивчення соціальних ефектів, що повертається до національних інституцій і міжнародних організацій у вигляді даних.

Аналітика як ключовий елемент механізму. Аналітика виконує роль системи обміну інформацією, яка з'єднує всі рівні моделі. Це включає:

- збір даних (міграційна статистика, реєстри, демографія),
- аналіз ризиків (транснаціональна злочинність, нелегальна міграція),
- прогнозування потоків населення,
- оцінку ефективності програм,
- політичну інтерпретацію даних для прийняття рішень.

Таким чином, схема показує, що міграційна політика України – це не окремі програми, а інтегрована система, де глобальні норми перетворюються на реальні дії на рівні громад, а дані, отримані в процесі реалізації, повертаються у вигляді нових рішень.

Механізм взаємодії України з міжнародними організаціями у сфері управління міграційними процесами є багаторівневим та інтеграційним. Він включає:

- участь у глобальних і регіональних програмах мобільності та захисту мігрантів;
- реалізацію спільних операцій, гуманітарних місій і програм розвитку;
- обмін аналітичною та оперативною інформацією;
- координацію законодавчих реформ і гармонізацію норм із міжнародними стандартами;

- технічну, консультативну та фінансову допомогу;
- спільні механізми моніторингу дотримання прав людини;
- навчання персоналу та підвищення інституційної спроможності державних органів.

На практиці така співпраця забезпечує синхронізацію української міграційної політики з глобальними та європейськими підходами, створює нові можливості для технологічного оновлення сектору, сприяє розвитку інтеграційних і реінтеграційних програм та посилює спроможність держави реагувати на масштабні міграційні кризи. Зрештою, міжнародне партнерство у сфері міграції є не лише інструментом підтримки в умовах війни, а й фундаментом для побудови сучасної, євроінтегрованої системи управління мобільністю населення, яка відповідатиме викликам ХХІ століття.

Таким чином, міжнародне партнерство відіграє подвійне значення для України. З одного боку, воно дозволяє державі отримати технологічну, фінансову та експертну підтримку в умовах війни та масштабних міграційних переміщень. З іншого - стимулює модернізацію внутрішніх інституцій та формування сучасної, людиноцентричної і безпекової моделі управління міграцією. Взаємодія з міжнародними організаціями не є зовнішнім доповненням до державної політики - вона стає її структурною складовою та інструментом підвищення стійкості української держави в умовах глобальних викликів.

3.3. Пріоритетні напрями вдосконалення державного регулювання міграційних процесів

У сучасних умовах, коли міграція стала одним із ключових факторів соціально-економічного розвитку та національної безпеки України, надзвичайно важливим завданням є визначення стратегічних напрямів удосконалення державної міграційної політики. Ці напрями мають

враховувати нову реальність, сформовану війною, посиленням глобальних мобільнісних трендів, демографічною кризою та інтеграційними прагненнями України до Європейського Союзу. З огляду на це, пріоритети вдосконалення політики повинні охоплювати комплекс заходів у сфері безпеки, соціального захисту, економічного розвитку, цифровізації, інтеграції мігрантів і формування моделей керованої мобільності. Науковець відзначає, що «ефективна міграційна політика має бути не реакцією на кризові явища, а інструментом формування довгострокової стратегії розвитку людського капіталу» [97, с. 41], тому розвиток саме стратегічних реформ є визначальним.

Одним із ключових напрямів удосконалення державного регулювання міграційних процесів є подальша модернізація та цифровізація системи управління мобільністю населення. Традиційні адміністративні підходи вже не відповідають масштабам і динаміці сучасної міжнародної міграції, яка характеризується високою швидкістю переміщення осіб, появою нових ризиків та необхідністю оперативної аналітики. Тому Україна має посилити використання інноваційних технологій, що передбачають упровадження інтелектуальних систем аналізу ризиків, інтегрованих баз даних, автоматизованих засобів ідентифікації та багаторівневих механізмів моніторингу межових ситуацій.

Цифрові платформи для обслуговування мігрантів і біженців, електронні реєстри, системи біометричної ідентифікації та мобільні застосунки для взаємодії з державними сервісами здатні суттєво зменшити бюрократичні бар'єри, підвищити оперативність обробки запитів і забезпечити прозорість процедур.

У сучасних дослідженнях підкреслюється, що цифровізація міграційного управління базується на використанні даних як ключового ресурсу, який дозволяє державам переходити від реактивних моделей

політики до проактивного управління ризиками, прогнозування загроз і побудови структурованої системи прийняття рішень [98].

Процес модернізації має охоплювати всі елементи регулювання, включаючи посилення прикордонного контролю, удосконалення обліку внутрішньопереміщених осіб, впровадження інтеграційних програм, розширення консульської підтримки за кордоном і систематичне проведення статистичного аналізу міграційних тенденцій.

Таким чином, цифровізація стає фундаментом формування ризик-орієнтованої та водночас людиноцентричної системи управління міграцією, у якій технології не замінюють людину, а підсилюють її безпеку, права та можливості.

Важливим напрямом удосконалення є також розбудова ефективної системи захисту прав мігрантів, біженців та внутрішньо переміщених осіб. Україна має забезпечити надійні гарантії доступу до соціальних, медичних, освітніх і адміністративних послуг, адже лише комплексне забезпечення базових прав сприяє стабільності та соціальній згуртованості. В умовах євроінтеграційного курсу держава повинна адаптувати національні процедури до міжнародних стандартів ЄС та ООН, включно з механізмами ідентифікації вразливих категорій, підтримкою осіб із додатковими потребами, розбудовою системи юридичної допомоги та регулярним підвищенням кваліфікації персоналу, який працює з шукачами захисту. Як справедливо наголошує УВКБ ООН, «захист прав мігрантів є індикатором гуманітарної спроможності держави та її здатності інтегруватися у глобальні політичні процеси» [86].

Розвиток системи захисту мігрантів та біженців має стати не лише нормативною вимогою, але й стратегічним елементом формування позитивного міжнародного іміджу України як держави, яка поважає права людини навіть у кризових обставинах. Тільки комплексне рішення, що поєднує інтеграцію цифрових технологій, дотримання гуманітарних

стандартів та посилення інституційної спроможності, зможе забезпечити ефективне, прогнозоване і справедливе управління міграційними процесами у довгостроковій перспективі.

Одним із ключових напрямів удосконалення державного регулювання міграційних процесів є регулювання та просування циркуляційної (циклічної) та легальної трудової міграції, що з огляду на актуальну ситуацію, набуває стратегічного значення для України. Масове переміщення робочої сили, особливо молоді та висококваліфікованих фахівців, кардинально змінює розвиток держави та негативно впливає на економічну, демографічну та інноваційну безпеки.

Підтримка циркуляційної міграції передбачає створення таких умов, за яких громадяни, що працюють за кордоном, повертаються до України з новими компетенціями, фінансовими ресурсами та професійним капіталом. Для цього необхідно спростити адміністративні процедури, стимулювати розвиток малого та середнього бізнесу, а також забезпечити пільгові умови для інвестування коштів, зароблених за кордоном, у національну економіку.

У сучасних дослідженнях наголошується, що трудова міграція може бути перетворена на фактор розвитку лише за умови формування державою механізмів повернення людського капіталу, включаючи стимулювання підприємництва, професійної самореалізації та реінвестування мігрантських заощаджень в економіку України [99]. Це повністю узгоджується з довгостроковими потребами держави: поєднання міжнародної мобільності із можливостями внутрішнього розвитку є ключем до сучасної моделі відновлення людського потенціалу.

Важливо також забезпечити розвиток легальних каналів трудової міграції, що передбачає розширення можливостей сезонного працевлаштування, укладання міждержавних угод про легальну зайнятість, підвищення рівня консульської підтримки українців за кордоном та запровадження механізмів захисту від трудової експлуатації. Експерти МОП

зауважують, що «ефективний захист трудових прав є фундаментом будівництва безпечної і соціально відповідальної міграційної політики» [86]. Це означає, що Україна повинна брати активну участь у міжнародних переговорах, розширювати юридичні інструменти захисту громадян та забезпечувати прозорість правил працевлаштування.

Критично важливим є співпраця з українською діаспорою, яка може стати потужним сполучним елементом між національним та міжнародним ринком праці. Дослідження підтверджують: країнські громади за кордоном є цінним соціальним та інтелектуальним ресурсом. Його активізація сприяє розвитку міжнародної співпраці, залученню капіталу та просуванню позитивного образу нашої держави. [99]. Для цього державі необхідно розвивати програми підтримки співвітчизників за кордоном, створювати платформи для професійного обміну, а також формувати стимули для повернення фахівців у пріоритетні галузі економіки. Саме така модель взаємодії з діаспорою дозволяє перетворити зовнішню мобільність населення на канал підсилення людського потенціалу та економічного розвитку держави.

Пріоритетним напрямом також є зміцнення міжнародної співпраці у сфері міграції, яка визначає якість державної політики та її відповідність глобальним стандартам. Участь України в програмах МОМ, УВКБ ООН, ЄС, ОБСЄ та МОП має не лише забезпечувати доступ до технічної, методичної та фінансової допомоги, але й формувати інституційний фундамент для взаємоузгоджених рішень. Міжнародні організації наголошують, що «успішне управління міграцією є можливим лише за умов активної, багаторівневої та скоординованої міжнародної взаємодії» [96], що для України є особливо важливим в умовах війни, масової мобільності населення та післявоєнного відновлення.

Така співпраця включає участь у спільних операціях з контролю кордонів, розвиток гуманітарних програм, підтримку біженців,

удосконалення механізмів ідентифікації, залучення інтелектуальних ресурсів та міжнародних експертів, а також співпрацю у сфері боротьби з торгівлею людьми. Міжнародні партнерства повинні розглядатися не лише як джерело зовнішньої підтримки, але й як інструмент інтеграції України у глобальну архітектуру управління міграційними процесами. Завдяки такому підходу Україна матиме можливість впроваджувати новітні практики, формувати сучасні стандарти захисту прав мігрантів і створювати ефективну систему реагування на майбутні виклики.

Одним із ключових та стратегічних шляхів удосконалення державного регулювання є розробка комплексної інтеграційної політики, яка орієнтована на потреби іноземців, біженців та мігрантів, які перебувають на території України як тимчасово, так і постійно. У сучасних умовах міграційної динаміки інтеграція перестає бути другорядним елементом і перетворюється на один із наріжних каменів державної міграційної системи. Йдеться про розроблення програм культурної, мовної, освітньої та соціальної інтеграції, які забезпечать іноземцям можливість ефективно адаптуватися до українського суспільства та долучатися до його соціально-економічного життя. До ключових компонентів таких програм мають входити мовні курси української мови, спеціальні адаптаційні модулі для школярів з мігрантських сімей, програми культурної взаємодії у громадах, менторські ініціативи, доступ до ринку праці та можливість отримання швидкої адміністративної підтримки.

Важливо, що інтеграційна політика повинна бути не лише комплексною, а й локально адаптованою. Саме громади відіграють провідну роль у створенні сприятливих умов для інтеграції, тому необхідно розробляти місцеві інтеграційні стратегії, орієнтовані на конкретні потреби територій. Таким чином, розбудова толерантного соціального середовища передбачає не лише інтеграцію мігрантів, а й утвердження принципів взаємоповаги, соціальної згуртованості та культурної різноманітності як

невід'ємних складових повсякденного життя. Задля досягнення цієї мети необхідно активно сприяти міжкультурному діалогу, одночасно боротися з проявами дискримінації та ксенофобії. Такі заходи необхідно доповнювати ефективними інституційними ініціативами, щоб знижувати рівень соціальних конфліктів і формувати авторитет України як демократичної, відкритої та прогресивної держави.

Важливим елементом реформ у сфері міграційної політики є боротьба з незаконною міграцією та торгівлею людьми, що в умовах війни та економічної нестабільності набуває особливої значущості. Зростання вразливих груп населення, погіршення соціально - економічної ситуації, скорочення робочих місць і внутрішні переміщення створюють сприятливий ґрунт для появи нових форм експлуатації. З цих причин Україні потрібно модернізувати кримінально-правові важелі, оновлювати процедуру ідентифікації постраждалих, підвищувати рівень підготовки фахівців правоохоронних органів, соціальних служб і прикордонних структур. Не менш важливим є покращення транскордонної співпраці, що включає обмін інформацією з міжнародними партнерами, проведення спільних операцій, узгодження методик розслідування та спільне реагування на нові загрози.

Значної уваги потребує також розширення освітніх та профілактичних програм, вони мають бути спрямовані не лише на доросле населення, але й на молодь, яка часто є найвразливішою перед пропозиціями «легкого заробітку за кордоном». Експерти Міжнародної організації з міграції наголошують, що «профілактика та інституційна спроможність є ключовими для боротьби з новими формами експлуатації, які зростають у період криз» [86]. Також актуальною є позиція Ради Європи, згідно з якою «боротьба з торгівлею людьми є зобов'язанням держави перед власним суспільством, адже ці злочини руйнують соціальні зв'язки та підривають довіру громадян» [92].

Посилення інтеграційної політики та протидії незаконній міграції є двома взаємодоповнюючими напрямками, без яких модернізація міграційного регулювання буде неповною. Інтеграція забезпечує соціальну стабільність і підвищує рівень гуманітарного розвитку, тоді як ефективна боротьба з незаконною міграцією та торгівлею людьми створює безпечний простір для реалізації прав і свобод. Лише збалансована взаємодія цих підходів дозволить Україні наблизити свою міграційну політику до європейських стандартів і водночас адаптувати її до національних потреб та викликів воєнного і післявоєнного періодів. У таблиці 3.3 представлені основні напрямки регулювання міграційними процесами, які демонструють багатовекторність державної міграційної політики України, що охоплює не лише безпековий компонент (контроль кордонів і протидія нелегальній міграції), але й гуманітарний (забезпечення прав біженців та шукачів притулку) та економічний (регулювання трудової міграції та інтеграція мігрантів).

Таблиця 3.3

Пріоритетні напрями вдосконалення державного регулювання
міграційних процесів України

Напрямок вдосконалення	Ключові заходи	Очікуваний результат	Коментар
1. Цифровізація управління міграцією	- впровадження інтегрованих баз даних; біометрична ідентифікація, автоматизація процедур; електронні системи міграційного обліку; ризик - орієнтовне моделювання	- відкритість процедур; оптимізація надання послуг; зниження бюрократії; оперативна оцінка загроз	Цифровізація є найшвидшим шляхом до європейських стандартів. Дозволяє перейти від реактивного до проактивного управління.
2. Посилення системи захисту прав мігрантів і біженців	- адаптація процедур до стандартів ООН і ЄС; реформа надання притулку; ідентифікація вразливих груп;	-гуманітарні гарантії; зменшення дискримінації; підвищення іміджу України	Рівень захисту прав мігрантів є показником демократичності держави, критично важливим для

Напрямок вдосконалення	Ключові заходи	Очікуваний результат	Коментар
	розширення юридичної допомоги; підготовка персоналу		вступу до ЄС.
3. Підтримка циркуляційної та легальної трудової міграції	-програми повернення українців; легальне сезонне працевлаштування; зменшення бар'єрів; захист трудових прав за кордоном; стимулювання інвестицій діаспори	-повернення людського капіталу; трансфер знань і ресурсів; розвиток малого бізнесу	Відхід від політики стримування до політики керованої мобільності – ключова умова збереження людського потенціалу.
4. Розвиток інтеграційної політики в Україні	- мовні, культурні програми; доступ до ринку праці; місцеві інтеграційні стратегії; боротьба з дискримінацією; робота з громадами	-соціальна адаптація іноземців; зменшення конфліктів; позитивний імідж держави	Інтеграція - двосторонній процес. Сінхронізація комунального та державного рівнів.
5. Міжнародна співпраця та міждержавна взаємодія	партнерство з МОМ, УВКБ ООН, FRONTEX, ОБСЄ, МОП; участь у міжнародних проектах; імплементація Глобального договору ООН; спільні операції й тренінги	-підвищення інституційної спроможності; гармонізація з міжнародними стандартами; доступ до інновацій та підтримки	Міжнародна взаємодія – не просто допомога, а канал передачі знань, практик і технологій управління міграцією.
6. Протидія незаконній міграції та торгівлі людьми	-кримінально-правове вдосконалення; виявлення жертв; посилення контролю кордону; транскордонне партнерство; просвітницькі кампанії	-зниження ризиків експлуатації; демотивація кримінальних мереж; посилення безпеки	Нелегальна міграція і торгівля людьми посилюються під час війни. Потрібен комплексний підхід: право, соціальна робота, освіта.
7. Оптимізація міжвідомчої координації	- створення координаційного центру; уніфікація баз даних; регулярні міжвідомчі наради; єдині нормативи	-усунення зайвих функцій; швидкість ухвалення рішень; єдність політики	Фрагментарність залишається однією з основних слабких сторін України. Спільна координація є

Напрямок вдосконалення	Ключові заходи	Очікуваний результат	Коментар
			більш результативною, ніж окремі реформи
8. Інвестиції в розвиток людського капіталу	- реінтеграційні програми; сприяння розвитку стартапів мігрантів; розвиток освіти та інновацій; дослідження міграційних трендів	- економічне зростання; подолання демографічних втрат; інноваційна трансформація	Міграція може стати ресурсом, якщо держава вміє повернути знання і досвід, отриманий за кордоном.

Створено автором на основі [95]

Узагальнення сучасних реформ та стратегічних підходів дозволяє зробити висновок, що Україна здійснює перехід від реактивної моделі управління міграцією, спрямованої на оперативне реагування, до стратегічної, орієнтованої на довгострокові результати для національного розвитку. Це свідчить про перехід до системного розуміння міграції, як інструменту модернізації держави та розвитку людського капіталу, а не як загрози, є ключовим показником формування системного бачення.

Основний вектор реформ зосереджується на впровадженні цифрових технологій. Саме цифрові технології створюють підґрунтя для стандартизації процедур, скорочення бюрократії, захисту даних, прозорості адміністративних рішень, а також для гармонізації українського міграційного законодавства із нормами Європейського Союзу. Електронні бази даних, модулі аналізу ризиків, технології системи ідентифікації та інтегроване управління кордонами формують основу реформ, яке ще називають «цифровим ядром реформ», перешкоджає повернутися до розривних та неефективних механізмів минулого.

Важливою рисою нової політики є людиноцентричність. Міграційна політика перестає бути виключно функцією контролю кордонів і набуває соціально-гуманітарного змісту, в якому головним суб'єктом виступає людина – її права, свободи, потреби та можливості розвитку. Інституційні

зміни спрямовані на забезпечення доступу мігрантів та біженців до соціальних, освітніх, медичних і адміністративних послуг, а також на створення умов для їхньої подальшої інтеграції в економічне життя держави.

Міжнародні партнерства є важливим ресурсом для розвитку. Україна не може модернізувати міграційне управління автономно, оскільки тренди мобільності мають глобальний характер. Таким чином, участь у програмах, які реалізують такі організації як ООН, МОМ, ЄС, FRONTEX та ОБСЄ, дозволяє отримувати доступ до стандартів, методів управління, фінансових засобів, аналітичних прийомів та експертної допомоги. На практиці вищезазначені міжнародні організації відіграють роль каталізаторів реформ та водночас служать механізмом для контролю якості.

Концепція зайнятості змінюється від обмеження до руху, що стає особливо важливим. Новий підхід розглядає міграцію як інвестицію за умови, що уряд створює механізми, які дозволяють людям повертатися. Це означає розвиток програм, які сприяють поверненню професіоналів, залученню інвестицій від діаспор, забезпечення можливості працевлаштування як у Україні, так і в Європі, а також підвищення кваліфікації громадян під час їхнього перебування за кордоном. Таким чином, міграція перестає бути причиною втрат і стає джерелом запізних досягнень.

Особливе місце займає місцева (локальна) інтеграція. Саме громади виступають першою ланкою адаптації – забезпечують доступ до житла, базових сервісів, освіти та соціальної взаємодії. Тому успішність інтеграційної політики залежить не лише від державної стратегії, а від здатності територіальних громад впроваджувати локальні програми, формувати безпечне й толерантне середовище, запобігати ксенофобії та напрузі. Це зумовлює необхідність розбудови партнерств між місцевою владою та міжнародними інституціями, які забезпечують відповідні ресурси та експертну підтримку.

У воєнний час боротьба з торгівлею людьми є питанням національної безпеки і розглядається окремо в стратегічному блоці. Зростання вразливості населення створює передумови для розширення незаконних схем переміщення та експлуатації. Як наслідок, держава повинна зосередити свої зусилля на зміцненні кримінально-правових механізмів, удосконаленні процесів ідентифікації постраждалих, розробці превентивних заходів і розширенні мережі спеціалізованих служб підтримки. У цьому контексті міжнародне партнерство є як засобом підтримки, так і важливою складовою репутаційної політики України. Воно демонструє прагнення України бути відповідальним учасником глобальної системи захисту прав людини.

Загальновизнано, що системний підхід передбачає уніфікацію стратегічних елементів. І цілком зрозуміло, що таке поняття як «орієнтованість на людину» слугує основоположним принципом сучасного держави в контексті європейської інтеграції.

Підсумовуючи вищезазначене, пріоритетними напрямками для підвищення ефективності державного регулювання міграційних процесів має ґрунтуватися на таких принципах, як стратегічне бачення, поєднуючи технологічний розвиток і захист прав людини та економічну модернізацію, налагодження міжнародних партнерських відносин і розвитку ключових галузей людського капіталу. Саме поєднання цих компонентів дозволить Україні не лише реагувати на виклики сучасної мобільності, але й використовувати міграцію як потужний ресурс післявоєнного відновлення, соціального розвитку та зміцнення державності.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Проведений аналіз засвідчує, що Україна перебуває на етапі глибокого оновлення своєї міграційної політики, яке зумовлене впливом війни, демографічними змінами та глобальними тенденціями мобільності. Держава поступово переходить від реактивних і фрагментарних рішень до системного, стратегічного та проактивного управління міграційними процесами. Важливу роль у цьому відіграють цифровізація процедур, модернізація прикордонного контролю, розвиток механізмів інтеграції мігрантів та зміцнення захисту прав біженців і внутрішньо переміщених осіб. Співпраця України з міжнародними організаціями відіграє важливу роль у сприянні адаптації національної політики, розширює можливості для отримання технічної та гуманітарної допомоги, вдосконалює механізми боротьби з торгівлею людьми, приділяє увагу безпеці кордонів і сприяє розвитку програм інтеграції та реінтеграції. Участь України в міжнародних ініціативах може сприяти зміцненню її позицій у різних сферах, а розробка сучасних моделей реагування на інституційні можливості є надзвичайно важливою.

Пріоритетні напрями вдосконалення державного регулювання включають технологічну модернізацію, формування ефективної системи захисту прав мігрантів і біженців, розвиток легальної та циркуляційної трудової мобільності, посилення міжнародної співпраці, створення довгострокових інтеграційних стратегій і вдосконалення боротьби з незаконною міграцією та торгівлею людьми. Особливого значення набуває використання міграції як ресурсу для відновлення людського капіталу.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що ефективність майбутньої міграційної політики України залежатиме від здатності держави інтегрувати міжнародні стандарти, розвивати цифрові інструменти управління, забезпечувати правовий і соціальний захист мігрантів, підтримувати повернення громадян та посилювати міжнародні партнерства.

ВИСНОВКИ

У ході проведення дослідження в рамках магістерської кваліфікаційної роботи були сформовані такі ключові висновки:

1. Міжнародна міграція є одним з ключових аспектів глобалізації світової економіки. За даними Міжнародної організації з міграції, кількість країн, які приймають мігрантів, кожного року зростає, кількість країн-донорів збільшується. Ці зміни зумовлені політичними кризами, глобальними соціальними трансформаціями та еволюцією міжнародних підходів до втручання у внутрішньополітичні процеси окремих країн.

Було встановлено, що міграція є багатогранним соціально-економічним явищем, яке класифікується за різними характеристиками та критеріями. Аналізуючи аспекти міжнародної міграції, стає очевидно, що цей процес є невід'ємною частиною сучасної глобалізації та вимагає ретельно продуманих підходів від держав і міжнародних інституцій.

2. Міжнародна міграція одночасно виникає як велика нагода і складний виклик. Вона має різноманітні наслідки, які впливають на багато сторін: підвищує економічну динаміку, надає доступ до кваліфікованої робочої сили, але також призводить до втрати кращих людей і збільшує навантаження на соціальні установи. Рівень їхнього впливу визначається тим, наскільки результативно держави здатні координувати спільне планування процесів міграції та інтеграції. Отже, наслідки міжнародної міграції є багатогранними, вони не тільки впливають на країни, які приймають мігрантів, і країни, звідки вони приходять, але й на глобальну економіку, соціальні взаємини та культурні зв'язки. Це явище дає багато можливостей для росту, але одночасно виникають нові виклики.

3. При дослідженні були виявлені деякі проблемні питання міжнародно-правового регулювання міграції, пов'язані з фрагментарністю

нормативної бази, відсутністю єдиних стандартів захисту прав мігрантів та недостатньою ефективністю механізмів контролю за виконанням міжнародних зобов'язань. Нерівномірність підходів різних держав часто ускладнює координацію спільних зусиль у сфері безпеки, інтеграції та протидії нелегальній міграції.

4. Дослідивши питання динаміки зовнішньої міграції населення України, прийшли до висновку, що нинішня міграційна ситуація є результатом комплексного впливу низки внутрішніх і зовнішніх факторів, серед яких значну роль відіграють економічні труднощі, повномаштабне вторгнення, а також глобалізаційні процеси, які відкривають нові можливості для трудової міграції. Динаміка зовнішньої міграції України пройшла шлях від позитивного сальдо зареєстрованої міграції та значної, але контрольованої, трудової еміграції до катастрофічного зростання вимушеного переміщення як домінуючого фактора після 2022 року.

5. Зовнішня міграція українців характеризується переходом від традиційної трудової міграції (до 2022 р.) до масового вимушеного переміщення (після 2022 р.) з ключовою географічною орієнтацією на країни ЄС, що має амбівалентні соціально-економічні наслідки, де короткострокові фінансові вигоди переважно нівелюються довгостроковими демографічними та людськими жертвами. Соціально-економічні наслідки міграції є багатограними і мають складний характер, включаючи як позитивні, так і негативні сторони. Однак масова міграція, викликана війною, суттєво підсилює негативні аспекти цього явища. Зовнішня міграція українців, особливо вимушена міграція воєнного часу, є незворотною демографічною втратою для країни. Негативні наслідки, пов'язані з втратою людського капіталу, демографічним старінням та дефіцитом робочої сили, мають довгостроковий руйнівний характер і вимагають розробки та впровадження ефективних програм для стимулювання повернення мігрантів після закінчення війни.

6. Розглянувши питання впливу війни та геополітичних обставин на міграційні потоки з України, встановили, що цей процес має велике значення і змінює масштаби та напрями міграції. Головна зміна – це зміна основного типу міграції з економічної на вимушену (біженство), що призвело до безпрецедентного рівня переміщення населення. Масова вимушена міграція в період війни, головним чином до країн ЄС через механізм Тимчасового захисту, стала поштовхом для необхідних змін у міграційній та демографічній політиці України. Вона перетворила "повернення" на важливий елемент стратегії відновлення після війни, успіх якої залежить від безпеки та економічних можливостей. Таким чином, нові міграційні потоки потребують від України переходу від реактивної до активної та стимулюючої політики, яка буде ефективною, якщо вона успішно реінтегрує мільйони українців.

7. Досліджуючи акценти сучасної державної політики України у сфері міжнародної міграції, зясували, що міграційна політика потребує важливих вдосконалень, оскільки наразі вона не відповідає вимогам сучасних глобальних викликів та швидких змін. Особливо відмічається відсутність загальної стратегії щодо інтеграції мігрантів, недостатній рівень підтримки трудових мігрантів та відсутність ефективних форм співпраці з країнами, які приймають мігрантів, що створює перешкоди для стабільного розвитку міграційних процесів. Міграційна політика України, особливо в умовах повномасштабної війни, становить стратегічний виклик, що визначає здатність держави до виживання та збереження свого людського потенціалу. Вона викликає спірні думки: з одного боку, обмежує виїзд у зв'язку з воєнним станом, а з іншого має забезпечувати максимально сприятливі умови для повернення мільйонів громадян, щоб забезпечити успіх повоєнного відновлення.

8. Механізм взаємодії України з міжнародними організаціями у сфері управління міграційними процесами є критично важливим і має системний,

але залежний характер. Ця взаємодія еволюціонувала від переважно технічної допомоги та експертної підтримки (до 2022 р.) до життєво необхідного механізму гуманітарного реагування та фінансового забезпечення в умовах повномасштабної війни, що посилює зовнішню залежність України у цій сфері. Розглянувши взаємодію України з міжнародними організаціями з питань міграційних процесів, прийшли до висновку, що загалом взаємодія є важливою складовою успішного регулювання міграційних потоків. Проте для досягнення більш високої ефективності необхідно посилити координацію між державними органами та міжнародними партнерами, а також впровадити інноваційні підходи до регулювання міграційних процесів.

9. До надважливих питань міграційної політики, потрібно визначити ключові пріоритети для підвищення ефективності державного регулювання міграційних процесів., серед яких: посилення законодавчої бази, розвиток системи інтеграції мігрантів, удосконалення механізмів боротьби з нелегальною міграцією та забезпечення ефективної співпраці з міжнародними організаціями.

Аналіз критично важливих питань міграційної політики, окреслює, що головний пріоритет держави — мінімізувати демографічні втрати та забезпечити людський капітал для відновлення країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Компас. (2023). *Посібник з освіти з прав людини за участю молоді. (Друге видання)* <https://rm.coe.int/compass-2024-ukr/1680afc555>
2. World Economic and Social United Nations. (2008). *Overcoming Economic Insecurit., New York*
3. <https://policy.desa.un.org/sites/default/files/inlineimages/eapd2023/publication/2008wess.pdf>
4. Западнюк С. О. (2013). Міжрегіональні міграції населення України: сучасний стан, динаміка. *Український географічний журнал*, 4, 55-61 . <https://doi.org/10.15407/ugz2013.04>
5. Джаман В. О. & Санталова С. О. (2023). Міграційні процеси. Формування і розвиток мережі поселень України (картографічний аналіз). (ред. Л. Г. Руденка. К.), *Інститутт географії НАН України*, 34–39. <https://doi.org/10.15407/ugz2024.04.055>
6. Юськів Б. М.(2009). Глобалізація і трудова міграція в Європі. *Рівне . Видавець О. М. Зень*, 376.
7. Пуригіна О.Г. & Сардак С. Е. (2009). Міжнародна міграція . Навчальний посібник. *Видавництво ДНУ*, 352.
8. United Nations Department of Economic and Social Affairs (UN DESA). (1998). *Recommendations on Statistics of International Migration: Revision 1*. New York. https://unstats.un.org/unsd/publication/seriesm/seriesm_58rev1e.pdf
9. Безуглий П.В. (2018). Теоретичні засади дослідження міграційних процесів. *Політичне життя*, 1, 5-13. <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2018.1.1>.

10. Томашук, І., & Болтовська, Л. (2022). Міграційні процеси у контексті глобалізації світової економіки. *Економіка та суспільство*, (40). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40>
11. Верховна Рада України. (2010). *Про основні засади державної міграційної політики України. Проект Закону України.* (№6705). <https://ips.ligazakon.net/document>
12. Кабінет Міністрів України (2024, січень 19). *Про схвалення Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року* .<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/482-2017-%D1%80#Text>
13. Боєцька-Пономаренко Б. Т. , Пономаренко О. В. & Шевченко В. В (2022). Типи міграції: оновлене бачення класифікації. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Історичні науки*, 4(33). <https://doi.org/10.32782/2663-5984/2022/4.2>
14. Українське суспільство: міграційний вимір. Національна доповідь (2018). *Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України*. 396 .
15. Весельська Л.А. (2018). Поняття міграція та міграційний процес у сучасних наукових концепціях *Національна академія державного управління при Президенті України*, 1(29). http://nbuv.gov.ua/UJRN/sntvupa_2018_29_1_4
16. Andreiko, V. (2019). Розвиток міграційних процесів в Європі та Україна. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія*, 2 (41), 134–142. [https://doi.org/10.24144/2523-4498.2\(41\).2019.185419](https://doi.org/10.24144/2523-4498.2(41).2019.185419)
17. Tapinos G.F. (2001). Global trends and challenges. *Globalisation, regional integration, international migration. International Journal of Social Sciences*, 032, 61–72.
18. Poulen M. (2008). Data sources for measuring international

- migration in Central European countries, *Mapping linguistic diversity in multicultural context*, 94.
19. International Organization for Migration's Global Migration Data Analysis Centre. (2017). *Global Migration Trends Factsheet 2016*.
<http://gmdac.iom.int/global-migration-trends-factsheet>
 20. UNHCR, the UN Refugee Agency. (2022). *People Forced to Flee: History, Change and Challenge*.
<https://www.unhcr.org/ua/overview>
 21. Daniel T. Buffingto (2019). The Global Migration of Soccer Player. *Library of Congress Cataloging-in-Publication Data 11*.
 22. The Organisation for Economic Cooperation and Development OECD (2024). *International Migration Outlook 2024*, OECD Publishing, Paris <https://doi.org/10.1787/50b0353e-en>
 23. United Nations (2025). *International Migrant Stock 2024*, New York. https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org/development/desa/pd/files/undesapd_2025_intlmigstock_2024
 24. Eurostat is the statistical office of the European Union. (2025). *EU Immigration Portal. Practical information on moving to the European Union*. <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view>
 25. Michael Clemens, Claudio Montenegro & Lant Pritchett (2016). Bounding the Price Equivalent of Migration Barriers. *Washington, Center for Global Development*. <http://www.cgdev.org/publication/bounding-price-equivalent-migration-barrier>
 26. Russell King, Ronald Skeldon & Julie Vullnetari (2008). *Internal and International Migration: Bridging the Theoretical Divide* Sussex Centre for Migration Research, University of Sussex, 69.
<https://www.migrationinstitute.org/files/news/internal-and-international-migration.pdf>

27. Natarajan, A., Moslimani, M., & Hugo Lopez, M.(2022). Key facts about recent trends in global migration. <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2022/12/16/key-facts-about-recent-trends-in-global-migration>
28. McAuliffe, M., G. Abel, L. Oucho & A. Sawyer (2024). Growing migration inequality: What do the global data actually show? *World Migration Report 2024. International Organization for Migration (IOM), Geneva*
29. United Nations General Assembly. (2018). *Global compact for safe, orderly and regular migration*, <https://www.iom.int/global-compact-migration>
30. Вірц К.А., Коваленко А.К., Сотник Г.І. & Гессен А.Є. (2016). Вплив міжнародної міграції на вітчизняну економіку. *Молодий..вчений*. 12(39). 686–689. <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016>.
31. Кравчик Ю. В. & Поліщук В. В.(2021). Концептуально-стратегічний підхід до державного регулювання міграційних процесів. *Економічні науки. Вісник Хмельницького національного університету*. (3). 294. <https://www.doi.org/10.31891/2307-5740-2021-294-3-22>
32. Верховна Рада України. (2011). *Про Концепцію державної міграційної політики. Закон України. (№ 622)* <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/622/2011>
33. Ребкало В.А.(2012) Реформування державної політики в Україні: теоретико-методологічні засади дослідження та впровадження. *Навчальний посібник. Національна академія державного управління при Президентові України. Київ*. 351.
34. European Commission. (2015). *Managing migration better in all aspects: A European Agenda on Migration*.<https://ec.europa.eu/co>

mmission/presscorner/detail/en/memo_154957

35. Everett S. Lee.(1966) A Theory of Migration. *Demography*, 3(1), 47-57. <http://links.jstor.org/sici>
36. Collinson S. (1994).Europe and International Migration. *London; New York: Pinter Publishers*, 210. <http://links.jstor.org/sici>
37. Ровенчак О.(2006). Визначення та класифікації міграцій: наближення до операційних понять. *Політичний менеджмент*. 127 – 139.
38. Садова У.Я., Теслюк Р.Т., Біль М.М., Риндзак О.Т. & Мульська О.П.(2018) Міграційні явища та процеси: поняття, методи, факти. *Довідник. 2-ге видавництво, доповнене і перероблене. ДУ Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України. Львів. 226. ISBN 978-966-02-8735-8*
39. Верховна рада України.(2025, серпень 21). *Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту. Закон України (№4574-IX).*
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17#Tex>.
40. Cox D. & Pawar M. (2006). The Field of Displacement and Forced Migration: Programs and Strategies. *International Social Work: Issues, Strategies, and Programs. London*. 291–323.
41. Надрага В. І. (2015). Проблеми вимушеної внутрішньої міграції населення в контексті концепції «суспільства ризику». *Український соціум. Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України* 1 (52). 134.
42. Центр економічної стратегії.(2025). Українські біженці після трьох років за кордоном: скільки їх та хто повернеться? Четверта хвиля дослідження.<https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2025/02/ukrayinski-bizhenczi-pislya-troh-rokiv-za-kordonom.pdf>

43. Національний банк України. (2025). Інфляційний звіт, липень 2025 року <https://bank.gov.ua/ua/news/all/inflyatsiyniy-zvit-lipen-2025-roku>
44. Gradus Research. (2025). Повертатися чи залишатися? Як змінюються настрої українських мігрантів у ЄС. *Друга хвиля міграційного дослідження до URC 2025*. <https://gradus.app/uk/open-reports/return-or-stay-how-ukrainian-migrants-sentiments-in-the-eu-are-changing>
45. Кабінет Міністрів України. (2025). *Про внесення змін до Правил перетинання державного кордону громадянами України. Постанова Кабінету міністрів України.(№1030)*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1031-2025-%D0%BF#Text>
46. UNHCR (2025). *The Operational Data Portal (ODP). Ukraine Refugee Situation*. <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>
47. Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України. (2025). *Моніторинг основних подій в економіці України*. <https://me.gov.ua/view/f8c09c88-94e6-4018-ac53-d8bca0309257>
48. Філіпчук, Л., Ломоносова, Н., Сирбу, О. & Кабанець, Ю. (2022). Вимушена міграція і війна в Україні (24 лютого – 24 березня 2022). *Аналітичний центр Cedos*. <https://cedos.org.ua/researches/vymushena-migracziya-i-vijna-v-ukrayini-24-lyutogo-24-bereznaya-2022/>
49. International Organization for Migration.(2023). *World Migration Report 2022*. <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2022>
50. Безуглий П.Г.(2018).Чинники та наслідки міграційного руху в Україні. *Політичне життя*, 3, 4–9
<https://doi.org/10.31558/2519-2949.2018.3.1>

51. Бондар Т.В. (2023). Зовнішня міграція українців до та після повномасштабної агресії (порівняльний аналіз), *Науковий журнал Український соціум*, 32–53.
<https://doi.org/10.15407/socium2023.01.032>
52. Tetiana But. (2024). Migration as an economic component of the European countries' development. *Department of Recreationology and Tourism, Faculty of Informatics and Management, University of Hradec Kralove* <https://doi.org/10.3934/NAR.2024023>
53. Олександра Куліковська. (2025). Кому і скільки: допомога українським біженцям в ЄС у 2025 – вересень 2025. *Журнал аналітичної платформи «Вокс Україна»*.
<https://voxukraine.org/novi-pravyla-prozhyvannya-ukrayinskyh-bizhentsiv-u-yes>
54. Lorenzo Caliendo.(2023). The short- and long-run effects of the refugee crisis in Europe. <https://cepr.org/voxeu/columns/short-and-long-run-effects-refugee-crisis-europe>
55. Kleinman B., E. Liu & S. J. Redding (2023). Dynamic Spatial General Equilibrium. *Econometrica*, 91(2), 385–424.
https://www.princeton.edu/~reddings/papers/SSTD_Paper.pdf
56. Вінокуров Я. (2023). Українські мігранти підіймають економіку Європи. Що буде з Україною без них? *Економічна правда*. <https://epravda.com.ua/publications/2023/01/10/695807/>
57. Центр економічної стратегії. (2025). Інтерв'ю з виконавчим директором ЦЕС Глібом Вишлінським. *Журнал "ФОКУС"* <https://focus.ua/uk/economics/696732-shcho-bude-bez-dopomogi-ssha-ta-chi-vpade-kurs-grivni-interv-yu-z-glibom-vishlinskim>
58. Лех-Дебера А. (2025). Міграційні потоки з України: економічні та демографічні виклики. *Економіка та суспільство*, (72).

<https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-72-168>

59. Малиновська О. А. (2023). Тимчасовий захист: виникнення, еволюція, сутність. *Migration & Law*, 1(1), 10–26.
<https://nam.kyiv.ua/files/publications/mandl-20225-6-all.pdf>
60. Дрбохлав Д. & Ярошевич М. (2016) Українська міграція у часи кризи: вимушена і трудова мобільність. *Кафедра соціальної географії та регіонального розвитку, Факультет природничих наук Карлового університету*, 169. <https://europewb.org.ua/wpcontent/uploads/2016/12/Migr-mobility-ukr.pdf>
61. Інститут демографії та соціальних досліджень ім. Птухи НАН України. (2023). Демографічні наслідки війни та міграційні тенденції. <https://idss.org.ua/index>
62. Мельник, Т., & Корецька, О. (2021). Туризм та трудова міграція населення в контексті міжнародної інтеграції України. *Український журнал прикладної економіки*, 6(1), 200–210.
<https://doi.org/10.36887/2415-8453-2021-1-24>
63. Амелін А. (2025). Євроінтеграція України: можливості чи нові проблеми? *Український інститут майбутнього*.
<https://uifuture.org/publications/yevrointegracziya-ukrayiny-mozhlyvosti-chy-novi-problemy/>
64. Ляшко М. (2023). Сучасні виклики міграційних процесів та їх аналіз. *Геополітика України: історія і сучасність*, 2 (31).
[https://doi.org/10.24144/2078-1431.2023.2\(31\).139-147](https://doi.org/10.24144/2078-1431.2023.2(31).139-147)
65. Демографічні наслідки війни та міграційні тенденції. (2023). *Інститут демографії та соціальних досліджень ім. Птухи НАН України*. <https://www.demography.org.ua/>
66. Сьомченко В.В. (2018). Аналіз внутрішнього та зовнішнього міграційного руху населення України. *Економіка і суспільство*, 16, 959. https://economyandsociety.in.ua/journals/16_

[ukr/146.pdf](#)

67. Український центр економічних та політичних досліджень ім. О. Разумкова.(2022). Настрої та оцінки українських біженців (липень–серпень 2022р.) *Соціологічне дослідження*.
<https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichnidoslidzhennia/nastroi-ta-otsinky-ukrainskykh-bizhentsiv-lypen-serpen-2022p>
68. Шишкін І., Баран А. & Березовська-Чміль О.(2024). Нова безпекова програма Європи: Виклики, пов'язані з російсько-українською війною. *Збірник наукових праць*., 1 (32), 18.
[doi: 10.24144/2078-1431.2024.132.116–133](https://doi.org/10.24144/2078-1431.2024.132.116-133)
69. Стаशिшина, О. (2016). *Міграційна політика ЄС та міграційне законодавство України в контексті євроінтеграції*. Міжнародний науковий вісник, 2(13). <https://dspace.uzhnu.edu.ua/>
70. Малиновська, О. А. (2018). Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії. Київ: Національний інститут стратегічних досліджень (НІСД).
71. European Commission. (2021). EU Mobility Report 2021. Brussels.
<https://ec.europa.eu/home-affairs/>.
72. International Organization for Migration. (2022). Ukraine Crisis Response 2022 (54 p.). Geneva <https://www.iom.int>.
73. Олефір, В. І. (2005). Державна міграційна політика України (організаційно-правовий аспект) (Автореферат дисертації доктора юридичних наук). Київ.
74. Кожушко, Я. П. (2025). Основні поняття та ключові елементи державної міграційної політики. *Держава та регіони*, (1), 58–62.
<https://doi.org/10.32782/1813-3401.2025.1.9>
75. Шиманська, К. В. (2016). Основні напрямки та пріоритети державної міграційної політики України в контексті її євроінтеграційних перетворень. *Вісник ЖДТУ: Економіка*,

- управління та адміністрування, 3(77), 115–120.
[https://doi.org/10.26642/jen-2016-3\(77\)-115-120](https://doi.org/10.26642/jen-2016-3(77)-115-120)
76. FRONTEX. (2025). European Border and Coast Guard Agency. Retrieved from <https://frontex.europa.eu>.
 77. EUROPOL. (2025). European Union Agency for Law Enforcement Cooperation. Retrieved from <https://www.europol.europa.eu>.
 78. INTERPOL. (2025). International Criminal Police Organization. Retrieved from <https://www.interpol.int>.
 79. European Council. (2023). *EU Council Report 2023* (62 p.). Brussels: European Council.
[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2025/762886/EPRS_STU\(2025\)762886_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2025/762886/EPRS_STU(2025)762886_EN.pdf)
 80. Мосьондз, С. О. (2003). Державна міграційна політика в сучасній Україні (адміністративно-правовий аспект) (Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук). Київ.
 81. World Bank Group. (2023). *Migration and Remittances: Global Trends Report 2023* (94 p.). Washington, DC: World Bank Group.
<https://www.worldbank.org>.
 82. Захарова, О. В. (2020). Тенденції нагромадження людського капіталу в Україні за період незалежності. Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки, 59, 85–97. <https://doi.org/10.24025/2306-4420.1.59.2020.222098>
 83. Терещенко, Д. А. (2019). Вплив міграційних процесів на розвиток людського капіталу. Держава та регіони. Серія: Державне управління, 4(68), 207-214. <https://doi.org/10.32840/1813-3401-2019-4-32>.

84. Шапоренко, О. І. (2019). Державна міграційна політика: шляхи регулювання та принципи. *Право та державне управління*, 2(35), т. 2, 252–257.
85. International Organization for Migration. (2021). *World Migration Report 2022 Geneva*. <https://publications.iom.int/system/files/pdf/WMR-2022.pdf>
86. United Nations High Commissioner for Refugees. (2023). *UNHCR global report 2023*. UNHCR. <https://www.unhcr.org>
87. International Labour Organization. (2023). Transitional Cooperation Strategy for 2024-2025. <https://www.ilo.org/regions-and-countries/europe-and-central-asia/ukraine>
88. United Nations Children's Fund. (2025). *The State of the World's Children 2025* <https://www.unicef.org>
89. United Nations Office on Drugs and Crime. (2025). Official website. UNODC. <https://www.unodc.org>
90. United Nations Development Programme. (2023). *Ukraine human development report*. <https://www.undp.org>
91. United Nations. (2018). *Global compact for safe, orderly and regular migration*. United Nations Digital Library. <https://digitallibrary.un.org/record/1660537>
92. European Commission. (2025). *Ukraine Report 2025* https://enlargement.ec.europa.eu/ukraine-report-2025_en
93. Council of the European Union. (2025). Official website. Council of the EU. *Russia's war against Ukraine* <https://www.consilium.europa.eu/en/topics/russia-s-war-against-ukraine/>
94. European Commission. (2025). Erasmus+: European Union programme for education, training, youth and sport. <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/programme-guide/part-b/key-action-2/capacity->

[building-higher-education](#)

95. EU4Migration. (2023). EU support to migration and border management. *Surveys of Arriving Migrants from Ukraine: Thematic Factsheet* .<https://www.eu4migration.eu/>
96. International Centre for Migration Policy Development. (2025). Mobility Partnership Facility (MPF). ICMPD. <https://www.icmpd.org/our-work/policy-programmes/mobility-partnership-facility-mpf>
97. Organization for Security and Cooperation in Europe. (2022). Annual report on migration and security 2022. OSCE. <https://www.osce.org>
98. Шевцов, А. Л. (2013). Державне регулювання міграційних процесів як основна функція міграційної політики. Держава та регіони. Серія: Державне управління, 3(43), 41–46.
99. Leese, M., Noori, S., & Scheel, S. (2022). Data matters: The politics and practices of digital border and migration management. *Geopolitics*, 27(1), 5–25.
<https://doi.org/10.1080/14650045.2021.1940538>
100. Semenets-Orlova, I. A., & Pylypchenko, O. O. (2024). Migration policy: Concept, essence, formation methodology and economic aspects. *Economics: Time Realities*, 2(72), xx–xx.
<https://doi.org/10.15276/ETR.02.2024.1>
101. Кравченко, О. (2022). Діаспорна політика України в умовах глобальної мобільності: аналітичний огляд. Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. Птухи НАН України.